MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

HF
391
.455
2002

Marmara Üniversitesi Yayın No: 683
İktisadi İdari Bilimler Fak.Yayın No: 408

REFAH DEVLETİNİN KURUMSALLAŞMA SÜRECİ VE ÜLKE GRUPLARI İTİBARIYLA İNCELEMELER

Prof. Dr. Dilek YILMAZCAN
Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F.
Maliye Bölümü

Murat ÇİFTÇİ (M.A.)
Mali İktisat & İktisat Tarihi
Bilim Dalları

Marmara Üniversitesi Kütüphane ve
Dokümantasyon Daire Başkanlığı
M0058967

İstanbul 2002

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi' nin ve yazarların isimleri zikredilmek koşuluyla yayından alıntı yapmak mümkündür. Ancak, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi' yle yazarların izni olmadan yayının tamamı veya bir bölümü, kopyalanamaz, çoğaltılamaz, ticari amaçla kullanılamaz.

1. Baskı 2002
Marmara Üniversitesi – İstanbul
ISBN – 975 – 400 – 241 – X

T.C.
Marmara Üniversitesi
Kütüphane ve Dokümantasyon
Daire Başkanlığı
DEMİRBAŞ NO: 58967

Tel: (0212) 507 99 25
E - mail: dyilmazcan@hotmail.com
muratcifci77@hotmail.com

Bu çalışmanın bütün basım – yayım hizmetleri BAYRAK YAYINCILIK – MATBAACILIK SANAYİİ VE TİCARİ LTD. ŞTİ.' ne Marmara Üniversitesi' nce yaptırılmıştır.

ÖZET

19. yüzyılın son ceyreğinde Almanya ve İngiltere' nin öncülüğünde oluşan sosyal devlet, özellikle 1929 krizi sonrasında etkisini tüm dünyada hissettirmiştir.

Keynesyen politikaların yoğun olarak uygulama olanağı bulduğu dönem konumundaki 1930' ların ortalarından 1970' lere kadarki yaklaşık kırk yıllık dönemde, sosyal devletin etkinliğinin yoğun olarak arttığı görülmektedir. Özellikle kamusal genişlemeyle birlikte sosyal politikaların arttığı görülmektedir.

Bretton Woods Sistemi' nin çöküşü ve yaşanan petrol krizleri sonucunda oluşan stagflasyonist süreç neticesinde pür liberal okulların etkinliği artmıştır. Bu noktadan itibaren imf, dünya bankası gibi uluslarüstü organizasyonların da etkisiyle kamusal daralmanın global çapta gerçekleştirilmesine yönelik uygulamaların teşvik edildiği görülmektedir.

Kurumsallaşmış piyasa ekonomileri cephesinden konu ele alındığında, mevcut gelişmelerin kamusal genişlemenin devamlılığı ve sosyal devletin etkinliğinin sürekliliği şeklinde gerçekleştiği görülmektedir.

Türkiye' nin de içinde yer aldığı kurumsallaşma sürecindeki ülkeler cephesinden konu ele alındığındaysa çok daha farklı bir yapıyla karşılaşılmaktadır. Bu ülke grubunda başta Latin Amerika ülkeleri olmak üzere kamusal daralmanın süreklilik arz ettiği ve sosyal devletin etkisinin sınırlandığı görülmektedir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

SUMMARY

The public sector has a few percantage of importance in the economy as a measured of GDP in the early of 20. century. After the Great Depression, the share of public sector in developed countries has increased as a percentage of GDP. The success of Keynessian Economic Policies was the result of the Great Depression. Keynesian policies has applied from 1930s up to 1970s. Within this period we can see the effects of social state approach in the government policies.

Keynesian economic views has developed during the great depression of 1930s and showed the way out for the depression. Monetarism has developed during the 1960s promising a way of solving the inflation problem. Supply - side economics has became the fad of the early 1980' s promosing an easy way out for the economic mess of the time by cutting taxes and at the same time it has claimed that the role of government in the economy could be declined.

According to researches, the role of government in the economy did not decline in the developed countries, as in fact it has been raising. But in some developing countries like Turkey and some Latin American Countries, the share of government expenditure in the economy has not well enough of GDP and the Social State does not work effectively.

SUNUŞ

"Refah Devleti' nin Kurumsallaşma Süreci ve Ülke Grupları İtibarıyla Sosyo – Ekonomik Açıdan Konumu ve Gerekliliği Üzerine Analiz" başlığıyla Mayıs 2000' de Prof.Dr.Dilek YILMAZCAN' nın yönetiminde Marmara Üniversitesi Araştırma Fonu Sekreterliği' ne yapılan başvurunun sonucunda, projenin Şubat 2001' de kapsamlı – sosyal bilimler alanında desteklenmesine karar verilmiştir.

Araştırma Fonu yapısı ve ilgili mevzuatında yapılan değişiklikler, projenin 2002' de yayınlanmasına imkan vermemiştir. Bu dönemde yaşanan yaklaşık bir buçuk yıllık gecikme ve ek bütçe teminnin mümkün olmaması, ayrıca ardarda yaşanan ekonomik krizler maliyetlerin yaklaşık üç katına çıkması sonucuyla karşılaşılmasına yol açmıştır. Bu nedenle dört kitaplık projenin "Refah Devletinin Kurumsallaşma Süreci ve Ülke Grupları İtibarıyla İncelemeler" ismiyle tek ciltte toplanmasına gidilmesi zorunluluğuyla karşılaşılmıştır. Tek ciltte toplanan dört kitap, Prof. Dr. Dilek YILMAZCAN ve Murat ÇİFTÇİ' nin hazırladıkları ilgili çalışmaların kısaltılmış bir versiyonudur.

Kasım 2002, İstanbul

Prof. Dr. Dilek YILMAZCAN
Murat ÇİFTÇİ (M.A.)

Marmara Üniversitesi
Kütüphane ve Dokümantasyon
Daire Başkanlığı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İÇİNDEKİLER

ÖZET 3
SUMMARY 4
SUNUŞ 5

1. KİTAP
SOSYO - EKONOMİK DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE SOSYAL DEVLETİN KURUMSALLAŞMASI: GELECEĞE YÖNELİK YAPI ANALİZİ

Prof. Dr. Dilek YILMAZCAN & Murat ÇİFTÇİ (M.A)

1. GİRİŞ 13
2. EKONOMİ DOĞUYOR 15
- *Yüksek enflasyonist süreç ve Denarius' un değer kaybı;* 16
- *Yanlış Vergi Politikaları, Üretimde Daralma ve Roma Ekonomisi'neEtkileri;* 17
- *Modern Ekonominin Hukuksal Temelleri Olarak Roma Hukuk Sistemi;* 17
3. LİBERALİZME DOĞRU 20
4. LİBERALİZM - ADAM SMITH VE YANSIMALARI 25
5. SOSYAL DEVLET DOĞUYOR 30
6. SOSYAL DEVLET YAYGINLAŞIYOR 34
6.1 TARİHİN KIRILMA NOKTASI: 1929 BUNALIMI 34
7. BİR RÜYA: 1945 - 1965 DÖNEMİNDE DÜNYA 38
8. YOK OLUŞUN BAŞLANGICI MI: STAGFLASYON VE SOSYAL DEVLET 44
8.1 STAGFLASYONDA DURGUNLUK BOYUTU 44
- *Emek piyasalarında yaşanan dönüşüm;* 44
- *Kaynak dağılımındaki etkinsizlik* 47
8.2 STAGFLASYONUN ENFLASYONİST BOYUTU 48
- *Arzın High - Tec' e Kayışı: Kaynak Dağılımında Etkinsizlik;* 48
- *İthal İkameci Strateji ve Tekelleşme Eğiliminin Etkisi:;* 48
- *Kamu Harcamalarında Artış:* 48
- *Dış Ekonomik Etkiler:* 49
8.3 STAGFLASYONUN SOSYAL DEVLETE BAKIŞA ETKİSİ 49
9. SONUÇ: SOSYAL DEVLETİN GELECEĞİ YOKOLUŞUN BAŞLANGICI MI? VAROLUŞUN İLK ADIMI MI? 52
BİBLİYOGRAFYA 56

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2. KİTAP
KURUMSALLAŞMIŞ PİYASA EKONOMİLERİNDE SOSYAL DEVLETİN KONUMU VE GEREKLİLİĞİ ÜZERİNE ANALİZ

Prof. Dr. Dilek YILMAZCAN

1. GİRİŞ 65
2. EKONOMİK PERFORMANS SORUNU KARŞISINDA KAMUSAL MÜDAHALE 66
3.KURUMSALLAŞMIŞ PİYASA EKONOMİLERİNDE FİNANS KRİZİ 71
4. KAMUSAL GENİŞLEMENİN TARİHSEL GELİŞİMİ. 75
4.1. 1870 - 1913 YILLARI ARASI DÖNEM 75
4.2. 1913 - 1937 YILLARI ARASINDAKİ DÖNEM 78
4.3. 1937 - 1960 YILLARI ARASINDAKİ DÖNEM 80
4.4. 1960 VE SONRASI 84
5. KAMUSAL GENİŞLEMENİN TARİHSEL GELİŞİMİ. 89
5.1. KAMU TÜKETİMİ 89
5.2.TRANSFER HARCAMALARI VE SÜBVANSİYONLAR 91
6. KAMU FİNANSMANI 98
7 KURUMSALLAŞMIŞ PİYASA EKONOMİLERİNDE MALİ AÇIKLAR 101
- Genel Kamu Dengesi 101
- Yapısal Denge: 101
- Enflasyon Etkisi Düzeltilmiş Kamu Dengesi: 102
- Birincil Kamu Dengesi: 102
8. SONUÇ 106
BİBLİYOGRAFYA 107

3. KİTAP
KURUMSALLAŞMA SÜRECİNDEKİ PİYASA EKONOMİLERİNDE SOSYAL DEVLETİN KONUMU VE ZORUNLULUĞU ÜZERİNE ANALİZ

Murat ÇİFTÇİ (M.A)

1.GİRİŞ 111
2.SOSYO – EKONOMİK VE SİYASAL KARAKTERLERİYLE AFRİKA DEVLETLERİ 113
2.1. ÜLKE ANALİZLERİ 113
2.1.1. . BURUNDİ 113
2.1.2. . ETİYOPYA 114
2.1.3. . LİBERYA 115
2.1.4. . NİJERYA 115
2.1.5. . ORTA AFRİKA CUMHURİYETİ 116
2.1.6. . SOMALİ 117
2.1.7. . SUDAN 118
2.1.8. . UGANDA 118
2.1.9. . ZAİRE 119
2.2. KARA AFRİKA' DA SOSYO – KÜLTÜREL YAPI VE SOSYAL DEVLET 120
2.3. KARA AFRİKA' DA SOSYO – SİYASAL YAPI VE SOSYAL DEVLET 121
2.4. KARA AFRİKA' DA SOSYO – EKONOMİK YAPI VE SOSYAL DEVLET 126
3. SOSYO - EKONOMİK VE SİYASAL KARAKTERLERİYLE ASYA DEVLETLERİ 132
3.1. ÜLKE ANALİZLERİ 132
2.1.1. BANGLADEŞ 132
2.1.2. MYANMAR 133
2.1.3. HİNDİSTAN 134

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2.1.4. PAKİSTAN 135
3.2.ASYA' DA SOSYO – KÜLTÜREL YAPI VE SOSYAL DEVLET 136
3.3. ASYA' DA SOSYO - SİYASAL YAPI VE SOSYAL DEVLET 137
3.4 ASYA' DA SOSYO - EKONOMİK YAPI VE SOSYAL DEVLET 138
4. SOSYO - EKONOMİK VE SİYASAL KARAKTERLERİYLE ESKİ DOĞU BLOĞU ÜLKELERİ 141
4.1. ÜLKE ANALİZLERİ 141
4.1.1. RUSYA FEDERASYONU 141
4.1.2. BDT' DEKİ TÜRK CUMHURİYETLERİ 142
4.1.3. ESKİ YUGOSLAVYA CUMHURİYETLERİ. 143
4.2. ESKİ DOĞU BLOKU ÜLKELERİNDE SOSYO - KÜLTÜREL YAPI VE SOSYAL DEVLET 145
4.3. ESKİ DOĞU BLOKU ÜLKELERİNDE SOSYO – SİYASAL YAPI VE SOSYAL DEVLET 146
4.4. ESKİ DOĞU BLOKU ÜLKELERİNDE SOSYO - EKONOMİK YAPI VE SOSYAL DEVLET 147
5. SOSYO - EKONOMİK VE SİYASAL KARAKTERLERİYLE LATİN AMERİKA DEVLETLERİ 149
5.1. ÜLKE ANALİZLERİ 149
5.1.1. MEKSİKA 149
5.1.2. ARJANTİN 151
5.1.3. BREZİLYA 152
5.1.4. ŞİLİ 154
5.2.LATİN AMERİKA' DA SOSYO – KÜLTÜREL YAPI VE SOSYAL DEVLET 155
5.3. LATİN AMERİKA' DA SOSYO – SİYASAL YAPI VE SOSYAL DEVLET 158
5.4.LATİN AMERİKA' DA SOSYO – EKONOMİK YAPI VE SOSYAL DEVLET 162
6. SONUÇ 167

4. KİTAP
TÜRKİYE' DE SOSYAL DEVLETİN MEVCUT YAPISI VE GEREKLİLİĞİ ÜZERİNE ANALİZ

Prof. Dr. Dilek YILMAZCAN & Murat ÇİFTÇİ (M.A)

1. GİRİŞ 171
2. 24 OCAK KARARLARI ÖNCESİNDE TÜRKİYE 173
3. 24 OCAK KARARLARI SONRASINDA TÜRKİYE 178
4. SEKTÖREL DÖNÜŞÜM 182
5. EMEK PİYASASI VE YAŞANAN DÖNÜŞÜM 186
6. TÜRK EKONOMİSİNİN ULUSLARARASI MUKAYESESİ 189
7. KAMU KESİMİ EKONOMİSİ VE TÜRKİYE 196
8. FİNANS SİSTEMİ VE TÜRKİYE 199
9. GELİR DAĞILIMI VE TÜRKİYE 208
10. İNTİHAR VE SUÇLU OLGUSUNDAN HAREKETLE TÜRKİYE 214
11. SONUÇ 216
BİBLİYOGRAFYA 217
YAZAR ÖZGEÇMİŞLERİ 223

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Marmara Üniversitesi Yayın No: 683
İktisadi İdari Bilimler Fak.Yayın No: 408
Kitap Yayın No : 1

SOSYO - EKONOMİK DÖNÜŞÜM SÜRECİNDE SOSYAL DEVLETİN KURUMSALLAŞMASI VE GELECEĞE YÖNELİK YAPISI ÜZERİNE ANALİZ

Prof. Dr. Dilek YILMAZCAN
Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F.
Maliye Bölümü

Murat ÇİFTÇİ (M.A.)
Mali İktisat & İktisat Tarih
Bilim Dalları

İstanbul 2002

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1. GİRİŞ

"Sosyo - Ekonomik Dönüşüm Sürecinde Sosyal Devletin Kurumsallaşması: Geleceğe Yönelik Yapı Analizi" ismini taşıyan bu kitapta önce devletin oluşum süreci incelenecektir.

İkinci bölümde liberal ekonomik sistemin oluşum süreci, tarihsel analize tabi tutulmak suretiyle ele alınacak ve sonraki bölümde kurumsal altyapısının oluşumu incelenecektir.

Liberalizm oluşumunun ve kuramsal bazdaki gelişimi sonrasında sosyal devletin oluşum süreci 19. yüzyıl boyunca gerçekleşen sosyo - siyasal ve ekonomik gelişmelerden hareketle analiz edilecektir. Bu bağlamda BISMARC gibi uygula-macılara ve MARX - WAGNER gibi kuramcıların katkılarına da ana hatlarıyla yer verilerek değinilecektir.

Sonraki bölümde, 1929 bunalımıyla güncel anlamda yaygınlık kazanan sosyal devlet incelenerek, sosyal devlete yol açan gelişmeler üzerine vurgu yapılmak suretiyle analize gidilecektir.

Daha sonra sosyal devletin kurumsallaştığı ve aynı zamanda da yaşanan gelişmelerle stagflasyonist sürece girildiği 1945 - 65 dönemi incelenerek, sosyal devletin yaygınlık kazan-dığı bu dönemde sebep - sonuç ilişkisi sorgulanacaktır.

Sonraki bölümde, stagflasyon konusu işlenerek, dünyayı stagflasyona sürükleyen süreç, sebep ve sonuç ilişkisi çerçevesinde analiz edilerek, sosyal devlete yönelik ilk bakışta yaşanan dönüşüm, uygulanan iktisat politikalarındaki dönüşüm çerçevesinde işlenecektir.

Genel anlamda sonuç kısmı özelliğine sahip son bölümdeyse sosyal devletin, kurumsallaşma sürecindeki ekonomiler açısından ve global anlamda taşıdığı önem ve gelecekteki konumu üzerine kuramsal bazda fütürist metodtan hareket edilerek analizde bulunulacaktır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2. EKONOMİ DOĞUYOR

Yapılan araştırmalara göre günümüzde dünyada konuşulan dil sayısı üç ile beşbin arasında değişmektedir.(1) Bu bağlamda sosyolojik açıdan ilk insan topluluklarının oluşumunu ortak dilin kullanılmaya başlanılmasından hareketle yüz bin yıl öncesine kadar götürmek mümkündür. 1963' te Aslanbaşı Mağarası'nda 26.000 yıl öncesine dayandığı tespit edilen hayvan figürleri (2) de sosyo-kültürel anlamda insan topluluklarının otuzla yüz bin yıl arasında bir geçmişe sahip olduğunu teyit etmektedir.

Ekonomik ilişkilerin oluşum süreçini de insanların varoluşuna değin dayandırmak mümkündür. Sonuçta binlerce kişinin çalıştırılması suretiyle inşa edilen ve beş - altı yıl öncesine kadar dünya dışı varlıklarca inşa edildiği yönünde spekülasyonların hâlâ olduğu Mısır Piramitleri' nin yapımında kommünal ilişkiler ağır ve iktisadi yansımaların olmadığını söylemek mümkün görünmemektedir. Paranın henüz mübadele aracı olmadığı dönemleri ifade eden avcılık ve toplayıcılık dönemlerinde dahi mübadele ilişkilerinin mevcut olduğunu savunan Adam SMITH, mübadele aracının harcanan emekle doğru orantılı olarak gerçekleştiğini savunmuştur.(3) Üretim faktörünün emek gücü olduğu bu dönemlerde böylesi bir savunumun temsilliliği şüphe götürmez bir gerçektir.(4) Günümüzden 2500 yıl öncesinde Platon' un "Devlet" isimli kitabında iş bölümü sorununa eğilmesi de,(5) ekonomik ilişkilerin varlığının zamanlar ötesi olduğunun diğer bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Nitekim Libya' da 20. yüzyılın modern teknolojisiyle 20 milyar $' a maledilen sulama projesinin, 2000 yıl önce yağmur sularını depolayarak, zirai sulama kanallarının oluşturulması suretiyle gerçekleştirildiği örneğinden hareket edildiğinde de bu durum(6) açıkça tespit edilebilmektedir. Dolayısıyla ekonomi, insanlık tarihi kadar eskidir.

Modern ekonominin doğuşuysa Yunan ve Roma Uygarlıkları'na dayanır. Örneğin ilk beyin göçü olgusu, Eski Atina Sitesi' ne ve Yunan kütüphanelerine yönelik M.Ö 3. yy' da gerçekleşmiştir.(7)

Diğer önemli bir olay, Solon Yasaları' yla gerçekleşmiştir. MÖ 600' lerde rastlayan büyük toprak sahiplerinin yanında malisulün 1 - 6' sı karşılığı işçileri çalıştırmaları sonucunda Solon' un borç karşılığı köle durumuna düşmeyi kaldırması ve vergi muafiyeti getirmesi de ilk güncel sorunların çözümüne yönelik çalışmaların başlangıcı olarak kabul edilebilir mahiyettedir ki bir uygulamalar gelir dağılımında adalet, eşitlik ve vergi politikaları açısından değerlendirilebilecektir.

Roma Uygarlığı' nda yaşanan gelişmeler de, modern ekonominin doğuşunda önemli bir milat konumunda yer almaktadır. Bu açıdan bakıldığında da ekonomik temeller ve hukuksal temeller şeklinde ikili bir ayrıma gitmek faydalı olacaktır.

Ekonomik temeller cephesinden konu ele alındığında, yaşanan yüksek enflasyonist süreç ve büyük işletmelerin oluşumu, ayrıca vergi sorunları dikkat çekicidir.

- ***Yüksek enflasyonist süreç ve Denarius' un değer kaybı:*** Denarius' un ayarında yapılan oynamalarla içindeki kıymetli metalin azalması neticesi emisyon hacminde yaşanan artış, beraberinde M. S. 3. yy boyunca Denarius' un değerinde düşüşün yaşanmasına ve yüzyılın sonunda, yüzyılın başındaki değerinin 1 / 100' ü seviyesine kadar gerilemesine yol açmıştır. (8) Kötü para iyi parayı kovar ilkesini simgeleyen Gresham Kanunu' da (9) böylece gerçekleşecektir. Günümüz Türkiye' sinde dolarizasyon sürecinin yaşanmasını da simgelemesi nedeniyle bu olay, modern ekonominin temel sorunlarından birinin başlangıcı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

anlamını taşıması itibariyle da önem taşımaktadır. Modern dünyadaki hiper - enflasyon anlamıyla da dikkat çekicidir.

- ***Yanlış Vergi Politikaları, Üretimde Daralma ve Roma Ekonomisi'ne Etkileri;*** Tek alıcı konumunda devletin yer aldığı bu ekonomik yapıda Denarius cinsinden yapılan emtia alımlarına karşılık vergiler, altın gümüş cinsinden alınmış bu da köylünün toprağını terketmesi sonucunda üretimin azalmasına sebep olmuştur. (11) Bu durum, günümüzde stopaj ve beyanname usulüne dayalı tahsil şekillerindeki adaletsizlik ve vergi adaletsizliklerinin olumsuz yansımalarının benzerliği açısından önem taşır.

- ***Modern Ekonominin Hukuksal Temelleri Olarak Roma Hukuk Sistemi;*** Yapılan hukuk sistemi ayrımlarında dört ana sınıftan birisi olan Roma - Germen Hukuk Ailesi, Roma Hukuku'na dayanmaktadır. (12) Daha 12. yy' da Roma Hukuku, Ortaçağ Avrupası'nın Malikanelere göre değişen hukuksal sistem farklılıklarının sınırlanmasında bütünleştirici konuma erişmiştir. (13) 16. ve 17. yy' larda da Alman Burgları'nı birleştirici işlevi kazanmıştır.(14) Roma Hukuku'nun en önemli katkısıysa kamu hukuku - özel hukuk ayrımının ilk kez bu sistemde tanımlanmasıdır.(15) Böylece ekonomik yaşamın hukuksal temelleri de atılmıştır. Nitekim günümüz borçlar hukukunun dahi genel kavramları Roma Hukuku'nun etkisi altındadır.

BÖLÜM SONU NOTLARI

(1) ***Milliyet Edebiyat Ansiklopedisi*** , "Dil" maddesi, Milliyet Yayınları, ?.?.

(2) Selçuk ALSAN, "Genetik ve Dünyadaki 5000 Dil", ***Bilim Teknik Dergisi***, TÜBİTAK Yayını, Ankara, Haziran 1993, s., 451.

(3) Ali ÖZGÜVEN , ***İktisat Bilimine Giriş***, 6. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1991., s., 68 - 76.

(4) David RİCARDO, ***Ekonomi Politiğin ve Vergilemenin İlkeleri,*** (Çeviren: Tayfun ERTAN), İstanbul, 1997, s., 27.

(5) PLATON, ***Devlet,*** (Çev. Azra ERHAT vd.) Cumhuriyet Yayınları, ?, İstanbul, 1998 , s.,92.

(6) Fred PEARCE, "Kurak Toprakların Sulanmasında Geçmiştin Dersler", ***Bilim Teknik Dergisi***, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, Haziran 1993, s.,458.

(7) Numan KURTULMUŞ, "Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Stratejik İnsan Sermayesi Kaybı: Beyin Göçü ", ***İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Konferansları,*** İstanbul, 1992, s., 207.

(8) Erol ZEYTİNOĞLU, ***İktisat Tarihi***, Met / er Yayınları, İstanbul, 1977.

(9) Tevfik GÜRAN, ***İktisat Tarihi***, 2. Baskı , Acar Yayıncı-lık, İstanbul, 1995, s.,20.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

(10) Mükerrem HIÇ , ***Para Teorisi ve Politikası***, 9. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1994, s., 51-52.

(11) Murat ÇETİÇİ, ***Ampirik Bulgular Işığında "Sosyal Devlet" Kavramının Sosyo - Ekonomik Analizi***, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1999, s., 13.

(12) Ergun ÖZSUNAY , ***Medeni Hukuka Giriş***, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1970 , s., 64 - 96.

(13) A.g.e ., s., 120.

(14) Aytekin ATAAY , ***Medeni Hukukun Genel Teorisi*** 5. Baskı , Der Yayınları , İstanbul, 1995, s., 64.

(15) A.g.e , s., 34.

(16) Ergun ÖZSUNAY , ***Borçlar Hukuku Dersleri I***, İstanbul, 1976, s., 4.

3. LİBERALİZME DOĞRU

Modern anlamda liberalizmin doğuşunu sanayi devrimi ile başlatmak mümkündür. Ancak bu noktada da sanayi inkılabının başlangıcının hangi döneme denk geldiği konusunda sorunlar çıkmaktadır.

14 - 15. yy.' da modern anlamdaki ilk otomatik sistem-lerin oluşturularak yeldeğirmenleri vasıtasıyla rüzgar gücünden yararlanarak 20 - 30 beygir gücünde makinalar eşliğinde dokumacılık yapıldığı (1) ya da ilk yüksek fırınların 15. yy.' da kurulduğu (2) düşünüldüğünde, 18. yüzyılın ortalarıyla sanayi devriminin oluşumunu sınırlamanın yanlış olacağı sonucu ortaya çıkmaktadır. Teknolojik yenilikler ve bu itibarla James Watt' ın buhar makinasını keşfinin önemli olduğu tartışmasız konumdadır. Ancak kitlesel üretime geçişe bakıldığında, 15. yy.' da bir ekonomik daralmanın yaşanmasına karşılık Venedik' te talepte yaşanan artış neticesi tezgahtan atölyeye geçildiği de unutulmamalıdır. (3) Bu açıdan bakıldığında yeni dünyanın keşfi neticesi monetizasyonun vardığı etkili boyut son derece önemlidir. Piyasada trampanın yerini nakdi takasa bırakmasının yanında, diğer pek çok sosyal etki de beraberinde gelişmiştir ki örneğin kralların paralı askerler tutması sonucu merkezileşme, bunun sonucunda gerçekleşmiş (4) bu da ulusal pazarları oluşturmuştur. Ayrıca teknolojik açıdan Toynbee' nin teknikle bilimin evlendiği kuruluş olarak tanımladığı "Royal Special Of London" ın kuruluşunun da modern teknolojinin kuruluşu olarak kabul edildiği unutulmamalıdır.(5)

Liberalizme doğru diğer önemli bir gelişme de hukuk sisteminde yaşanmıştır. Bu noktada 1215 tarihli Magna Carta büyük önem taşımaktadır. Magna Carta' yı kabule zorlayan Lordlar' ın Sir' leri ve yerel burjuvazıyi yanlarına alması, birinci

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

önemli noktadır.(6) Bu ittifak, sistemin dönüşümünde son derece önemli bir yere sahiptir.

14. yy.' dan itibaren Avam Kamarası' nın ki genelde burjuvadan oluşmaktadır vergi koyma hakkı gibi tüm önemli işlevlerin denetimini ele geçirmesi de (7) ikinci önemli gelişmeyi oluşturmuştur.

Avam Kamarası' nın vergi koyma yetkisi gibi önemli kararları alabilen konuma erişmesinin yansıması olarak oluşturulan ve bütünüyle yargıç hukukuna dayanan "Common Law Sistemi" nin uygulanarak hukuk sisteminin fleksibil hale getirilmesi de, üçüncü önemli noktayı teşkil etmiştir. Hukuksal esneklik, siyasal karar alma mekanizmasının denetimini önemli ölçüde bir kişi ya da zümrenin tekelinden kurtarmıştır.(8)

Tüm bu gelişmeler, parlamenter egemenlik ilkesinin kurumsallaşarak temsili bir meclisin denetiminde ve parlamentonun sınırsız otorite konumuna erişmesi anlamındadır.(9) Bu dönüşümün yaşanması da baskı gruplarının eğilimlerinin kararlara yansıması anlamına gelinmesini beraberinde getirmiştir.

18. yy boyunca gerçekleşen gelişmeler, liberal ekonomik sistemin oluşumunda önemli yetkiler anlamını taşımaktadır. Örneğin İngiltere' de önceden vurgulandığı üzere uygulanan hukuksal ve siyasal reformlarla beraber oluşan endüstriyel genişlemeye tepki olarak Fransız Devrimi gerçekleşecektir.(11) Nitekim iki ülkenin dönemsel bazda karşılaştırılması açısından bakıldığında da Bourbon' ların himayeye alarak sanayinin gelişimine yönelik oluşturdukları sistem neticesinde Fransa' da demirin tonu 235 Frank iken bu rakam İngiltere'de yanlızca 125 Frank' a tekabül edebilmiştir. (12) Bunda, emek gücünün yerine önce buhar sonra da makinaların ikamesinin etkili olması ve devlet

müdahaleciliği dinamikli uygulamalar suretiyle rekabetten uzak kalınarak endüstriyel devrimin tesisine çalışılmasının etkisi de vurgulanmak zorundadır.

Sonuçta 18. yy. piyasa ekonomisinin kurumsallaş-masında önemli bir anlan tarihi konumuna erişmiş ve 12 - 13. yy' dan itibaren başlayan doğuş süreci, 18. yy.' da kurumsallaşma yönüne doğru süratli bir ivmenin sağlanabilmesini de temel olma özelliği sebebiyle beraberinde getirmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

BÖLÜM SONU NOTLARI

(1) Tevfik GÜRAN", a.g.e., s. 35.

(2) S. P. NIKITIN., ***Ekonomi Politik***, (Çeviren: Hamdi KONUR), 6. Baskı, Beta Yayınları,1984.

(3) Fernand BRAUDEL., ***Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*** (Çeviren: Mehmet Ali KILIÇBAY) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1989, s. 212.

(4) Tevfik GÜRAN., a.g.e. s. 64.

(5) Metin ÜLGÜRAY., ***Teknoloji Çağında Kalkınma Sorunu***,Varlık Yayınları, İstanbul, Ocak 1974, s., 65 -66.

(6) Esat ÇAM., ***Devlet Sistemleri***,Der Yayınları İstanbul, 1993, s.18.

(7) Ergun ÖZSUNAY., ***Medeni Hukuka Giriş***, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1970, s., 65-69.

(8) Friendicht A.HAYEK., ***Kurallar ve Düzen (Hukuk, Yasama ve Özgürlük) Cilt:I***, (Çeviren: Atilla YAYLA) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, Ekim 1996, s., 128 - 129.

(9) Friendicht A.HAYEK., ***Özgür bir Toplumun Siyasi Düzeni (Hukuk, Yasama ve Özgürlük) Cilt: III*** (Çeviren: Mehmet ÖZTÜRK) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, Şubat 1997, s.,6.

(10) Friendicht A.HAYEK., ***Sosyal Adalet Serabı (Hukuk, Yasama ve Özgürlük) Cilt: III*** Çeviren: Mustafa ERDOGAN.) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, Aralık, 1997, s., 60 - 61.

(11) B.M. ALBERTINI., ***Ekonomik Sistemler***, (Çeviren: Cafer UNAY), Beta Yayınları, İstanbul,1983 s.12-13.

(12) A.g.e. s. 15.

(13) Turan YAZGAN., "İşgücü Eğitim ve Prodüktivite-ücret Münasebetleri" ***İktisat Fakültesi Mecmuası Prof. Dr. Sabahaddin Zaim Armağanı***, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1996 s.171.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

4. LİBERALİZM - ADAM SMITH VE YANSIMALAR

18. ve 19. yüzyıllarda ekonomik gelişmenin asrı olmuştur. Örneğin Fransa' da 1820 - 1938 dönemi itibariyla tarım üretimi üç katına, sanayi üretimi ise 25 - 30 katına ulaşmıştır.(1) Dünya ticaret hacmine bakıldığında da 1875 -1914 itibariyla ABD' de % 312' lik, Almanya' da % 250' lik artış kaydedildi.(2) Tüm dünya için bakıldığında da 1926 - 29 döneminde % 460' lık dünya sanayi üretiminde muazzam bir artış sağlanmıştır.(3)

18. ve 19. yüzyılın önemli bölümünde geçerli olan görüşün öncülüğünü Adam SMITH' in yaptığı pür liberal eğilimi yansıtan Klasik Ekol' dür. Kişinel hak ve özgürlükler anlamını taşıyan bu tanımda devletin iktisadi faaliyet üstlenmesine karşı olan eğilim, 1929 bunalımına kadar varlığını sürdürecektir. Bu eğilimin temelinde mümkün olduğunca büyük ölçekli üretimi savununan arz yönlü iktisat okulunun etkisi vardır.(5)

Bu dönemdeki sosyo - ekonomik yapıyaa genel refah düzeyi açısından bakıldığında son derece adaletsiz gerçek-leşmiştir. Sanayi inkilabının başlangıcı olarak kabul edilen 18. yüzyıldan önceki yüzyıllarda Fransa' da iki hasadın kötü geçmesi, Fransa' da kıtlıkların baş göstermesine ve kitlesel ölümlere yol açabilmektedir. Ancak 18. yüzyılda buna pek rastlanmamakla birlikte talula dayalı beslenme rejiminin mevcut olduğu bir yapı, bu gelişmede temel etken olmuştur.

Bu dönemde çalışan kesime bakış açısını en iyi yansıtan F. LASALLE' nin 1817' de yayınlanan "İktisat Siyaseti Ve Vergileme Prensipleri" isimli kitabında vurguladığı ve "ücretin tunç kanunu" adı verilen teorisinde görülmektedir. Buna göre tabii ücret, işçilerin asgari ihtiyaçlarını karşılayacak seviyede olacaktır ve ücreti tayin eden de arz - talep meselesidir.(7) Bu döneme bakıldığında işçilerin gelirlerinin son derece düşük olduğu görülmektedir.(8)

Bu dönemdeki yapıyı analiz etme açısından 18. ve 19. yüzyıl İngilteresi' ne bakıldığında, 1830 - 80 dönemi Fransa' sına bakıldığında parlamentonun ağırlığının homojen bir yapıda olduğu görülmektedir.(9) Yine 1854 tarihli Prusya Sanayi Kanunu' nun hazırlandığı dönemde kanuna giren fikralardan birisinde, "Her türlü şüpheden uzaktır ki işçinin birleşmesi, sendikalar kurması, fabrikaların mevcudiyetini tehlikeye koymakta, kargaşalık ve ayaklanmaya kolayca sebep olmakta ve amme (kamu) emniyetini tehdit etmektedir." (10) yönünde söylemde bulunulabilinmektedir. Dolayısıyla bu dönem, Manchester Ekolü' nün en etkili olduğu dönemlerden birisi ve başlangıcı olarak dikkat çekicidir.(11)

18. yüzyılda Adam SMITH' in "Milletlerin Serveti" isimli eseriyle başlayan ve 1929 büyük buhranına kadar varlığını sürdürerek İktisadi yaşamın işleyişini belirleyen pür liberal akım, devletin ekonomiye müdahalesine karşı cephe almıştır. Devleti zorunlu kötülük olarak gören bu anlayışta; savunma, iç güvenlik, adalet ve sistemin işleyişini sağlayacak bürokratik harcamalar, yanlızca vergi geliriyle finanse edilmek kaydıyla gerçekleştirilmelidir.

Bu döneme bakıldığında, temel sorunun arzı arttırmak meselesiyle sınırlı olduğu görülür. Çünkü pazar genişlemesi, kurumsallaşmanın gerçekleştiği piyasa ekonomilerinin potansiyel sınırlarına ulaşamadığı bir yapıda, dönemsel bazda bir sürekliliği kaldırabilmektedir. Günümüz devletlerinin birçoğunun 20. yüzyılın ikinci yarısında bağımsızlıklarına kavuştukları düşünüldüğünde de bu kısıtsız genişleme olgusunun yapısı, daha da anlaşılır konuma erişir. Zaten doğal sınırlara ulaşılmaya başlanmasının ertesinde de dünya çapında savaşlar başlayacaktır. Tıpkı I. Dünya Savaşı' nın başlamasında sömürgelerin paylaşımı ve Ortadoğu' daki enerji kaynaklarının kontrolünün kimin elinde olacağı sorununun neticesi olarak patlak vermesinde yaşandığı gibi...

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

BÖLÜM SONU NOTLARI

(1) Jean FOURSTIE., ***1995 Uygarlığı***. (Çeviren: Tanju GÖKÇÖEL) Varlık Yayınları, İstanbul., 1975, s., 84.

(2) Süleyman BARDA., ***Milletlerarası Ekonomi Dersleri***. İÜ İktisat Fakültesi Yayını ,İstanbul.1977, s., 17.

(3) FOURSIE., a.g.e., s., 85.

(4) Tarık ÖZBİLGEN., "Antinatüralist Sosyoloji Açı-sından Liberalizm-Fenomeni". ***İstanbul üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Ord. Prof. Dr. Şükrü BABAN Armağanı***. İÜ İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1984, s., 64.

(5) Recep KIRLI., "Rekabet Üstünlüğü - Kalite" ***Çerçeve***. Ankara, Ekim 1995, s., 151.

(6) FOURSTIE., a.g.e., s.,'42.

(7) Mehmet ERÖZ., ***İktisat Sosyolojisine Başlangıç***. 2. Baskı, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1997, s., 163.

(8) Sabahattin ZAİM., ***Çalışma Ekonomisi***. 9.Baskı, Filiz Kitabevi., İstanbul, 1992, s.,176.

(9) Esat ÇAM., ***Batı Demokrasisinde Sosyal İktidar İle İktisadi İktidar***. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1996, s., 61.

(10) Orhan TUNA., "İktisadi Kriz Depresyon Ve Neticeleri", ***Sosyal Siyaset Konferansları***. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını. İstanbul, 1986, s., 22 - 23.

(11) Murat ÇİFTÇİ., ***Amprik Bulgular Işığında "Sosyal Devlet" Kavramının Sosyo - Ekonomik Analizi***. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1999, s., 35.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

5. SOSYAL DEVLET DOĞUYOR

Sanayileşme, 19. yüzyıl boyunca tüm Avrupa' da etkisini göstermiştir. Nitekim 1801' de nüfusun %29' unun sanayi sektöründe çalıştığı İngiltere'de 1861' e gelindiğinde bu oran iki kata varan artışla faal işgücünün yarısına ulaşmıştır.(1) Böylesi bir dönüşüm, beraberinde şehirleşmeyi, şehirleşme de toplu yaşamayı, işçi kentlerini ve sınıflararası çatışmanın temellerini oluşturacak yatay bütünleşmeyi beraberinde getirmiştir. Tam da böylesi bir yapıda üç isim hem benzer hem de farklı tanımlamalarıyla siyasal ve ekonomik yapının kuramsal temellerinde ve sistem uygulamasında dünyaya yön vermiştir: Marx, Wagner, Bismark.

Marx' ın önemine bakıldığında işçi sınıfının birleşerek ilk ayaklanmalarda bulunmasında kuramcı olarak gördüğü işlev, mevcut yapıya yönelik tahlilsel tarzı ve geleceğe yönelik öngörüleriyle eylem plancılığı ön plana çıkmaktadır. Marx, kapitalizmin gelişimiyle paralel olarak, işçi sınıfının durumunun olumsuz yönde geliyerek, sınıflar ve gelir düzeyleri arasındaki uçurumun süratle artacağını savunmuştur.(2) Sınıflararası uçurumların, işçi sınıfının sefaletinin sürekliliği ve etkilenme şiddetinin arttırmasıyla daha da artacağını ve böylece de ihtilale elverişli bir zeminin yakalanacağını savunmuştur. (3) Bu nedenledir ki Marx ve taraftarları, devrimi kaçınılmaz bir zorunluluk olarak toplumun değişme yönü şeklinde görmüşlerdir.(4) Artık işçi sınıfı da böylece kendi felsefesine sahip olmuş ; geriye de sadece işçi ayaklanmalarının organizasyonunun gerçekleştirilmesi sorunu kalmıştır. Kuramsal temellerin tesişi sonrasında da işçi ayaklanmalarının gerçekleştirilmesi fazla uzun sürmemiştir. 1830' da başlatılan küçük burjuva ayaklanmaları sonrasında bu defa 1840' ta Breslau' daki işçi ayaklanmaları ve dokumacı isyanları ve İngiltere dışında ortaya çıkan kanlı 1848 işçi ayaklanmaları başlamış (5). Marx ve Engels' in Komünist Manifestosu da bu

hareketin felsefesinin dışa vurumunu oluşturmuştur. (6) Ayaklanmalar bastırılmışsa da gerek sosyo – kültürel ve gerekse de etkileme kapasitesinin, zaman kısıtının azaltıcı etkisinden büyük ölçüde bağımsız kalabilmesi nedeniyle tarihsel etkileri son derece güçlü olmuş ; bu ayaklanmalar sonrasında da işçilere yönelik sosyal hakların modern anlamda verilmeye başlanması için yalnızca birkaç on yıl geçmesi yetebilmiştir.

Kıta Avrupası' nda bütün bu hadiseler gerçekleşirken özellikle İngiltere dinamikli olarak sosyal devletin temelleri de atılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda ilk olarak 1802 tarihinde Krallık tacirı Robert PEEL' in öncülüğünde çıkartılan işçileri korumaya yönelik ilk yasalar ve Robert OWEN' in 1818 tarihli Ex - Lachapella Kongresi' nde kutsal ittifaka karşı sunduğu bildirisi ertesi 1819' da dokuma işçilerine yönelik olarak, 9 yaşından küçük çocukların çalıştırılmaması ve 9-16 yaş grubu işçilerin çalışma saatlerinin günlük 12 saatle sınırlandırılmasının kararlaştırılması, bir dönüm noktası kıstamındadır. (7)

Yine bu dönemde diğer önemli bir isim de Adolph WAGNER' dir. Modern kamu maliyesi disiplininin babası sayılan WAGNER, 18. yüzyıl boyunca ve 19. yüzyılın önemli bir bölümünde vergileme ilkelerine ve devletin fonksiyonlarına "yararlanma ilkesi" nden hareketle bakan Manchester ekolüne karşılık, devletin vergilemesini egemenlik haklarına dayandırarak, kriterleri de bu bağlamda siyasal erkin varlığına bağladığı "iktidar ilkesi" ile açıklamıştır. (8) WAGNER, devlete yüklediği atıfla, Marx' ın sosyal devlete doğru gidişte düşük gelir grubunu teşkil eden işçi sınıfı arasındaki örgütlenmeyi kuvvetlendirerek sağlayan ve işçi sınıfına bir idea sunarak felsefeye kavuşturan konumdanlığı açısından taşıdığı önemin ertesi, mevcut Manchester Ekolü' nün etkisindeki devletin sosyal devlete dönüşümünün fonksiyonel temellerini oluşturacak tanımlama farklılığını gerçekleştirerek ön

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

plana çıkmıştır. Bu uygulama sonuçu sonrasındaysa yalnızca geriye BISMARC'ın iktidara gelip uygulamaları başlatması kalacaktı.

Prosya'nın birleşerek Alman İmparatorluğu'na dönüşmesini sağlayan ünlü Alman devlet adamı Otto Von BISMARC 1881'de, Almanya'da hastalık sigortasını uygulamaya koydurarak sosyal devletin (Refah Devleti) sosyal güvenlik sisteminin temelini böylece atmışı sebebiyle oluşumuna hizmet etmiştir. Daha sonra buna 1884 - 89 arasında kaza, maluliyet ve yaşlılık sigortaları da eklenerek genel sosyal güvenlik sistemi yapısı oluşturulmuş ve yeni doğan Alman İmparatorluğu da sosyal devletin günümüzdeki anlamda ilk uygulandığı ülke konumuna erişmiştir.(4) Böylece de sosyal devletin uygulamaya geçmesi gerçekleşmiştir.

BÖLÜM SONU NOTLARI

(1) Nusret EKİN, ***Endüstri İlişkileri***, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1976.

(2) Leo HUBERMAN, ***Sosyalizmin Alfabesi***, (Çeviren: Alaattin BİLGİ), 15. Baskı, Sol Yayınları, İstanbul, 1994, s. 80.

(3) Mükerrem HİÇ, ***Büyüme Teorisi ve Azgelişmiş Ekonomiler***, 2. Baskı, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1970, s. 23 - 24.

(4) KUZINEN, ***Marksizm Leninizm İlkeleri II***, 7. Baskı, Yar Yayınları, İstanbul, 1991, s. 61.

(5) Orhan TUNA, "Sendikacılığın Dünü ve Bugünü", ***İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Konferansları***, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1986, s. 1.

(6) Murat ÇİFTÇİ, ***Amprik Bulgular Işığında "Sosyal Devlet" Kavramının Sosyo - Ekonomik Analizi***, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1999, s. 35.

(7) Orhan TUNA, "Sanayi Kapitalizminin İlk Dönemlerinde Sanayi İşçilerinin Durumu", ***İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası 50. Yıl Armağanı***, İstanbul Üniver-sitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1988, s. 14 - 15.

(8) WAGNER'in prensipleri hakkında ayrıntılı bilgi almak için bakınız: Salih TURHAN, ***Vergi Teorisi Ve Politikası***, 4. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1993.

(9) Ekmel ZADİL, "İşsizlik Sigortası", ***İ.Ü. İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Konferansları***, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1960, s. 226.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

6. SOSYAL DEVLET YAYGINLAŞIYOR

Kuramsal bazda klasiklerin kamusal müdahaleyi reddeden ve kamu harcamalarını verimsiz ve etkinsiz olarak tanımlayıp kaynak dağılımını bozucu etkisi ile sınırlı gör-dükleri bir süreç, 1929 bunalımı sonrasında Keynesyen ik-tisadın cari olmasıyla birlikte son bulmuştur.

1929 sonrası başlayan global manadaki en büyük deflasyonist süreçten çıkışta kamu müdahalesi ve savaş ekonomisi koşulları temel dinamik olmuş ve kamusal müdahalenin kaynak dağılımını bozucu etkisi yönündeki kalıplaşmış düşünceler, yerini daha esnek bir bakışa bırakmıştır. Dolayısıyla da bu önemli konumu itibarıyla 1929 bunalımı, bir milat konumundadır.

İktisadi anlamda kamusal müdahalelerin yoğunlaşması, kamu kesimi ekonomisini günümüzdeki kapsamına ulaştırarak devletin asli fonsiyonları ile sınırlı tanımının genişlemesine yol açmak suretiyle sosyal politikalar bağlamında da kapsamın genişlemesini beraberinde getirmiştir.

Böylesi bir yapısal dönüşüme yol açacak boyutta yaşanan kırılmayı ana hatları ile tasvir etmek amacıyla 1929 Büyük Bunalımı' na değinilerek etki boyutları incelenecektir.

6.1. TARİHİN KIRILMA NOKTASI: 1929 BUNALIMI

1929 Bunalımı elbette yaşanan ilk kriz değildi, son da olmadı. Ancak etki boyutları, süresi ve yarattığı global dönüşüm bağlamında tarihin kırılma noktası olma özelliğini bünyesinde barındırabilecek öneme ulaşmıştır.

Yaşanan krizlere bakıldığında 1815 tarihli İngiltere dinamikli krizde genel olarak arz - talep dengesizliğiyle ulusal satha yayılan istikrarsızlık, genel olarak ilk büyük kriz olarak kabul edilmekte(1) olup bu kriz sonrasında da sürekli bir çevrimin varlığını görmek mümkün olmaktadır. Nitekim 1870- 1929 döneminde istikrarlı bir çevrimin varlığını, 1870' lerin ortalarında şiddetlenerek 1880' lerin baylarına kadar süren deflasyonist süreçle 1884' te altın standartına dönüşün neticesinde yaşanan depresyon sonrasında 1893' e değin süren demiryolu refahı ertesinde yaşanan dibe vuruş sonrasında 1900' lerin başlarından itibaren yaşanan tröst refahı sonrasında 1907' de yaşanan panik ve dibe vuruşun gerçekleşmesini takiben 1929' a kadar süren refah döneminden açıkça anlamak mümkündür. (2)

Etki boyutu itibarıyla konu ele alındığında, söz konusu zaman aralığında genel olarak dünyada işsizlik oranının %20' lerde seyrettiğinin, bu oranın ABD' nde de %25' lere ulaştığının vurgulanması önemlidir.(3) Sayısal verilerle krizin boyutu ele alındığında da ABD' de 12.3 milyon kişinin işsiz kaldığı, bu rakamların Almanya' da 5.5 ve İngiltere' de de 2.2 milyona ulaştığı sonucuyla karşılaşılmaktadır(4) olup kriz önce-sinde İngiltere' deki toplam işsiz sayısının 1 milyonu aşmadığı dikkate alındığında,(5) yalnızca sosyal boyutu itibarıyla dahi krizin ulaştığı boyut açıkça görülebilmektedir.

Ekonomik etki büyüklüğü bağlamında bakıldığında da Kara Çarşamba olarak bilinen 24 Ekim 1929 tarihli finans krizi sonrasında hisse senedi değerlerinin 2 / 3 oranında aşındığı, 1929' da 96 milyara ulaşan ABD ekonomisinin büyüklüğünün cari fiyatlarla 48 milyar dolara, sabit fiyatlarla da 64 milyar dolara indiği düşünüldüğünde (6) depresyonun boyutu açıkça görülebilmektedir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1933' ten itibaren yaşanan savaş ekonomisiyle canlılık kazanan global ekonomik yapı, 1936 tarihli KEYNES in "Genel Teorisi" ile kuramsal temeline kavuşmasını ve devlet müdahalesinin her alanda cari olmasını beraberinde getirmiştir.

1929 Bunalımı sonrasında klasik ekolün savunumları belirli bir süre etkisini sürdürerek ekonomik daralmaya karşı ücret düşüşlerinin gerçekleşmesine sebep olmuş ve bu da talebin daralarak krizin uzun süreli bir süreçte varlığını sürdürmesini tetiklemiştir. Ancak talep dinamikli yaklaşımın kabul görmesi ertesinde, 1933' ten itibaren yaşanan savaş ekonomisinin de etkisi ile kamusal genişleme sonucunda krizden çıkılmıştır.

Krizden çıkış sürecinde temel dinamik konumunda olan kamusal müdahale, hukuksal ve kuramsal temellerinin 19. yüzyılın ikinci yarısında atıldığı sosyal devletin pratik- yaşamda hayata geçmesini beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla da 1929 Bunalımı, tarihin kırılma noktası olma özelliğini bir kere daha gösterecektir.

BÖLÜM SONU NOTLARI

(1) Ayrıntılı bilgi için bkz J. M. ALBERTINI., ***Ekonomik Sistemler***, (Çev: Cafer UNAY), Beta Yayınları, İstanbul, 1983, s., 30.

(2) R. G. LIPSEY., vd., ***İktisat 2***., (Çev:Ahmet ÇAK-MAK), Bilim Teknik Yayınları, ?, ?, s.,134.

(2) Orhan TÜRKAY.,"Türkiye'de İstihdam Politikası", ***AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Aziz KOKLU Armağanı***, Ankara, 1984, s., 449.

(3) Nusret Ekin., ***Gelişen Ülkelerde ve Türkiye' de İşsizlik***, İÜ İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1971, s., 21.

(4) Refii Şükrü SUVLA., "Devalüasyon ve Tatbikatı", ***İktisat Fakültesi Mecmuası Ord. Prof. Dr. Fazıl PELİN Armağanı***, İÜ İktisat Fakültesi Yayını, İst.,1948 s.,271.

(5) A. H. HANSEN., ***Para Teorisi Ve Maliye Politikası***., (Çev:Ahmet KILIÇBAY), 2. Baskı, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1969, s.,5.

(6) Orhan TÜRKAY., a.g.m., s., 499.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

7. BİR RÜYA: 1945 - 1965 DÖNEMİNDE DÜNYA

Savaşlar, her zaman reddedilen ve gayri insani yapıda olan konumdadır. Bu bağlamda insan hakları, hukuk sistemi bakış açısınca tasvip edilemez. Etkileri bakımından bakıl-dığında da bütün savaşlarda yıkıcılık temel özelliktir. Ancak savaşlar, iktisadi yaşam açısından başlangıcından bitişine ve bitişinden yeniden yapılanma sürecinin tamamlanmasına kadar geçen periyodda ekonomi üzerinde canlandırıcı etkiye de sahiptir.

Özellikle etki boyutları itibariyle global anlamda tesirleri olan savaşların başlangıcında, ekonomik çıkar paylaşımının etkisi yadsınamaz konumdadır.[1] Savaşa gidilen süreçte de yapılan hazırlıklar, kamusal genişlemeyi beraberinde getirmektedir. Kamusal genişleme de kamu harcamalarının çarpan etkisinin tesiriyle,[2] özellikle durgunluğun yaşandığı ekonomilerde iktisadi canlanmayı beraberinde getirmektedir. Savaş sürecinde de bu yapı devam eder ve savaş sonrası dönemde de, savaşın yol açtığı yıkımın beraberinde getirdiği yaraları sarmak için, özellikle altyapı yatırımlarının artışı dinamikli bir etkiyle, ekonomiyi desteklemeye devam eder.

1940' lar, 1950' ler ve 1960' ların özellikle ilk yarısı bu sürecin yaşandığı döneme denk gelmektedir. 1945 - 1965 dönemi itibariyle yaşanan ekonomik büyüme sürecinde, özellikle üç farklı bölgede yaşanan gelişmeler ve global anlamda savaş ekonomisinin etkisinin varlığını devam ettirmesi, etkili olmuştur.

Dünya ekonomisinin büyüme trendinde olmasında Avrupa ülkeleri ve Güneydoğu Asya ülkeleri, liberal kapitalist ülkeler ana grubunda büyümeyi tetiklemiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında yeniden inşa sürecine giren Avrupa' da, ekonomide ciddi bir büyüme sağlanmıştır. Ekonomik büyümenin nisbeten istikrara

kavuşarak sınırlı bir büyümeye olanak veren yapıya büründüğü 1958 - 66 döneminde bile AET ülkelerinde ortalama yıllık büyüme oranı "% 4.2' yi bulmuştur.[3]

Güneydoğu Asya cephesine bakıldığındaysa Japonya, bir model olarak bölgedeki genel gelişim yapısını göstermede temsili konumda yer almaktadır. Japonya, Avrupa' nın aksine süratli bir toparlanma sürecini çok daha savaş gerçekleştirebilmiştir. Nitekim fert başına GSMH seviyesi itibariyla savaş öncesi konumuna (1934-1936) ancak 1955' te ulaşabilmişken,[4] 1960' ların başlarında uygulamaya konan 10 yıllık kalkınma planında, fert başına milli geliri ikiye katlamak hedeflenmiş,[5] bu hedef de programın ilk 6 yılında, yıllık %10' luk büyümenin sağlanmasıyla birlikte aşılmıştır.[6] Dolayısıyla 1955 - 65 dönemi itibariyla Japon ekonomisinin temsil ettiği Güneydoğu Asya Ülkeleri dinamikli global büyümeye katkı yoğun olarak gerçekleşebilmiştir.

Bu dönemin liberal bloğunda Keynesyen bakış açısının ağırlığı dikkat çekicidir. "Asya' nın Dramı" isimli çalışmasıyla Nobel Ekonomi Ödüllünü kazanan ünlü iktisatçı Gunnar MYRDAL gibi birçok ekonomist, serbest ticaretin ülkelerarası gelir bölüşümünde yaratacağı uçurumları sürekli vurgulamış,[7] kuramsal bakış açısıyla uygulamanın karşılıklı ilişkisi bağlamında da yoğun bir paralellik yaşanarak 1950 - 1970 sürecinde dünya genelini temsil etmesi açısından ABD kamu harcamalarında çok şiddetli bir artış gerçekleşmiştir.[8] Dolayısıyla liberal kapitalist sistemin egemen olduğu ülkeler cephesinde 1945 - 65 dönemi, genel bir yeniden dirilliş ve yapılanmanın yaşandığı, kuramsal olarak da Keynesyen iktisadın temel alındığı bir yapıya sahip olmuştur.

Yine aynı dönem itibariyle ithal ikamesinin savunulduğu ve uygulandığı bir dış ticaret rejimi genel olarak benimsenerek uygulanmıştır.[9] Kamu harcamalarının çarpan etkisiyle

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ekonomileri hareketlendirmesiyle de genel bir büyüme devresi yaşanmıştır. Nitekim Keynesyen iktisadın temelinde de devletin ekonomiye doğrudan katılımı ve gelir bölüşümüne aktif müdahalesi prensibi mevcut olup,[10] iktisat politikaları da 1945 - 1965 döneminde yoğun olarak uygulanmıştır.

Üçüncü bölgeyiyse devlet kapitalizminin uygulandığı COMECON etrafında toplanan "Doğu Bloğu Ülkeleri" oluşturmuştur. Doğu Bloğu Ülkeleri' nde yaşanan refah artışında, SSCB dinamikli doğal kaynak rezervlerinin zenginliği ile savaş ekonomisinin II. Dünya Savaşı sonrasında da sürdürülmesi etkili olmuştur. Zengin doğal kaynak rezervlerine karşılık savaş ekonomisinin devam ettirilmesi, SSCB dinamikli olarak Doğu Bloğu Ülkeleri' nin 1960' ların ortalarından itibaren şiddetli bir durgunlukla karşılaşmalarına yol açmıştır.[11] Süratle 1949' da atom bombasını geliştirerek patlatan SSCB, uzaya ilk insanı göndermenin gururunu yaşamış,[12] ancak beraberinde gelişen durgunluk dalgasıyla dünya ekonomisi içerisindeki ağırlığında ABD karşısında şiddetle irtifa kaybetmiştir.Yine de 1945 - 65 dönemi, Doğu Bloğu ülkelerinde ciddi büyümenin yaşandığı bir dönem olmuştur. Nitekim bir tarım ülkesi konumundaki Polonya, 1960' ların başlarına gelindiğinde artık sanayileşmiş bir ülke konumuna ulaşabilmiştir.[13]

Çoğunluğunu bağımsızlığına II. Dünya Savaşı son-rasında kavuşan ülkelerin oluşturduğu düşük ve orta gelir grubu ülkelerince ki bu gruptaki ülkelere Üçüncü Dünya Ülkeleri veya Hindistan'ın öncülüğünde şekillenen "Bağlantısızlar Cephesi" adları da verilmiştir - global iktisadi büyümeyi destekleyici boyutta önemli bir etki gerçekleştirilememiştir. Her ne kadar başta ABD dinamikli olarak "uzun vadeli - düşük faizli krediler" yeni yatırımlar için verilmişse de (Cooley Fonları gibi),[14] genel bir istikrarlı büyüme performansı sergilenememiştir.

Genel anlamda bakıldığında, dünya ekonomisinin büyük bölümünü kapsayan ancak nüfusun beşte birine ancak ulaşabilen yüksek gelir grubu ülkelerinde, ayrıca yüksek büyüme performansı gösteren Güneydoğu Asya ve Latin Amerika ülkelerinde kamusal genişleme 1945 - 65 döneminde yoğunluk kazanmış, kamusal müdahalelerin ekonomi içerisindeki operasyonları artmıştır.Yaşanan gelişmeler, mevzu ülkelerde gerek ülkelerarası dikey ve gerekse ulusal bazda yatay gelir dağılımı adaletinin sağlanmasına katkı sağlamıştır. Gerek uygulanan politikalar ve gerekse de gelir dağılımında iyileştirici müdahalelerle devletin sosyal politikalarının artması gerçekleşmiş ve 1945 - 65 dönemi, genel anlamda sosyal devletin kurumsallaştığı ve güncellik kazanarak bir sosyo - politik seçiş konumuna geldiği, ağırlıklı bir noktaya ulaşmıştır. Dolayısıyla bu dönemi, sosyal devletin altın yılları olarak nitelendirmek çok da yanlış olmayacaktır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

BÖLÜM SONU NOTLARI:

(1) Ayrıntılı bilgi için bkz. Murat ÇİÇİ. ***Siyasal Karar Alma Sürecinde Ekonominin ve Vak'a Çalışması Olarak Batı Türkistan ve Kafkasya'da Basmacı Hareketi.*** (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Tarihi Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2001, s., 4-14, vd.

(2) Bkz., Sevim GÖRGÜN., ***Maliye Politikası (Ders Notları)***, İÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Yayın No: 3, İstanbul, 1994.

(3) Victor BODSON., "Dünya Ticareti ve Gelişme Sorunu", s., 25 - 29. ***Dış Ticaret ve Ekonomik Gelişme,*** Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti Yayını, İstanbul, 1968, s., 26.

(4) Cem KOZLU., ***Vizyon Arayışları ve Asya Modelleri***, 3. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Yayın No: 335, Ankara, Nisan 1995, s., 44.

(5) Bozkurt GÜVENÇ., ***Japon Kültürü***, 5. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Yayın No: 213, Ankara, Aralık 1995, s., 217.

(6) Cem KOZLU., a.g.e., s., 44.

(7) Oktay YENAL., ***Ulusların Zenginliği ve Uygarlığı - Eğitim Boyutu***, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Yayın No: 443, Ankara, Aralık 1999, s., 40.

(8) Ravi BATRA., ***Kriz 1990***, (Çeviren: Oya Argun ÇAKIR), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, Haziran 1988, s., 128.

(9) Bahar ŞANLI., ***Sanayileşme Stratejileri ve Türk Dış Ticareti***, Işıklı Yayın Tanıtım, İstanbul, Nisan 1997, s., 140.

(12) Zbigniew BRZEZINSKI., ***Büyük Çöküş*** (Çeviren: Gül KESKİL., Gülsev PAKKAN), 4. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Sayı: 309, Ankara, Kasım 1997, s., 40.

(13) /., "Stalin Mozolesine Doğru", s., 62 - 119. ***Eski Dünyadan Yeni Dünyaya***, (Derleyen: Hakan YILMAZ), Hil Yayınları, İstanbul, Eylül 1993,s., 87.

(14) Josef SOLDACZUK., "Sosyalist Bir Ekonomide Dış Ticaret ve Ekonomik Kalkınma", s., 246-259. ***Dış Ticaret ve Ekonomik Gelişme***, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti Yayını, İstanbul, 1968, s., 248.

(15) Türkel MİNİBAŞ., ***Azgelişmiş Ülkelerde Kalkınma-nın Finansman Politikaları ve Türkiye***, Der Yayınları, İstanbul, 1992, s., 49.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

8. YOK OLUŞUN BAŞLANGICI MI: STAGFLASYON VE SOSYAL DEVLET

"Durgunluk" anlamına gelen "stagnation" ile enflasyonun karşılığı olan "inflation" kelimelerinin birleşimiyle türetilen bir kavram olan "stagflasyon", (1) adının türetildiği iki kavramın birlikte gerçekleştiği, "kullanılamayan üretim kapasitelerinin, işsizliğin ve yetersiz bir iktisadi büyümeyle yüksek bir fiyat artışının birlikte görüldüğü iktisadi durumları ifade etmek için kullanılan bir kavram" (2) olarak tanımlanmaktadır.

Durgunlukla enflasyonun birleşiminden oluşan stagflasyonun oluşumunun incelenmesinde bu iki temel yapının oluşum nedenlerinden hareket edilerek bir genel yargıya varmak, çok da yanlış olmayacaktır. Bu itibarla önce stagflasyonun durgunluk boyutunu, ardından da enflasyon boyutunu irdeleyelim:

8.1. STAGFLASYONDA DURGUNLUK BOYUTU

Özellikle 1960' ların ikinci yarısından itibaren yoğunlaşan sistemdeki tıkanmanın etkisiyle yeni bir durgunluk dalgası, ekonomik ve politik bloklar üstü bir şekilde global anlamda ekonomik sistemi etkisi altına alarak farklı bir durgunluk yapısına bürünülmesiyle sonuçlandı. Bu yeni tip durgunluk dalgasının nedenlerine bakıldığındaysa iki temel faktörle karşılaşılıyordu: Emek piyasalarındaki dönüşüm / marjinal tüketim eğiliminde yaşanan düşüş ve kaynak dağılımda etkinsizlik – crowding - out' ta arz cephesi.

Emek piyasalarında yaşanan dönüşüm: Bu bağlamda özellikle süratli teknolojik gelişim, durgunluğun talep ayağında önem taşımaktadır. Buna göre makinalaşma, her sektörde kendini hissettirerek işsizliğin artışına yol açmıştır.

Kuramsal bazda teknolojik gelişmelerin işsizlik üze-rinde arttırıcı etkiye sahip olduğunu savunanlar, işsizliğin temel nedenini yeni teknolojik gelişmelere bütünüyle bağlayarak (3) makinanın emek yerine ikamesiyle, gelir bölüşümünde sermayedar lehine bir dönüşümün kaçınılmazlığını vurgulamaktadır. (4)

Belki sermaye lehine gelir transferiyle ilgili direkt bağıntılandırma çok ricit olmayabilir. Ancak teknolojik gelişmelerin tetiklediği yeni tip işsizlik olgusunda düşük vasıflı emeğin aleyhinde bir yapının oluştuğu son derece açıktır. Bu noktada da sermaye ve vasıflı işgücü lehine bir gelir transferinden bahsetmek, daha anlamlı ve bir ölçüde daha nesnel bir bakış açısını yansıtacaktır.

Bu bağlamda bakıldığında, bazı verilerin mevcut yapıyı yansıtmada önem taşıdığı görülmektedir. Örneğin FAO' nun raporlarına göre Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Güney Avrupa' da, tarım sektöründe çalışanların %28' i ile %64' ü arasındaki kısmının işgücü fazlası olması(5) bu açıdan dikkat çekicidir.

Tarım kesiminde yaşanan sermaye - yoğun dönüşümün yol açtığı gizli işsizlik sorununun yanında, sanayi kesimi açı-sından ise düşük ve orta vasıflı işgücüne duyulan arzın azalmasıyla çok daha ciddi bir tehlikeyle karşılaşılmaktadır. Örneğin otomasyonun yoğun olarak kullanıldığı kimya sanayi-inde 1956' dan günümüze ABD' nde % 27' lik üretim artışı yaşanmışken istihdamda %3' lük bir azalış yaşanmıştır. (6)

ABD eski Çalışma Bakanları odan Prof. Dr. RIECH' in "Sınıgesel Çözümlemeciler" adını verdiği ve tek başına üretim sürecinde yaşanan sorunların tümünü veya bir kısmını çözebilecek vasıfsal üstünlükteki işgücünün toplam işgücü içerisindeki payı 1950' lerde ancak %8' lere ulaşırken bu ağırlık günümüzde %20'

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

lere ulaşmıştır. (5) Dolayısıyla genel olarak, daha öncede belirtildiği üzere ara eleman konumundaki orta vasıflı işgücüyle vasıfsız işgücünün pazarlık şansı da önemli ölçüde sınırlanmıştır.

Orta vasıflı işgücüyle vasıfsız işgücünün pazarlık şansının azalması sonrasında ABD' nde, 1979' da Chrysler' de başlayan ücret indirimi uygulamaları, Amerikan Ulusal Faaliyetler Bürosu (BNA) tarafından bildirildiği üzere 1985' te ABD geneline, yapılan toplu iş sözleşmelerinin %25' ine ulaşan genişlikte ücret indirimi veya en azından ücretlerin dondurulmasını içeren maddelerle kurulu sözleşmelerle devam etmiştir.(6) 1980' lere doğru bizzat nominal ücret seviyesinde düşüş kararlarının alınmaya başlamasının yalnızca bu dönemle sınırlandırılmaması gerekir. Özellikle 1973 petrol krizi sonrasında yaşanagelen durgunluğun üzerinde bir de yüksek enflasyonist sürecin yaşanması sonrasında reel ücret artışlarının aşağı fleksibilitesinin oluştuğu da sonuçta bilinmektedir.

Yaşanan emek piyasası dinamikli gelişmelerin sonucu işsizliğin artışı ve işgücünün niteliğindeki dönüşüm olmuştur. Bilindiği üzere düşük ve orta gelir grubunu oluşturan klasik ücretli kesimde marjinal tüketim eğilimi birе yakındır. Yani gelirin önemli bölümü tüketime gitmektedir.

High - Tec' in beraberinde yol açtığı yapısal işsizlikle öncelikle artan işsizlik olgusu neticesinde toplam efektif talep daralmıştır. Ayrıca önce reel ve sonra nominal ücret seviyelerinde de aşağıya riçatliğin kırılması sonrasında yine toplam efektif talebin daralmasına yönelik bir başka gelişmeyle karşılaşılmıştır. Emek piyasalarında yaşanan dönüşümün stagflasyonist sürecin daralma bölümüne yoğun etkisi de bu şekilde özellikle 1970' ler boyunca gerçekleşmiştir.

Kaynak dağılımındaki etkinsizlik: 1945 sonrası sürece bakıldığında global anlamda savaş ekonomisi koşullarının varlığını devam ettirdiği görülmektedir. Dünyanın iki bloğa ayrılması sonrasında ABD - SSCB dominant ülkelerinin başlarını çektiği iki blok arasında yoğun ve şiddetli bir soğuk savaş dönemine girilmesini kaçınılmaz kılmıştır. Bu bağlamda nükleer caydırıcılık prensibiyle oluşan silahlanma süreci, uzay teknolojisi gibi high - tec yatırımları, kaynak dağılımında etkinsizliğe yol açmıştır. Çünkü bu yatırımların finansmanı devletlerce karşılanmış ve talep dinamikli arzın oluşumu prensibini içeren Keynesyen iktisat kuramı çerçevesinde şekillenen mal piyasalarına siyasal tercih neticesi gerçekleşen müdahele konumuna oturmuştur. Soğuk savaş aynı zamanda Kore ve Vietnam savaşları gibi bölgesel savaşlarla sıcak savaşa dönüşmüş ve savaş ekonomisi her durumda varlığını devam ettirmiştir. Özellikle Vietnam savaşı süresince ABD' nin karşılıksız dolar basımı, doların uluslararası konvertibilitesini işlemez hale getirerek Bretton - Woods sisteminin çöküşüne neden olmuştur. (9)

Kamusal genişlemeyle birlikte stagflasyonun gözle görülür bir konuma erişmesi, beraberinde Milton FRIEDMAN' ın başını çektiği monetaristlerin Keynesyenlerin yaklaşık 40 yıllık saltanatına son vermesine yol açmıştır. Bu itibarla da kamu harcamalarının tahvil piyasalarından borçlanma suretiyle finasmanı neticesinde, özel sektörün kullanılabilir yabancı kaynak miktarının sınırlanmasına yol açarak faiz oranlarının artışına sebep olduğu ve böylece de kamu harcamalarının özel kesim yatırımları üzerine dışlama etkisine (Crowding - out) yol açtığına yönelik bir bakış açısının güncellik kazandığı görülmektedir. (10) Monetaristlerin başını çektiği yeni pür liberallerin kuramsal temellerini oluşturduğu bu bakış açısının neticesinde özellikle 1970' lerin ikinci yarısından itibaren tüm liberal kapitalist dünyada genel olarak kamu harcamalarının sınırlandırılmasına yönelik eğilimler güncellik kazanmıştır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

8.2. STAGFLASYONUN ENFLASYONİST BOYUTU

Stagflasyonist sürecin diğer bir boyutunu, durgunluğun yaşandığı iktisadi yapıda enflasyonun da süratli bir şekilde yaşanması oluşturmaktadır. Dört temel neden ile bu enflasyonist yapıyı açıklamak mümkündür.

- ***Arzın High - Tec' e Kayışı: Kaynak Dağılımında Etkinsizlik:*** B. KITCHING' in 1971 - 1972 yıllarında öne sürdüğü bu görüşe gore, ABD hükümeti, uzay çalışmaları başta olmak üzere 1960' lar boyunca High - tec sektörlere yoğun destekler uygulayarak ulusal arz komposizyonunu, kaynak dağılımının bu yönde yönlendirilmesiyle şekillendirmiştir. Buna karşılık artan talep, kaynakların etkin dağılmaması nedeniyle arz artışının sağlanamamasıyla birlikte karşılanamayarak enflasyonist bir süreçle karşılaşılmıştır. (11)

- ***İthal İkameci Strateji ve Tekelleşme Eğiliminin Etkisi:*** Monopolist yapılarda kaynakların etkin dağılımı gerçekleşmemekte, monopol karının elde edilmesi amacından hareketle fiyatlar çok daha yüksek seviyelerde şekillenmektedir. Özellikle kurumsallaşma sürecindeki piyasa ekonomilerinde bu yapı günümüze değin varlığını sürdürmektedir. Keynesyen iktisadın varlığını yoğun olarak devam ettirdiği dönemlerde temelleri atılan bu yapı, 1970' lere gelindiğinde kapalı ekonomi anlamını taşıyan ithal ikameci yapının etkisiyle arzın talebi karşılamada yetersiz kalarak fiyatlar genel düzeyinde sürekli bir artışın yaşanmasını beraberinde getirmiştir. (12)

- ***Kamu Harcamalarında Artış:*** Kamusal genişlemenin yoğun yaşandığı bir dönemi ifade eden 1935 - 75 dönemi, özellikle 1960' larda Vietnam Savaşı sonrasında farklı bir boyut kazanarak

daha öncede vurgulandığı üzere dolarin uluslararası altın karşısındaki konvertibilitesini sınırlamış ve bu da global anlamda Bretten Woods Sistemi' nin sona eriyişiyle birlikte enflasyonist etkileri beraberinde getirmiştir.

- ***Dış Ekonomik Etkiler:*** 1973 tarihli Arap - İsrail Savaşı sonrasında OPEC üyesi ülkeler, petrol arzını kısarak petrol fiyatlarının 1974 itibarıyla yaklaşık dört kat artmasına yol açmışlardır. (13) Temel girdi konumundaki petroldeki fiyat artışı, tüm sınai ürün fiyatlarında genel bir artışı beraberinde kaçınılmaz olarak getirmiştir.

8.3. STAGFLASYONUN SOSYAL DEVLETE BAKIŞA ETKİSİ

Kamu harcamalarının daraltılmasına yönelik kuramsal bakış açısındaki değişiklik, beraberinde başta Şili olmak üzere bir çok ülkede kamu kesiminin ekonomideki ağırlığının ya durulmasına ya da en azından artışın durmasına yol açmıştır. Sosyal devletin en önemli fonksiyonu olan kamusal müdahale araçlarıyla başta gelir bölüşümü adaleti olmak üzere uygulanmasına olanak tanıyan sosyal politikaları uygulama erkinde önemli aşınmanın yaşanması, beraberinde sosyal devletin aleyhinde bir dönüşümün yaşanması sürecinin başlamasına yol açmıştır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

BÖLÜM SONU NOTLARI

(1) ***Milliyet Ekonomi Ansiklopedisi***., "Stagflasyon" maddesi. İstanbul, 1991, s., 294.

(2) Salih TURAN., ***Vergi Teorisi ve Politikası***. 5 Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1993, s., 600 - 601.

(3) Yusuf BALÇI., "Bilgi Teknolojisi ve Sosyal Siyaset", s., 75 - 83. ***Sosyal Siyaset Konfransları***. Yayın No: 3731 / 543, İstanbul, 1993, s., 77-79.

(4) Ömer A. AKSU., ***Gelir ve Servet Dağılımı***. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1993, s., 72.

(5) Erol MANİSALI., ***Gelişme Ekonomisi***., İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1978, s., 29.

(6) Faat ERCAN.,"İleri Teknolojinin İnsan Gücüne ve İstihdam Sorunlarına Etkileri: Yeni Sorunlar mı? Yeni Çözüm Yolları mı?", ***Teknolojik Gelişmeler Karşısında İnsangücü Eğitimi, Uyum ve İstihdam Sorunları Sempozyumu***. Milli Prodüktivite Merkezi Yayını, Ankara, 1998, s., 21 - 22.

(7) Cem KOZLU ,a.g.e ,s.,26.

(8) Marcus SANDVER., "ABD' nde Sendikacılığın Gele-ceği", s., 127-143. ***İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Konfransları***. Yayın No:3731 / 543, İstanbul, 1993, s., 136.

(9) Şaltın AKKAYA., "Farklı Bir Bunalım: Stagflasyon". ***İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları Prof. Dr. Memduh YAŞA Armağanı***. İstanbul, 1993, s., 227-228.

(10) Ayrıntılı Bilgi İçin Bakınız., Murat ÇİFTÇİ., "Sermaye Piyasalarında Müdahaleci - Pür Liberal Akımlar Savaşımı ve Bu Bağlamda Crowding - out Meselesine Bakış", s., 87 - 93. ***Öngörü***. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1999.

(11) Murat ÇİFTÇİ., ***Ampirik Bulgular Işığında "Sosyal Devlet" Kavramının Sosyo - Ekonomik Analizi***. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, Yayın No: 4206 - 567, İstanbul, 1999, s., 44.

(12) A.g.e., s., 49.

(13) Ayrıntılı bilgi için bkz., Murat ÇİFTÇİ., ***Empirical Analysis of The Social State Concept***, (English Transl: Altuğ ALTINTAŞ), İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını,Yayın No:4205/565, İstanbul, 1999, s., 56.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

9. SONUÇ: SOSYAL DEVLETİN GELECEĞİ - YOKOLUŞUN BAŞLANGICI MI? VAROLUŞUN İLK ADIMI MI?

1960' ların ortalarından itibaren şiddetini her geçen gün arttırarak varlığını sürdüren stagflasyonist yapı, gerek bölgesel ve gerekse de global anlamda, çeşitli zaman aralıklarında etkisini kaybediyor gözükse de yerini deflasyonist veya enflasyonist süreçlere bırakarak da olsa varlığını sürdürerek sistemin işleyiş yapısı özelliği konumuna gelmiştir.

Yaşanan krizsel döngüden çıkış amacıyla uygulanan pür liberal politikalarsa, bu fasit doğrunun kırılmasına imkan sağlayamamıştır. Bu nokta da sosyal devletin geleceği bağlamında iki soru akla gelmektedir; Yokoluşun başlangıcı mı yaşanmakta, yoksa varoluşun ilk adımları mı atıldı bu güne kadar? Aşağıda bu iki temel soruya yanıt aranacaktır.

Sosyal devletin geleceği konusunda öncelikle kurumsallaşmış ve kurumsallaşma sürecini yaşayan ülkeler ayrımına gidilerek inceleme yapılması son derece önemlidir.

Kurumsallaşmış piyasa ekonomilerinde idareler, özellikle 1970' lerin ortalarından itibaren stagflasyonun önlenebilmesi amacıyla anti - enflasyonist maliye politikalarını tercih ederek kamu harcamalarını kısmaya çalışmışlar, ancak bunda gözle görülecek boyutta başarı sağlayamamışlardır. Ancak kamusal genişlemeyi sınırlandırabildiklerini söylemek mümkündür.

İdarelerin para politikaları bağlamında da açık finans-manın terkedilmesine yönelik politikalar uyguladıkları görülmektedir. Bunda, maliye politikasından daha etkin bir performans

sergiledikleri, mevcut görece istikrarlı kur yapısından hareketle söylenebilir.

Stagflasyonun önlenmesinde anti - enflasyonist para ve maliye politikalarının seçilmesi, resesyonist sürece yol açmış ve iktisat politikasının anti - enflasyonist ayağına gerekli önemin verilmemesi sonucu bu ülkelerde işsizlik sorunu, daha da yoğun bir konuma ulaşmıştır.

İşsizlikle birlikte evsizlerde önemli artışların yaşandığı bu ülkelerde, gelir dağılımı adaletinde genel anlamda ciddi aşınmaların yaşandığı sonucuyla karşılaşılmaktadır. Bu ülkelerde başta sendikalar olmak üzere baskı grupları son derece etkili konumdadır.

Ayrıca liberal kapitalist sistemin kurumsallaşmış olması ve köklü bir tarihsel altyapıya sahip olunması, demokratik sürecin etkinliğini arttırmıştır. Mevcut demokratik yapı, siyasal karar alma sürecinde politikacılar üzerinde gerek baskı grupları vasıtasıyla, gerekse de bireysel olarak işgücünün baskı erkini arttırmaktadır.

Bu ülkelerde sosyal patlamalar, kendini ihtilaller, iç karışıklıklar şeklinde ortaya koymamakta, demokratik süreçte seçimler vasıtasıyla yönetime bireysel isteklerin yoğun olarak yansıtılmasına olanak sağlanmaktadır.

İngiltere' de uzun bir aradan sonra İşçi Partisi' nin, diğer çoğu Avrupa ülkesinde de sosyalist ve sosyal demokrat partilerin iktidara gelişleri, uzun bir aradan sonra Clinton yönetimindeki demokrat partinin ABD' de iktidara gelişi ki her ne kadar son seçimlerde cumhuriyetçiler kazanmışsa da oy farkı son derece sınırlı gerçekleşmiştir ki bu da yaşanan sosyal rahatsızlığı ve tepkiyi açıkça göstermektedir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Mevcut koşullar ve gelişmeler dikkate alındığında kurumsallaşmış piyasa ekonomilerinde sosyal devletin güncelleşerek kurumsallaşma sürecini tamamlamaya olanak bulacağı sonucuna ulaşılmaktadır.

Kurumsallaşma sürecindeki piyasa ekonomileri cephesinden konu ele alındığında da, öncelikle IMF, Dünya bankası gibi uluslarüstü finans kuruluşlarının yoğun yönlendirmeleriyle anti - enflasyonist para ve maliye politikalarının seçilerek, kamusal genişlemenin durduğu ve hatta daralma eğiliminin sınırlı da olsa gerçekleştiği görülmektedir.

Uzun vadede, fiyat istikrarının tesisi sonucunda ekonomik büyümenin gerçekleşeceği yönündeki savunumlar, ancak kuramsal bazda kalmış ve uygulamada resesyondan çıkılamamıştır. Bu ülkelerin büyüme performanslarının kurum-sallaşmış piyasa ekonomilerinin büyüme performansından çok daha süratli gerçekleşmesi gereği son derece açıktır. Ancak uzun vadeli süreçte de böylesi bir yapının tesis olunamadığı görülmektedir.

Bu ülkelerde gerçekleşen uygulamalar, gelir grupları arasındaki dağılımın daha da olumsuz yönde gelişmesine yol açmıştır. Bilişimin sınırları aştığı bir dünyada gerek ulusal bazda gerekse de global anlamda yaşanagelen gelir dağılımı uçurumları, tüm kesimlerce çok daha kolayca görülmektedir. Genel anlamda demokratik yapının kurumsallaşamadığı bu tür ülkelerde, sosyal patlamalar da yoğun şiddet içerebilmektedir. Dolayısıyla marjinal siyasal fraksiyonların iktidarı ele geçirmeleri de daha kolay olmaktadır.

Ayrıca ekonomik performansın istikrarlı bir şekilde devamını tesis edecek ulusal sermayenin de bu tür ülkelerde sınırlı kaldığı bilinmektedir. Mevcut koşullarda gerek liberal kapitalist sistemin

kurumsallaşmasında, gerekse de sosyal politikaların mevcut sosyal problemlerin çözümüne hizmet edecek etki seviyesinde gerçekleştirilebilmesi bağlamında kamusal müdahalenin önemi ve zorunluluğu yadsınamaz.

Global anlamda sistem ele alındığındaysa liberal kapitalist sistemin uygulamada yaşanan deformasyonundan hareket etmek gerekmektedir. Kamusal müdahalelerin sınırlanmasıyla özellikle global finans sitemi çok ciddi fleksibiyete ulaşarak ekonomileri ve genel olarak da sistemi tehdit eder konuma gelmiştir. Örneğin 1 trilyon doları aşan karaparanın dolaşımı, önemli bir tehdit konumundadır.

Global anlamda yaşanan gelir bölüşümü adaletsizliği, sosyal yönünün ötesinde sistemin istikrarı için tehditkar konuma ulaşmıştır. Yüksek gelir grubu ülkelerinde marjinal tüketim eğiliminin düştüğü karşısında yaşanan talep yetersizliği, ancak marjinal tüketim eğiliminin birr yakın olduğu düşük ve orta gelir grubu ülkelerinde yaşanacak yüksek ekonomik performansla aşılabilecektir.

Tüm bu gelişmeler ışığında, kamusal müdahalelerin artması ve sosyal devletin tekrar güncelliğini kazanarak etkinleşmesi, mevcut yapı karşısında kaçınılmaz görünmektedir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

BİBLİYOGRAFYA

AKKAYA, Şahin., "Farklı Bir Bunalım: Stagflasyon", ***İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, Prof. Dr. Memduh YAŞA Armağanı***, İstanbul, 1993.

AKSU, Ömer A., ***Gelir ve Servet Dağılımı***, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1993.

ALBERTINI, B., M., ***Ekonomik Sistemler***, (Çeviren: Cafer UNAY), Beta Yayınları, İstanbul, 1983.

ALSAN, Selçuk., "Genetik ve Dünyadaki 5000 Dil", ***Bilim Teknik Dergisi***, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, Haziran 1993.

BALCI, Yusuf., "Bilgi Teknolojisi ve Sosyal Siyaset", s., 75 - 83, ***İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Konfransları***, İ. Ü. İktisat Fakültesi Yayın No: 3731 / 543, İstanbul, 1993.

BARDA, Süleyman., ***Milletlerarası Ekonomi Desleri***, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul,1977.

BATRA, Ravi., ***Kriz 1990***, (Çeviren: Oya Argan ÇAKIR), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, Haziran 1988.

BODSON, Victor., "Dünya Ticareti ve Gelişme Sorunu", s.,25-29, ***Dış Ticaret ve Ekonomik Gelişme***, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti Yayını, İstanbul, 1968.

BRAUDEL, Fernand., ***Akdeniz ve Akdeniz Dünyası***, (Çeviren: Mehmet Ali Kılıçbay) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1989.

BRZEZINSKI, Zbigniew., ***Büyük Çöküş*** (Çeviren: Gül KESKİL, Gülsev PAKKAN), 4. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Sayı: 309, Ankara, Kasım 1997.

ÇAM, Esat., ***Devlet Sistemleri***, Der Yayınları İstanbul, 1993.

ÇAM, Esat., ***Batı Demokrasisinde Sosyal İktidar İle İktisadi İktidar***, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1966.

ÇİFTÇİ, Murat., ***Siyasal Karar Alma Sürecinde Ekonominin ve Vak'a Çalışması Olarak Batı Türkistan ve Kafkasya'da Basmacı Hareketi***, (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, Eylül 2001.

ÇİFTÇİ, Murat., ***Empirical Analysis of The Social State Concept***, (English Translation: Altuğ ALTINTAŞ), İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını,Yayın No: 4205 / 565, İstanbul, 1999.

ÇİFTÇİ, Murat., ***Ampirik Bulgular Işığında "Sosyal Devlet" Kavramının Sosyo - Ekonomik Analizi***, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, Yayın No: 4206 / 567, İstanbul, 1999.

ÇİFTÇİ, Murat., "Sermaye Piyasalarında Müdahaleci - Pür Liberal Akımlar Savaşımı ve Bu Bağlamda Crowding -out Meselesine Bakış", s., 87 - 93, ***Öngörü***, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1999.

EKİN, Nusret., ***Gelişen Ülkelerde ve Türkiye' de İşsizlik***, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1971.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

EKİN, Nusret., ***Endüstri İlişkileri***. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1976.

ERÇAN, Fuat.,"İleri Teknolojinin İnsan Gücüne ve İstihdam Sorunlarına Etkileri: Yeni Sorunlar mı? Yeni Çözüm Yolları mı?", ***Teknolojik Gelişmeler Karşısında İnsangücü Eğitimi, Uyum ve İstihdam Sorunları Sempozyumu***, MPM Yayını, Ankara, 1998.

ERÖZ, Mehmet., ***İktisat Sosyolojisine Başlangıç***. 2. Baskı, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1997.

FOURSTIE, Jean., ***1995 Uygarlığı***. (Çeviren: Tanju GÖKÇÖL), Varlık Yayınları, İstanbul.,1975.

GÖRGÜN, Sevim., ***Maliye Politikası (Ders Notları)***, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Yayın No: 3, İstanbul, 1994.

GÜRAN, Tevfik., ***İktisat Tarihi***. 2. Baskı, Asar Yayıncılık, İstanbul, 1995.

GÜVENÇ, Bozkurt., ***Japon Kültürü***, 5. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Yayın No:213, Ankara, Aralık 1995.

HANSEN, A. H., ***Para Teorisi Ve Maliye Politikası***., (Çeviren: Ahmet KEBAPÇI), 2. Baskı, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1969.

HAYEK, Friendicht A., ***Kurallar ve Düzen (Hukuk, Yasama ve Özgürlük) Cilt: I***, (Çeviren: Atilla YAYLA) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, Ekim 1996.

HAYEK, Friendicht A., ***Özgür bir Toplumun Siyasi Düzeni (Hukuk, Yasama ve Özgürlük) Cilt: II*** (Çeviren: Mehmet ÖZTÜRK) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, Şubat 1997.

HAYEK, Friendicht A., ***Sosyal Adalet Serabı (Hukuk, Yasama ve Özgürlük) Cilt: III*** (Çeviren: Mustafa ERDOĞAN) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, Aralık, 1997.

HİÇ, Mükerrem., ***Para Teorisi ve Politikası***. 9. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1994.

HİÇ, Mükerrem., ***Büyüme Teorisi ve Azgelişmiş Ekonomiler***, 2. Baskı, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1970.

HUBERMAN, Leo., ***Sosyalizmin Alfabesi***, (Çeviren: Alaattin BİLGİ), 15. Baskı, Sol Yayınları, İstanbul, 1994.

KİREL, Recep., "Rekabet Üstünlüğü-Kalite" ***Çerçeve***, Ankara, Ekim 1995.

KOZLU, Cem., ***Vizyon Arayışları ve Asya Modelleri***, 3. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Yayın No: 535, Ankara, Nisan 1995.

KURTULMUŞ, Numan., "Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Stratejik İnsan Sermayesi Kaybı: Beyin Göçü", ***İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Konferansları***, İstanbul,1992.

KUZINEN., ***Marksizm Leninizm İlkeleri II***, 7. Baskı, Yar Yayınları, İstanbul, 1991.

LIPSEY and PURVES., **İktisat II**. (Çeviren: Ahmet ÇAK-MAK),

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Bilim Teknik Yayınları, ?, ?.

MANİSALI, Erol., ***Gelişme Ekonomisi***., İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1978.

Milliyet Ekonomi Ansiklopedisi., "Stagflasyon" maddesi. Milliyet A. Ş. Yayınları, İstanbul, 1991.

MİNİBAŞ, Türkel., ***Azgelişmiş Ülkelerde Kalkınmanın Finansman Politikaları ve Türkiye***, Der Yayınları, İstanbul, 1992.

NIKITIN, S., P. ***Ekonomik Politik***. (Çeviren: Hamdi KONUR), 6.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 1984.

ÖZGÜVEN, Ali., ***İktisat Bilimine Giriş***. 6. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1991.

ÖZBİLGEN, Tarih., "Antimatüralist Sosyoloji Açı-sından Liberalizm Fenomeni", ***İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Ord. Prof. Dr. Şükrü BABAN Armağanı***, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1984.

ÖZSUNAY, Ergun., ***Medeni Hukuka Giriş***, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1970.

PEARCE, Fred., "Kurak Toprakların Sulanmasında Geçmiştin Dersler", ***Bilim Teknik Dergisi***, TÜBİTAK Yay., Ankara, Haziran 1993.

PLATON., ***Devlet***. (Çeviren: Azra ERHAT vd.) Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 1998.

RICARDO, David., ***Ekonomi Politiğin ve Vergilemenin İlkeleri***.

(Çeviren: Tayfun ERTAN), İstanbul, 1997.

SANDVER, Marcus., "A. B. D.' nde Sendikacılığın Geleceği", s., 127 - 143, ***İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Konferansları***, Yayın No: 3731 / 543, İstanbul, 1993.

SOLDACZUK, Josef., "Sosyalist Bir Ekonomide Dış Ticaret ve Ekonomik Kalkınma., s., 246 - 259, ***Dış Ticaret ve Ekonomik Gelişme***, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti Yayını, İstanbul, 1968.

SUVLA, Refii Şükrü., "Devalüasyon ve Tatbikatı", ***İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası Ord. Prof. Dr. Fazıl PELİN Armağanı***, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul,1948.

ŞANLI, Bahar., ***Sanayileşme Stratejileri ve Türk Dış Ticareti***, Işıklı Yayın Tanıtım, İstanbul, Nisan 1997.

TUNA, Orhan., "Sanayi Kapitalizminin İlk Dönemlerinde Sanayi İşçilerinin Durumu", ***İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası 50. Yıl Armağanı***, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1988.

TUNA, Orhan., "İktisadi Kriz Depresyon Ve Neticeleri", ***İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Konferansları***, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1986.

TUNA, Orhan., "Sendikacılığın Dünü ve Bugünü", ***İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Konferansları***, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1986.

TÜRKAY, Orhan.,"Türkiye'de İstihdam Politikası", ***Ankara***

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Aziz KÖKLÜ Armağanı, Ankara, 1984.

TÜTENGİL, Cavit Orhan., ***Azgelişmişliğin Sosyolojisi***. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1970.

ÜLGÜRAY, Metin., ***Teknoloji Çağında Kalkınma Sorunu***. Varlık Yayınları, İstanbul, Ocak 1974.

YAZGAN, Turan., "İşgücü Eğitim ve Prodüktivite - Ücret Münasebetleri" ***İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası Prof. Dr. Sabahaddin Zaim Armağanı***, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1996.

YENAL, Oktay., ***Ulusların Zenginliği ve Uygarlığı - Eğitim Boyutu***, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Yayın No: 443, Ankara, Aralık 1999.

Z., "Stalin Mozolesine Doğru", s., 62 - 119, ***Eski Dünyadan Yeni Dünyaya***. (Derleyen: Hakan YILMAZ), Hil Yayınları, İstanbul, Eylül 1993.

ZADİL, Ekmel., "İşsizlik Sigortası" ***İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Konferansları***. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1960.

ZAİM, Sabahattin., ***Çalışma Ekonomisi***, 9. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1992.

ZEYTİNOĞLU, Erol., ***İktisat Tarihi***, Met / er Yayınları, İstanbul, 1977.

Marmara Üniversitesi Yayın No: 683
İktisadi İdari Bilimler Fak.Yayın No: 408
Kitap Yayın No: 2

KURUMSALLAŞMIŞ PİYASA EKONOMİLERİNDE SOSYAL DEVLETİN KONUMU VE GEREKLİLİĞİ ÜZERİNE ANALİZ

Prof. Dr. Dilek YILMAZCAN

Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F.
Maliye Bölümü

İstanbul 2002

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1. GİRİŞ

1929 Bunalımı sonrasında devletin piyasaya yönelik müdahalelerinin direkt gerçekleştiği ve genel manada kamusal genişlemenin cari olduğu bilinmektedir. 1960'lı yıllar ortalarından itibaren dünya, farklı bir kriz dalgasıyla karşılaşınca, devletin ekonomideki yeri, müdahalesi ve gerekliliği sorgulanmaya başlanmış ve bu bağlamda da neoliberal akımlar da güncellik kazanmıştır. Özellikle 1973 petrol krizi sonrasında stagflasyonun esiri olan global ekonomik sistem, kuramsal analizleri bu yöne yönlendirmiş ve Şili'de ilk uygulamaları başlatmıştır. Ancak kurumsallaşmış piyasa ekonomilerinde kuramın pratiğe etkisinin sınırlı kaldığı görülmektedir.

Kurumsallaşmış piyasa ekonomilerinin öncülüğünde global ekonomik sistemde karşılaşılacak aksaklıkların çözümü gayesiyle oluşturulan IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası organizasyonların, mali krize giren ülkelere yönelik uygulamalarında pür liberal eğilimli Ortodoks ve Heterodoks iktisat politikalarını benimsemelerine karşılık kurumsallaşmış piyasa ekonomilerinde kamusal genişleme sonucu olarak görülmüştür.

Bu çalışmada kurumsallaşmış piyasa ekonomilerinde kamusal genişlemenin iki temel iktisadi nedeni olan ekonomik performansın desteklenmesi ve finansal krizler konusuyla inceleme başlayacaktır. Ardından kamusal genişlemenin tarihsel gelişimi incelenecek, bu bağlamda da kamu harcamaları - kamu gelirleri - kamu borçları üçlüsünden hareket edilerek istatistiki veriler ışığında mevzu yapının fotoğrafı çekilecektir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2. EKONOMİK PERFORMANS SORUNU KARŞISINDA KAMUSAL MÜDAHALE VE GENİŞLEME

Kurumsallaşmış piyasa ekonomilerinin uzun dönemli performanslarına bakıldığında dünya ortalamasının üzerinde bir büyümenin istikrarlı kılınması sonucunda başarılı bir trendin yakalandığı görülür.

Örneğin 1995 sabit fiyatlarıyla ABD' nde 1963' te 14.240 dolarlık fert başı milli gelirin 1995' te 26.980 dolara, İsviçre' de 9.310 dolarlık milli gelirin 40.630 dolara, Japonya' da 3.190 dolarlık fert başına milli gelirin 39.640 dolara ulaştığı görülür.(1) Elbette şiddeti değişmekle birlikte günümüzün yüksek gelir grubu ülkelerinde milli gelir artış performansının pozitif olduğu kaçınılmaz bir gerçektir.

Büyüme performanslarına bakıldığında Asya Kaplanları olarak nitelendirilen grubun diğer yüksek gelir grubu ülkelerine göre çok daha süratli bir büyüme trendi yakaladığı görülür. Halbuki daha 1968' de "Asya' nın Dramı" ismiyle yayımladığı 2.284 sayfalık kitabıyla 1974' te Nobel ekonomi ödülünü alacak olan Gunnar MYRDAL, Asya' nın kalkınmasını planlama, prodüktivite artışı sağlamadaki yetersizlikler gibi mevcut sosyolojik uyumsuzluklar neticesinde olanaksız olduğunu vurgulamıştır.(2) Tarih MYRDAL' ı haksız çıkaracak ve 1950' de dünya ekono-misinin % 19' unu üretebilen Asya, 1992' ye gelindiğinde % 33' lük bir paya sahip olacaktır.(3)

Uzun vadeli büyüme performansına bakıldığında yüksek gelir grubundaki ülkeler cephesinden herhangi bir sorun görülmemektedir. Ancak esas sorun orta ve kısa vadeli süreçte yaşanmakta ve durum hiç de parlak görünmemektedir.

Dünya Bankası rakamlarına göre, 1985-95 döneminde dünyadaki genel iktisadi büyüme ortalaması % 0.8 olarak gerçekleşmiş, yüksek gelirli ekonomiler toplamındaysa bu oran % 1.9' a ulaşmıştır. Ancak Çin' de bu oran %8.3' e ulaşmıştır.(4) Dolayısıyla global büyümede yüksek gelir grubu ülkeleri ana faktör konumunu kaptırmasa da Çin ve Hindistan' ın etkisi de göz ardı edilemez. Şimdi bu noktada düşük ama istikrarlı büyümeyle ilk bakışta karşılaşılmaktadır. Ama iki önemli veri, reel büyüme performansının istikrarsızlığını açığa vurmaktadır: ABD' nde 1990-1991' de yaşanan resesyon ve Japonya' daki reeskont oranlarının süratli düşüşü...

ABD' nde 1989' da % 2.5 olarak gerçekleşen büyüme performansı, 1990' da önce % 1.2' ye düşmüş, ardından 1991' e gelindiğindeyse % 0.7' lik daralma yaşanmasıyla sonuçlanmıştır.(5) Bu yıllar, Körfez Savaşı' nın yaşandığı döneme denk gelmekte ve resesyonun başladığı 1990' da savaş başlamaktadır. Bu döneme değin savaşlar, ekonomik canlanma ile sonuçlanmıştır. Halbuki Körfez Savaşı' yla ekonomik daralma süreci başlamıştır. Buradan hareketle yapısal bir dönüşümün ilk sinyallerinin verildiği söylenebilir. Savaş döneminde sonuçta Suudi Arabistan' ın ek üretimde bulunmasıyla birlikte petrol arzında ciddi bir daralma yaşanmamıştır. Dolayısıyla daralmayı böyle bir sebebe bağlamak olanaksızdır. Ayrıca Körfez Savaşı' nın yıkıcı etkisi ABD ulusal sınırları içerisinde de yaşanmamıştır. Dolayısıyla böyle bir sorun da daralmayı açıklayamaz.

İkinci önemli veri, daha öncede ifade edildiği üzere Japonya' daki reeskont faiz oranlarında yaşanan düşüştür. Aşağıdaki tabloda 1985 - 1998 dönemi itibarıyla reeskont faiz oranları gösterilmektedir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tablo 1
Japonya'da reeskont faiz oranları(% olarak)

1985	1990	1991	1992	1993	1994	1998
5.00	6.00	4.5	3.25	1.75	1.75	1.46

Kaynak:
- I.S. *Statistical Yearbook Fortieth Issue 1993*. New York 1993, s. 223
- *Aktüel Para*. 12 - 20 Haziran 1998, s. 28

Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere 1990' dan itibaren Japonya' da Merkez Bankası' nın uyguladığı reeskont faiz oranlarında çok sert bir düşüş yaşanmıştır. Bunun iki önemli sonucu vardır. Öncelikle reeskont faiz oranlarındaki düşüş, genel faiz oranlarında düşüşe yol açar. Çünkü klasik bankacılık sisteminde, vadesinden önce Merkez Bankasına götürülerek kırdırılan değerli kağıtlar, likiditeye geçiş maliyetini ortaya koyar. Keza aynı şekilde bu defa vadesinden önce bankalara reel kesimce kırdırılan kıymetli kağıtlara uygulanan faiz de maliyetin düşmesi nedeniyle düşer. Bunun iki kaynağı vardır. Ya kamusal müdahaleyle özellikle resesyonist süreçten çıkılması amacıyla piyasa fonlanarak yatırımların arttırılmasına yönelik olarak gerçekleşir. Veya piyasada kullanılabilir fon miktarı yani marjinal tasarruf eğilimi yükselmiştir. Japonya' da olan işte ikincisiydi. Kaynağı ne olursa olsun kurama göre büyümenin istikrarlı artışı şarttır. Ama Japonya' da gözle görülür bir yatırım artışı olmamıştır. Aksine kullanılabilir fonlar yatırıma gitmek yerine kopük ekonomisiyle sonuçlanacak olan türev piyasalara ve emlak alımlarına yönelmiştir. Bunun neticesinde de 1980-91 döneminde "≈4.2' lik ortalama yıllık büyüme performansı gösteren Japonya' da borsa indeksindeki ani iniş çıkışları ifade eden

volatilitesi, ABD' nin "%13.1' lik oranının yaklaşık üç katına ulaşarak 1988-1992 dönemi itibarıyla "≈30.1' e ulaşmıştır ve Bonda 1998' e gelindiğinde 1.5 trilyon dolara ulaşan dünyanın en hacimli net tasarrufuna sahip bir ülke olması etkiledir.[3]

Sonuç olarak kurumsallaşmış piyasa ekonomileri cephesinden konuya bakıldığında da gerek marjinal tüketim eğiliminin düşüşü ve gerekse de finansal piyasa istikrarsızlıkları, ekonomik büyüme performanslarının gerek istikrarlılığını ve gerekse de süratini sınırlamaktadır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

BÖLÜM SONU NOTLARI

(1) Hesaplamalar ve veriler için bkz. Turan YAZGAN, ***Gelir Dağılımı Açısından Sosyal Güvenlik***, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, Yayın No:2116 / 364, İstanbul, 1975, s., 165 - 166; Capital, ***Infocard***, Mayıs 2000.

(2) Cem KOZLU., ***Vizyon Arayışları ve Asya Modelleri***, 3. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, Nisan 1995, s., 70.

(3) Oktay YENAL., ***Ulusların Zenginliği ve Uygarlığı - Eğitim Boyutu***, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, Aralık 1999, s., 36.

(4) World Bank., ***World Development Report 1997***, Washington, 1997.

(5) E. I. U., ***USA Country Report, 1 Quarter 94***, London, 1994, s., 3.

(6) Targal ÜNAL., ***Gelişen Borsalarda Kurumsal Yatırımcılar***, İMKB Yayınları, İstanbul, Temmuz 1995, s., 14 - 24.

(7) Yavuz CANEVİ., "Euro: Düşünceden Uygulamaya Uzun ve İnce Yol", s., 34 - 37, ***İktisat Raporu***, İlkbahar 1999, İstanbul, 1999, s., 35.

3. KURUMSALLAŞMIŞ PİYASA EKONOMİLERİNDE FİNANS KRİZİ

1980' lere gelindiğinde, belki de temel belirleyici konumuna erişen dönüşüm; telekomünikasyon ve bilişimde yaşanan ilerleme olmuştur. Telekomünikasyon ve bilişimde yaşanan ilerleme, özellikle para sermayenin uluslararası hareketliliğinin süratle artmasını da beraberinde getirmiştir. Özellikle 1980' lerin sonlarından itibaren sert bir sıçrama şeklinde kendini gösteren finansal fleksibiyetle karşılaşılmakta ve bu sert sıçrama ivmesinden çok da fazla birşey kaybetmeden varlığını sürdürmektedir.

1989 - 92 dönemi itibarıyla uluslararası kambiyo piyasalarında dönen paranın dolanım hacmi bu üç yıllık dönemde % 80' lik artış göstermiştir.(1) Yanlızca Londra' Interbank piyasasında dönen para, dünya ticaretini finanse edecek tutarın 15 katına ulaşmaktadır.(2) Dünya Bankası' nın yaptığı tahminlere göre 1990' lara gelindiğinde global anlamda günlük kambiyo işlem hacmi 650 milyar dolara ulaşmaktadır.(3) Bu rakamın günümüzde 2 trilyon doların üstünde gerçekleştiği bilinmektedir. Yani 1 katrilyon dolara yaklaşan miktarda, yıllık kambiyo işlem hacmi gerçekleşmektedir. Hatta GATT çerçevesinde yapılan anlaşmalar ve alınan kararlarla birlikte finansal fleksibiyet kesinlikle onanmamakta, aksine üye ülkeler para hareketlerini libere etmeyeceklerini açıkça vurgulamaktadır.(4) Ancak böylesi bir karar dahi finansal fleksibiyeti yavaşlatmamaktadır.

Portföyo sermayenin karakteristik özelliklerine bakıldığında, brüt akışın muazzam seviyelere ulaşmasına karşılık faiz ve döviz swaplarından hareket edilerek elde edilen karın hacimsel olarak sınırlı kalmasının da etkisiyle net akışların son

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

derece düşük hacimde gerçekleştiği görülmektedir. Bu bağlamda ulusal para piyasalarına giren ve sıcak para adıyla da tanımlanan portföy sermayeden kaynaklanan net giriş - çıkış hacmi sınırlıdır. Ancak giriş ve çıkışların birbirlerine yakın seviyede gerçekleşmesi, ulusal piyasaları tedirgin etmekte, reel sektörü de yaşanacak olumsuz gelişmelere veya siyasi istikrarsızlıklara karşı korumasız bırakmaktadır. Nitekim kriz ortamında menkul kıymet borsalarında çıkışlar belirli artışla devam ederken, girişler durmaktadır. Böylece portföy sermaye konumundaki yabancı sermayenin tümünün çıkışı, günlerle ifade edilecek kısalıkta bir zaman diliminde gerçekleşebilmekte olup para ve sermaye piyasalarında darbe etkisinin gerçekleşmesi karşısında da tüm ulusal ekonomiye kriz, son derece kısa bir zaman diliminde hakim olmaktadır.

İşte böylesi bir finansal kriz tehlikesi karşısında ekonomik istikrar olgusu da sürekliliğin tesisi ve devamı bağlamında sorgulanır konuma gelmiştir.

Emerging-marketingler, voltalitesi yüksek piyasalar konumundadır. Özellikle Rusya Krizi sonrasında, bu piyasalara yönelik portföy sermaye akışında yavaşlamanın ciddi boyutlara ulaştığı görülmektedir. Buna neden olarak mali derinliğin sınırlılığı ve siyasal istikrarsızlıklar gösterilebilir.

Mali derinliği destekleyen en önemli unsurlar kuşkusuz özel emeklilik fonlarının portföy büyüklükleri ve özel yatırımları destekleyebilecek boyutlara ulaşan büyüklükteki marjinal tasarruf eğilimleridir.

Siyasal istikrar cephesinden konu ele alındığında da, liberalizmin oluşum ve gelişim sürecinin köklü tarihsel temellere

dayanması ve sivil baskı gruplarının iktidar üzerindeki etkileme gücü ön plana çıkmaktadır.

Ancak ABD'nde yaşanan son gelişmelerle kurumsallaşmış piyasa ekonomilerindeki siyasal istikrar, terörizmin uluslararasılaşmasıyla birlikte sınırlanmıştır. Böylece ABD'nde başta olmak üzere tüm kurumsallaşmış piyasa ekonomilerinde baskı gruplarının iktidarı etkileme gücü de zayıflamıştır. Siyasal istikrarsızlıkların tetiklenmesiyle finans kesiminde oluşan krizler, finansal istikrarı ve voltalitenin yükselmesini de beraberinde getirecektir.

Bu bağlamda bakıldığında kurumsallaşma sürecindeki-kurumsallaşmış piyasa ekonomileri ayrımı da sınırlanmakta olup kamusal müdahalenin zorunluluğuyla karşılaşılmaktadır. Bütün bu gelişmeler ışığında yakın gelecekte piyasalara ve özellikle de portföy sermaye akışkanlığına yönelik kamusal müdahalelerin artacağı sonucuna varmak mümkündür.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

BÖLÜM SONU NOTLARI

(1) Dominique de LOUBIER., "Bankalar İçin Zor Günler", (Çeviren: Mehmet BOLAK), ***1994 Ekonomisi***, İletişim Yayınları, İstanbul, ?, s., 99.

(2) Peter F. DRUCKER., ***Gelecek İçin Yönetim***, 5. Baskı, (Çeviren: Fikret UÇTAŞ), Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, Ankara, 1998, s., 8.

(3) Dominique PLIHON., ***Döviz Kurları***, (Çeviren: Mehmet BOLAK, vd.), İletişim Yayınları, İstanbul, ?, s., 48.

(4) SPK., ***OECD Ülkelerinde Menkul Kıymet Piyasaları***, (Çeviren: Elif BUZLUPINAR, vd.), İstanbul, 1996.

4. KAMUSAL GENİŞLEMENİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Devletin büyümesi ile ilgili görüşler, devletin rolü ile ilgili iktisadi yaklaşımlar da gözönüne alınarak çeşitli dönemlere ayrılabilir:

a. 1870 - 1913 yılları arasındaki I. Dünya Savaşı öncesi dönem

b. 1913 - 1937 arası II. Dünya Savaşı öncesi dönem

c. 1937 - 1960 arası II. Dünya Savaşı sonrası dönem

d. 1960 ve sonrası dönem

4.1 1870 - 1913 YILLARI ARASI DÖNEM

19.yüzyıldaki Klasik İktisadi düşünürler 18.yüzyılda devletin rolünde ortaya çıkan sapmalara reaksiyon olarak küçük bir devleti savunmuşlardır. Klasiklere göre devletin 18.yüzyılda minimum fonksiyonlarından daha fazla yaptığı her iş gereksiz ve başarısızdı. Klasiklerin iç ve dış güvenlik ve yönetim fonksiyonu ile sınırlandırdığı devletin görevleri küçük bir devlet yapısını yeterli görmekteydi.

Adam Smith, 1776 yılında kamusal malların sunulmasında devletin rolünü farketmiş ve kamu kuruluşlarının inşasının ve kamusal hizmetlerin sunulmasının toplum için avantaj sağlayabileceğini ifade etmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Devletin rolünün asgari düzeyde belirlenmesi, kamu harcamalarının da sınırlı ölçüde belirlenmesine rol ne yol açmıştır. Böylece son yüzyılda sanayileşmiş ülkelerin kamu harcamalarının düzeyi de düşük tutulmuş, milli gelirin %8.3'ü civarında bir paya sahip olmuştur. Bu oran 1870'de ABD'lerinde %4'ten daha azdır. Almanya, Hollanda gibi ülkelerde %10'u geçmemektedir. Fransa'da ise yüzde 12.6 olarak hesaplanmıştır.

19. yüzyılın sonunda 1870'lerde elde edilebilen rakamlara bakıldığında söz konusu durum açıkça görülmektedir. (Tablo 2)

19.Yüzyılın sonunda Marksist düşünce Avrupa'da sosyalist hareketi önemli ölçüde etkilemiş ve yeni bazı kavramların gelişmesine yol açmıştır. Ancak Klasik İktisatçılar bu düşünceye karşı çıkmışlardır. Bununla birlikte Alman iktisatçılar Schmoller ve Wagner, zenginden daha az varlıklıya doğru bir servet dağılımını devletin fonksiyonlarına ilave etmişlerdir ve ilk sosyal güvenlik sistemi (çok zayıf olmakla birlikte) 1880'de Almanya'da geliştirilmiş ve çağdaş sosyal güvenlik kavramı için çalışmalar yapılmıştır (1)

Marksist düşüncenin de etkisiyle devletin fonksiyonlarına yenilikler getirilmeye çalışılmakla birlikte "bırakınız yapsınlar" görüşü önemli ölçüde devam etmiş ve devletin rolü sınırlı kalmıştır. Kamu harcamalarının milli gelire oranı 1870'lerden 1. Dünya Savaşı'na kadar ki dönemde fazla bir artış gösterememiştir. Bu oran ortalama 1870'te % 8.3 iken 1913'te ortalama % 9.1 olmuştur. Bu dönem 1. Dünya Savaşı öncesine rastladığından bazı ülkelerde silahlanma nedeniyle kamu harcamaları önemli ölçüde artmış bazılarında ise fazla bir değişiklik olmamıştır. Örneğin Almanya (% 17.0), Fransa

(%14.8), İngiltere'de (% 12.7) artarken, Japonya, İsveç,İspanya, Norveç, İsviçre ve ABD'nde % 10'un altında seyretmiştir. Hatta ABD'nde % 1.8 oranında düşmüştür.

Bu dönem Avrupa'da modernleşmenin başladığı ve önemli altyapı yatırımlarının (metro, demiryolu gibi) tamamlandığı bir dönem olmuştur.

Tablo 2
1870'lerde Kurumsallaşmış Piyasa Ekono-milerinde Kamu Harcamaları / GSYİH Oranı

Ülkeler	Kamu Harcamaları / GSYİH
Fransa	12.6
Almanya	10.0
Hollanda	11.9
Japonya	8.8
İsviçre	9.1
Norveç	3.7
İsveç	5.7
İngiltere	9.4
ABD	3.9
Ortalama	**8.3**

Kaynaklar: Vito TANZI, Ludger SCHUKNECHT, "The Growth of Goverment and the Reform of the State in Industrial Countries", ***IMF Working Paper***, December 1995, WP/95/130.

Yoğunlaşmanın yaşandığı ve pek çok devrimsel karakterli dönüşümün yaşandığı 19. yüzyılın bu ikinci yarısında, kamu

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

harcamalarının son derece sınırlı kalmış, bir daha aynı boyutta bir pür liberalizmin gerçekleşmemiş ve bu dönem sonrasında Wagneryen bakışla sürekli bir kamusal genişleme yaşanmıştır.

4. 2. 1913 - 1937 YILLARI ARASINDAKİ DÖNEM

Birinci Dünya Harbi kamu harcamaları düzeyini önemli ölçüde arttırmıştır. Bu artışın en önemli nedeni savunma hizmetlerinden kaynaklanmıştır. Harbe katılan sanayileşmiş ülkeler gelirlerinin önemli kısmını harbin finansmanında kullanmak zorunda kalmışlardır. Devletler yüksek harcama düzeylerini harpten sonra da devam ettirmişlerdir.(Peacock - Wiseman' ın sıçtamalı artış tezi) Ayrıca devletler harple ilgili borçlar ve tazminatlar da ödeme zorunda kalmışlardır.

1920 ve daha sonrası yıllarda İspanya, İsveç, İsviçre ve Amerika' nın kamu harcamaları milli gelirin % 10' unun altında iken İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya' da bu oran % 25' ler civarında olmuştur. Sanayileşmiş ülkelerin bu dönemdeki genel ortalamasıysa % 14.5 olmuştur. Görüldüğü gibi harp nedeniyle savunma harcamaları, kamu harcamaları düzeyini yükselten en önemli nedendir.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında KEYNES' in yazdığı "Barışımız Yapsınlar' ın Sonu" devletin rolü ile ilgili görüşleri önemli ölçüde etkilemiştir. KEYNES, "devletin halen yapmakta olduğu şeyleri yapmakla birlikte bugüne kadar hiç yapılmayan şeyleri de yapması gerektiğini" ifade etmiştir.

1920' lerin sonuna gelindiğinde pek çok Avrupa ülkesinde temel bir sosyal güvenlik sistemi oluşturulmuştu. 1929' da yaşanan büyük depresyon "bırakınız yapsınlar" felsefesinin çökmesine yol açtı. Bu çöküş devlet müdahalesini haklı kıldı. Bu tarihe kadar kamu harcamalarının milli gelir içindeki payı en düşük olan ülke Amerika' da daha yeni kamu harcamaları programı geliştirildi. Bunların içinde en önemlisi New Deal programı olmuştur.

Tablo 3
1913 - 1920 Döneminde Kurumsallaşmış Piyasa Ekonomilerinde Kamu Harcamaları / GSYİH

	1913	1920
Avusturya	...	14.7
Kanada	...	13.3
Fransa	17.0	27.6
Almanya	14.8	25.0
İtalya	11.1	22.5
Japonya	8.3	14.8
Hollanda	9.0	13.5
Norveç	8.3	13.7
İspanya	8.3	9.3
İsveç	6.3	8.1
İsviçre	2.7	4.6
İngiltere	12.7	26.2
ABD	1.8	7.0
Ortalama	**9.1**	**15.4**

Tablolamada yararlanılan kaynaklar:

- OECD, ***Economic Outlook***, 1994 ve 1995.
- MITCHELL, B., ***International Historical Statistics***, various issues.
- TANZI and FANIZZA., "Fiscal Deficit and Public Debt in Industrial Countries", ***WP/95/49***, IMF.
- FERNANDEZ, Acha., ***Datos basicos para la Historia de Finenciera de Espana***, 1976.
- ***Bureau of Census Historical Statistical of the*** USA, 1975.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tablo 3' te de görüleceği üzere 1937' ye gelindiğinde ABD' nde kamu harcamalarının milli gelire olan oranı % 8.6, Almanya' da % 42.4, Fransa' da % 29.0, İngiltere' de ise % 30 civarında gerçekleşmiştir. Sanayileşmiş ülkelerin genel ortalaması ise yine aynı dönem itibariyle % 18.3 olarak gerçekleşmiştir.

Kamu harcamalarının artışı Kanada, Almanya, Japonya, Hollanda ve İspanya' da % 40' lık bir artış göstermiştir. Bu artış refah devletinin gelecekteki büyümesi için bir başlangıç olma hüviyeti gösterdiğinden 1937' lere gelindiğinde klasiklerin bırakınız yapsınlar felsefelerine bağlı küçük devlet anlayışı önemli ölçüde kaybolmuştur.

4. 3. 1937 - 1960 YILLARI ARASINDAKİ DÖNEM

İkinci Dünya Savaşı yıllarında, kamu harcamaları içinde savunma harcamaları paymdaki artışlar büyümeye devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasındaysa, özellikle 1960 - 80 yılları arasında ekonomide devletin fonksiyonları önemli ölçüde arttı ve harcama politikalarında beklenmeyen gelişmeler oldu. O dönemde çeşitli iktisatçı ve maliyeci yazarlar kamu maliyesinde önemli kavramlar geliştirdiler. Richard MUSGRAVE çağdaş devletin fonksiyonlarını kaynak dağılımı, gelir dağılımı ve iktisadi istikrar olmak üzere üç başlıkta inceledi. Kamusal mallar teorisinde meydana gelen değişiklikler, dışsallıklar devletin kaynak dağılımı fonksiyonuna verilen önemi arttırdı. KEYNES yayımlanan ünlü kitabı ***Genel Teoride*** devlet müdahalesinin nedenlerini ve istikrar politikasında kullanılacak araçları açıkladı. Aynı dönemde sosyalizmin etkisi gelir dağılımını gittikçe önemli hale getirdi.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında devletin rolü ve gücüyle ilgili görüşler devlet yöneticilerinin de bu yasal ve kurumsal çerçeve içinde yer almasına yol açmıştır. Ancak kamu harcamaları politikalarıyla ilgili bazı sınırlandırıcı hususlar 19. yüzyılın başlarında başlamıştı ve bu süreç İkinci Dünya Savaşı süresince ve savaş sonrasında devam etmiştir. Sanayileşmiş ülkelerin çoğunda müdahaleci politikaları destekleyen çeşitli yasalar çıkarılmıştır. Yeni oluşumlar ülkelerin devlete bakış açılarını önemli ölçüde değiştirecek, devletin rolünün yeniden belirlenmesine yol açmıştır.

KEYNES' in genel teoride yer alan "devletin kısmen vergileme usulleri, kısmen faiz hadlerini saptama ve kısmen de tüketim eğilimi üzerinde rehberlik edici etki yapması gerekir" şeklindeki görüşü özel girişimi savunurken, diğer taraftan kamu harcamalarının artmasına yol açmıştır.(2)

Almanya' da harp sonrası oluşumda devletin rolü, sosyal piyasa ekonomisi düzeyine göre yeniden belirlenmiş. 1960' ların sonunda makro ekonomik istikrar devletin görevi olarak kurumsal yerini almıştır. 1947'de tarım ve sanayinin teşvik edilmesini sağlayan reformlar yapılmıştır.

1971 yılında İsviçre Anayasa Mahkemesi devletin sosyal politikaları yönlendirmesine izin vermiştir.

A.B.D. ise sosyal ve ekonomik düzenlemelerin çok zor yapıldığı ülkelerden birisidir. New Deal politikası ve 1946 Çalışma Yasası bu konuda hazırlanan en önemli değişiklikler ve Çalışma Yasası "bırakınız yapsınlar" felsefesinden ayrılan en önemli konudur.(3)

Kurumsal değişiklikler, yeni görüşler, demokratik

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

toplumlarda politik sürecin dinamikleriyle devletin büyümesini kolaylaştırmıştır. Kamu harcamasında meydana gelen artış, bu artışın yer aldığı harcama programlarının çıkar grupları tarafından da desteklenmesi ve bürokratların da daha geniş bütçe istekleri devletin büyümesi için gerekli zemini oluşturmuştur.

Kamu açıklarının parasal finansmanı devletin harcama kontrolünü zayıflatmıştır. Ayrıca başka kurumsal faktörlerde harcama ve vergilemenin politik maliyetinde asimetriye yol açmıştır.(1) Demokrasilerde politikacılar, kendi bölgelerinde harcama politikalarıyla oy alırlar ve politik güçlerini artırma çabasındadırlar. Ancak ülkenin refahı bütün seçmenlerin katıldığı maliyetlerle harcama yapılan bölgelere transfer edilir. Politikacılar aynı zamanda kendi konumlarını etkileyeceği için vergi artışına karşı isteksiz bir tavır takınırlar. Böylece bütçede genişletici bir baskı yaratılır.

Tablo 4' te de görüleceği üzere, kamu harcamalarına bakış açısındaki değişim, II. Dünya Savaşı' ndan itibaren yeni bir kamusal yapı oluşturmuş ve harcamaların milli gelir içindeki payını artırmıştır. 1937 - 1960 yılları arasındaki dönemde Almanya (% 42.2' den % 32.4)' e ve Japonya' nın (% 25.4' ten % 17.5' e) düşerken Avusturya, Kanada, Hollanda, İsveç, İsviçre ve A.B.D.' de önemli ölçüde artmıştır. Kamu harcamalarının milli gelire oranı bu dönemde % 20.7' den % 27.9' a yükselmiştir.

Tablo 4
1937 - 1960 Döneminde Kurumsallaşmış Piyasa Ekonomilerinde Kamu Harcamaları / GSYİH

	1937	1960
Avusturya	15.2	35.7
Belçika	21.8	30.3
Kanada	18.6	28.6
Fransa	29.0	34.6
Almanya	42.4	32.4
İtalya	24.5	30.1
Japonya	25.4	17.5
Hollanda	19.0	33.7
Norveç		29.9
İspanya	18.4	18.8
İsveç	10.4	31.0
İsviçre	6.1	17.2
İngiltere	30.0	32.2
ABD	8.6	27.0
Ortalama	**18.3**	**28.5**

Tablolamada yararlanılan kaynaklar:

- OECD, ***Economic Outlook***, 1994 ve 1995.
- MITCHELL, B., ***International Historical Statistics***, various issues.
- TANZI and FANIZZA, "Fiscal Deficit and Public Debt in Industrial Countries", ***IMF 95/49***, IMF.
- FERNANDEZ Acha, ***Datos basicos para la Historia de Financiera de Espana***, 1976.
- ***Bureau of Cencus Historical Statistical of the USA***, 1975.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

4. 4. 1960 VE SONRASI

Kamu harcamaları 1960 yılından sonra hızla artmaya başlamıştır. 1960' tan sonra harcamaların milli gelire oranı % 27.9 iken 1980' lere gelindiğinde bu oran % 42.6' ya yükselmiştir. 1940' lardan 1980' e kadar geçen 40 yıllık süre içinde kamu harcamalarının milli gelir içindeki payı % 100' lük bir artış göstermiştir. Bu hızlı gelişmeyi harplerle açıklamak mümkün değildir. Avrupa' da bazı ülkelerde bu oran 1937' li yılların 3 katına ve hatta İsveç' te 6 katına kadar çıkmıştır. Örneğin Belçika' da 1937' de % 21.8 olan bu oran, 1980' de % 58.6' ya, Hollanda' da 1937' de % 19 olan oran, 1980' de % 55.2' ye, İsveç' te ise 1937' de % 10.4 olan oran, 1980' de % 60.1' e kadar çıkmıştır. Ayrıca hiçbir sanayileşmiş ülke kamu harcamalarını milli gelirin % 30' unun altında tutamamıştır. Sadece Japonya, Amerika bu oranın biraz üzerindedir.

1960' ların sonunda ortaya atılan devletin rolü hakkındaki 1970' lerde de teorik modelde yer alan hususların uygulanması ile birlikte hatalarını da ortaya çıkarmaya başlamıştır. Harcama politikaları, kaynakların etkin dağılımı, gelir dağılımı ve 1970' lerde ortaya çıkan stagflasyonun önlenmesinde yetersiz kalmış, yüksek vergilerin bozucu etkileri ve yeraltı ekonomisinin büyümesi yeni görüşleri gündeme getirmiştir.

A.B.D. Başkanı Reagan ve İngiltere Başbakanı Thatcher gibi ekonomide büyük devlet karşıtı olan iki güçlü lider (5) güçlü pozisyonlarından da yararlanarak devletin büyümesine karşı saldırıya geçmişlerdir. Bu iki liderin görüşlerine sanayileşmiş ülkelerden çok azı, bazı küçük değişiklerle eşlik etmişlerdir.

Hükümetlerin geçmiş vaatleri ve çıkar gruplarının gücü yüzünden kamu harcamalarındaki artış düzeyi devam etmiştir. Bu artış 1990' da milli gelirin % 44.8' ine 1994' te ise % 47.2' sine yükselmiştir. 1980 - 1994 yılları arasında kamu harcamalarının milli gelire oranı Belçika, İrlanda, Y. Zelanda ve Hollanda' da azalırken, Kanada, Fransa, İtalya, Norveç, İspanya, İsveç' te belirgin bir biçimde artmıştır. (Tablo 5)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

19 yüzyılla 20. yüzyılın sonu arasındaki gelişmeler karşılaştırıldığında 1870' te % 8 olan oran 1970' te % 28' e yükselmiştir. (Bu dönemde iki dünya harbi yaşanmıştır.) 1960' tan 1994' e kadar olan 34 yıl içinde ise % 47' e yükselmiştir. Bu aradaki artış bir yüzyıl içindeki artışa eşittir. Norveç' te 1870' te % 3.7' den 1994'te % 55.6' ya, İsveç' te ise % 5.7' den 1994' te % 68.8' e yükselmiştir. Bu iki devlet 19. yüzyılın sonunda küçük devletler içinde yer alırken, bugün sanayileşmiş büyük devletler içinde yer almaktadırlar ve iyi birer sosyal refah devleti özelliği taşımaktadırlar.

Tablo 5
1960 ve Sonrası Kurumsallaşmış Piyasa Ekonomilerinde Kamu Harcamaları / GSYİH

	1960	1980	1990	1994
Avusturya	35.7	48.1	48.6	51.5
Belçika	30.3	58.6	54.8	54.8
Kanada	28.6	38.8	46.0	47.4
Fransa	34.6	46.1	49.8	54.9
Almanya	32.4	47.9	45.1	49.0
İtalya	30.1	41.9	53.2	53.9
Japonya	17.5	32.0	31.7	35.8
Hollanda	33.7	55.2	54.0	54.4
Norveç	29.9	37.5	53.8	55.6
İspanya	18.8	32.2	42.0	45.6
İsveç	31.0	60.1	59.1	68.8
İsviçre	17.2	32.8	33.5	37.6
İngiltere	32.2	43.0	39.9	42.9
ABD	27.0	31.8	33.3	33.5
Ortalama	**28.5**	**28.5**	**46.1**	**49.0**

Tablolamada yararlanılan kaynaklar:

- OECD, ***Economic Outlook***, 1994 ve 1995.
- MITCHELL, B., ***International Historical Statistics***, various issues.
- TANZI and TANIZZA, "Fiscal Deficit and Public Debt in Industrial Countries", ***WP/95/49***, IMF.
- FERNANDEZ, Acha, ***Datos basicos para la Historis de Finencicra de Espana***, 1976.
- ***Bureau of Census Historical Statistical of the USA***, 1975.

Ülkelerin gelişmişlik düzeyi ile, ülkenin milli gelirinin oranı olarak ifade edilen kamu harcamaları arasındaki ilişki literatürde pek çok araştırmanın konusu olmuştur. Adolf WAGNER' in çalışmaları ile başlayarak, birçok iktisatçı bu ilişkiyi pozitif olarak test etmiştir. Ve bu pozitif ilişki Wagner Yasası olarak adlandırılmıştır.

Wagner Kanunu' nun geçerliliğiyle ilgili en kapsamlı çalışma 115 ülkeyi kapsayan SUMMES've HESTON' un yaptığı çalışmadır. Bu çalışmada fert başına gelir kullanılmıştır. RAM adlı yazar zaman serisi kullanarak WAGNER' e destek sağlamıştır[16] MUSGRAVE' de kamu harcamalarının altında teknoloji, nüfus, kültür, politika ve sosyal faktörlerin önemli belirleyiciler olduğunu söylemiştir.[17] rolü, devlet faktörleri, sosyal refah anlayışı gibi görüşlerin gelişmesiyle birlikte sadece kamu harcamalarının miktarı artmakla kalmamış, kamu harcamalarının bileşiminde de önemli değişiklikler olmuştur.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

BÖLÜM SONU NOTLARI

(1) Vito TANZI., Ludger SCHUKNECHT., "The Growth of Government and the Reform of the State in Industrial Countries", ***IMF Working Paper***, December 1995, WP/95/130., s., 3.

(2) Gülten KAZGAN., ***İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi***, Remzi Kitabevi, 1993, s., 209.

(3) Bernard P. HERBER., ***Modern Public Finance***, Irwin inc., Illinois, 1979, s., 388.

(4) TANZI ve SCHUKNECHT., a.g.e., s. 5 - 6.

(5) Bu iki lidere Türkiye' de Turgut ÖZAL' da katılmış ve devletin küçültülmesi için çaba sarfetmiştir.

(6) RAM' in çalışması gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ayrı ayrı ele alındığında WAGNER Kanunu' nu yeterli ölçüde desteklememektedir.

(7) TANZI, Howell H. ZEE., ***Human Capital Accumulation Public Sector Growth***, IMF, WP/95/95, S., 1-5.

5. KAMU HARCAMALARINDAKİ DÖNÜŞÜM

5. 1. KAMU TÜKETİMİ

Kamu tüketiminin oranları 1870' lerde sadece 6 ülke için tespit edilebilmiştir.(1) Bu ülkeler Fransa, Hollanda, Norveç, İspanya, İsveç ve ABD' dir. Kamu tüketiminin milli gelire oranı % 2.5 ile % 6.7 aralığında değişmektedir. Harcama düzeyinin çok düşük olması devletin adalet ve savunma hizmetlerini minimum düzeyde sağladığını göstermektedir. Kamu tüketimi 1870' lerde %4.6 iken 1937'de %9.7'ye yükselmiş,1960 daysa %12.5 olmuş-tur. Bu dönemde Fransa ve İspanya' da kamu tüketimi azalırken Norveç, İsveç ve ABD' nde tüketim önemli ölçüde artmıştır. Son yirmi yılda ise kamu tüketimi milli gelirin % 17.8' ine yükselmiş-tir. Ortalamanın altında kalan ülkeler Japonya, İspanya, İsviçre' dir. (% 10 civarında) Tablo 6' da da görüleceği üzere (2) görüleceği üzere, İsveç, Almanya ve İngiltere' deyse % 20' yi aşmıştır.

Kamu tüketimi harcamalarındaki artış, toplam kamu harcamalarındaki artışın sadece bir bölümünü açıklamaktadır. 1980' lerde ise kamu tüketimi milli gelirin % 17 ile % 18' i arasında sabit kalmıştır. Yeni Zelanda, Belçika, İrlanda, Hollanda ve İsveç' te ise azalmıştır. Bu azalma devletin bazı mal ve hizmetlerin üretimini özel sektöre devretmesi ve özelleştirmeye hız verilmesinden kaynaklanmaktadır.

Kamu harcamalarının milli gelir içindeki payı önemli ölçüde artarken, harcamalar içinde yer alan kamu tüketiminin oranını aynı düzeyde koruması, harcama artışının asıl nedeninin kamu transfer harcamalarındaki artıştan kaynaklandığını göstermektedir. Transfer harcamalarının bileşiminin incelenmesi

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

durumunda görülecektir ki, faiz ödemeleri en önemli yeri kapsamaktadır. Bu da sanayileşmiş ülkelerde büyüyen kamu açıklarıyla borçlanmadaki artış arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır.

Tablo 6
Kamu Tüketimi, 1870 - 1994 (%)

	1870'ler	1937'ler	1960	1994
Fransa	5.4	15.0	14.2	19.5
Japonya	...	...	8.0	9.8
Hollanda	6.7	12.3	12.6	14.4
Norveç	2.6	3.2	12.9	20.8
İspanya	4.9	10.7	8.3	17.0
İsveç	5.5	10.4	16.0	27.3
ABD	2.5	6.5	16.6	16.4
Ortalama	**4.6**	**9.7**	**12.7**	**17.9**
Avustralya	....	....	11.2	17.2
Avusturya	....	....	13.0	19.0
Belçika	....	....	12.4	15.3
Kanada	....	....	13.4	20.2
Almanya	....	....	13.4	19.3
İrlanda	....	....	12.5	15.8
İtalya	....	....	12.0	17.1
Y. Zelanda	....	....	10.5	15.4
İsviçre	....	....	8.8	14.3
İngiltere	....	....	16.4	21.6
Ortalama	...	...	**12.4**	**17.5**
Toplam Ort.	**4.6**	**9.7**	**12.4**	**17.7**

5. 2. TRANSFER HARCAMALARI VE SÜBVANSİYONLAR

Kamu harcamalarının milli gelir içindeki payının artışının en önemli nedeni transfer harcamaları ve sübvansiyonlardaki artıştır. Kamu harcamalarının büyümesindeki en önemli rolü, teknolojik faktörlerden ziyade siyasi kararlar oynamıştır. Bunun devletin fonksiyonlarının 125 yılda geçirdiği değişiklikler, sosyal devlet anlayışı, bu harcamaların artışıyla bir paralellik göstermektedir.

19. yüzyılın sonlarında transfer harcamaları ve sübvansiyonların, milli gelire oranı % 1' den daha azdı. Bu dönemin en yüksek oranı % 2.2 ile İngiltere' de görülmüştür. Aynı dönemde Fransa ve Japonya' da % 1' e yaklaşırken, İspanya ve Norveç' te dikkate alınmayacak kadar küçük bir rakamı teşkil etmekte idi.

Büyük Buhran sonrası sosyal güvenlik sisteminde yaşanan gelişmeler ve harcamalar içinde transferlere ve sübvansiyonlara ayrılan pay da artmaya başlamıştır. Bazı ülkelerde bu artışın oranı diğerlerine göre daha da fazla olmuştur. Bu ülkelerin başında İngiltere gelmektedir. 19. yüzyılın sonunda kamu harcamalarının % 10' u transfer harcamaları ve sübvansiyonlardan oluşurken 1937'ye gelindiğinde bu oran %20'ye yükselmiştir. Bu oran 1960' lara kadar % 30' a ulaştı. 1960' ta ulaştığı oran milli gelirin de % 8.3' ü olmuştu. İngiltere en fazla artışla bu listenin başında yer almaya devam etmiştir. Bütün ülkelerde bu kategorideki harcama artışı hızla artmaya devam etmiş, sadece İspanya' da azalmıştır.

1960-80 yılları geçmişin sosyal politikalarının refah

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

devleti-ne dönüştüğü ve transfer harcamalarının kamu harcamaları içindeki payının % 50' lere, milli gelir içindeki payının ise % 20' lere ulaştığı bir dönem olmuştur. Belçika, Fransa, İrlanda, İtalya, Hollanda, Norveç ve İsveç' te bu oran milli gelirin %25'ine, Hollanda' daysa % 38.5'iyle rekor düzeye çıkmıştır. Japonya, tüm harcamalarda olduğu gibi bu tür harcamalardada milli gelirin %10' una yaklaşabilmiştir. Ülkeler itibarıyla transfer harcamaları ve sübvansiyonların GSYİH' ya oranları 1870-1992 dönemi için gösterilmiştir (1).

Tablo 7
Transfer Harcamaları & Sübvansiyonlar (1870- 1992 Yıllar Arası % Olarak)

	1870'ler	1937'ler	1960	1980	1990	1992
Kanada	0,5	1,6	9,7	12,4	13,2	14,9
Fransa	1,1	4,2	11,4	21	24,6	28,9
Japonya	1,1	1,4	3,9	6,1	9,8	8,5
Norveç	0,2	4,4	12,1	24,4	27	35,3
İspanya	0,1	2,5	1	6,7	12,9	21
İngiltere	2,2	10,3	14	15,3	20,2	24,2
ABD	...	2,1	5,7	9,8	12,2	13,4
Ortalama	**0,9**	**3,8**	**8,3**	**13,7**	**17,1**	**20,9**
Avustralya	...	...	...	10,5	16,7	18,5
Avusturya	...	...	...	16,6	22,4	22,6
Belçika	...	...	...	20,7	30	29
Almanya	...	...	...	12,7	16,8	19,2
İrlanda	...	...	...	18,8	26,9	23,4
İtalya	...	...	...	17,9	26	29,1
Hollanda	...	...	....	29	38,5	38,5
Y.Zellanda	...	...	...	11,5	20,8	16,5
İsveç	...	...	...	7,5	12,8	13,3
Ortalama	...	...	...	**16,1**	**24,1**	**24,5**
T. ortalama	**0,9**	**3,8**	**8,3**	**15,1**	**21,2**	**23**

1980 sonrası yıllarda da genişleyici trend devam etmekle birlikte artışın hızı yavaşlamış, (devletin küçültülmesiyle ilgili görüşlerin etkisini göstermeye başladığı yıllar) ancak hala kamu harcamalarının yarısına ulaşabilmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tablo 8
Faiz Ödemeleri, (GSYİH' nın %si)

	1870'ler	1937'ler	1960	1970	1980	1992
Fransa	5.2	5.4	1.7	0.5	1.5	2.5
Hollanda	2.4	4.8	3.2	1.3	3.7	4.7
İspanya	3.3	3.9	0.9	0.5	0.7	3.4
ABD	1.4	1.0	1.7	1.3	2.3	3.7
Ortalama	**3.1**	**3.8**	**1.9**	**0.9**	**2.1**	**3.6**
Avustralya	...			1.7	1.8	1.5
Avusturya	...			0.8	2.5	3.9
Belçika	...			2.8	6.2	10.1
Kanada	...			1.2	2.5	4.6
Almanya	...			0.4	1.0	1.7
İrlanda	...			3.5	6.3	7.5
İtalya	...			1.8	5.4	11.4
Japonya	...			0.4	2.4	
Y. Zelanda	...			2.6	3.9	5.7
Norveç	...				2.7	2.6
İsveç	...				4.1	4.2
İsviçre	...			0.3	0.5	0.5
İngiltere	...			2.7	4.7	2.7
Ortalama	**...**			**1.6**	**3.4**	**4.6**
T.Ortalama	**3.1**	**3.8**	**1.9**	**1.4**	**3.1**	**4.3**

Transfer harcamaları içinde faiz ödemeleri harcamaların önemli bir bölümü olarak ortaya çıkmıştır. Sanayileşmiş ülkelerde faiz ödemelerinin tarihsel sürecini incelediğimizde sadece harp sonrası dönemde arttığını görmekteyiz. ABD' de iç savaş sonrası faiz ödemeleri kamu harcamalarının üçte birini

oluşturuyordu. Faiz ödemelerindeki artış II. Dünya Savaşı öncesi milli gelirin %1' inden daha az artarken, savaş sonrası bu artış hızlanmıştır. Faizle ilgili transfer harcamaları 1970'te milli gelirin %1.4 üyken, 1992' de % 4' ü bulmuştur. Belçika ve İtalya bu oranların çok üzerinde bir artış göstermiştir. (milli gelirin % 10' undan toplam kamu harcamalarının da % 20' sinden fazlası faiz ödemeleridir.

Aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere, (4) faiz ödemelerinin milli gelir içerisindeki ağırlıkları uzun dönemde artmış olmakla birlikte transfer harcamaları ve sübvansiyonlara göre ülkeler geneli itibariyla daha düşük bir artış trendi yakalanmıştır.

Faiz ödemelerinde yaşanan artışın nedenlerine bakıldığında da son yıllarda görülen sabit sermaye birikimindeki azalma olarak görülmektedir. Örneğin Avrupa Birliği' nde bu katagorideki harcamalar 1970' te % 4.3' ken 1985' te % 3.2' ye düşmüştür. Hatta faiz ödemeleriyle kamu sektörünün sabit sermaye yatırımları arasında negatif bir korrelasyon olduğu görülmektedir.

Buraya kadar sanayileşmiş ülkelerde bir asrı aşan bir süre içinde kamu harcamaları trendi incelenmiştir. Bu trendin WAGNER Kanunu' nu doğrular bir biçimde devlet anlayışı, devletin rolü ve sosyal devlet gibi sosyolojik değişikliklerle birlikte sürekli artan bir trend izlediği görülmektedir. Kamu harcamaları içinde en önemli değişikliğin transfer harcamalarında olduğunu görüyoruz.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

BÖLÜM SONU NOTLARI

(1) TANZI, SCHUKNECHT, a.g.e., s. 9.

(2) Tablolamada yararlanılan kaynaklar:

- Commission of the Europen Communities, ***General Goverment Receipts, Expenditure and Gross Dept***, 1995.
- OECD, ***Main Economic Indicators***, 1995.
- MITCHELL, B., ***International Historical Statistics***, various issues.
- DELORME, R and C. ANDRE, C. L., ***l' Etat Economic***, 1983.
- FOSTER, R. A., STEWART, S., ***Australian Economic Statistic***, 1969.
- OKAWA, K., ***Estimates of Long Term Economic Statistics of Japan since 1868***, 1979, pp., 172-173.
- IMF, ***Government Finance Statistics***.

(3) Tablolamada yararlanılan kaynaklar:

- OECD, ***Economic Outlook***, 1994 ve 1995.
- MITCHELL, B., ***International Historical Statistics***, various issues.

- DELORME, R and C. ANDRE, C. L., ***l' Etat Economic***, 1983.
- FOSTER, R. A., STEWART, S., ***Australian Economic Statistic***, 1969.
- OKAWA, K., ***Estimates of Long Term Economic Statistics of Japan since 1868***, 1979, pp., 172-173.
- PEACOCK and WISEMAN, ***The Growth the Public Expenditure in the U. K.***, 1961.
- IMF, ***Government Finance Statistics***.

(4) Tablolamada yararlanılan kaynaklar:

- MITCHELL, B., ***International Historical Statistics***, various issues.
- DELORME, R and C. ANDRE, C. L., ***l' Etat Economic***, 1983.
- PEACOCK and WISEMAN, ***The Growth the Public Expenditure in the U. K.***, 1961.
- IMF, ***Government Finance Statistics***.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

6. KAMU FİNANSMANI

Kamu harcamalarındaki artışın kamu finansmanı ile karşılanması gerekir. Sanayileşmiş ülkelerin gelirleri incelendiğinde, kamu harcamalar artışı ile birlikte devletin gelirlerinin de arttığını ve harcamalarla, gelirler arasında bir denge olduğunu söylemek mümkündür. 1960' lı yıllaara kadar da bu denge korunmuştu. Örneğin 1960' larda kamu harcamalarının milli gelire oranı % 29.9 iken, gelirlerin milli gelire oranı da % 28.8 civarındaydı. Sanayileşmiş ülkelerin çoğunda bütçe dengesi zorunluydu ve bu ülkeler içinde Avusturya, Fransa, Almanya, Hollanda, İsveç ve İngiltere gibi ülkeler büyük harcamalar yaparken aynı zamanda yüksek oranda gelire sahiptiler. Kamu harcamaları ile kamu gelirleri arasında bir denge vardı ve bu denge 1970' lerde de bozulmamıştı. 1970' te devlet gelirlerinin milli gelire oranı % 32.4 yükselmişti. 1973' te başlayan petrol şoku ilk kez gelirlerle giderler arasında önemli bir sapmaya yol açtı. 1994 yılında ise durum önemli ölçüde değişmiştir. Gelirler milli gelirin % 43' üne yaklaşırken harcamalar bu oranın daha fazla artmıştır. Harcama düzeyi yüksek olan ülkelerin gelirleri de yüksektir. Örneğin Belçika, Hollanda, Norveç ve İsveç gibi ülkelerde gelirlerin milli gelire oranı % 50' nin üzerindedir. Ancak Avustralya, Japonya, İsveç ve ABD' nin gelirleri milli gelirlerin % 30' u civarındadır. Ve bu oran bu ülkelerin aynı zamanda düşük harcama düzeylerini ifade etmektedir.

Aşağıdaki tabloda 1960 - 1994 dönemi itibarıyla sanayileşmiş ülkelerdeki kamu gelirlerinin milli gelir içerisindeki ağırlıkları yüzdesel olarak gösterilmektedir.

Tablo 9
Kamu Gelirleri (GSYİH' sının Yüzdesi Olarak)

	1960	1970	1990	1994
Avustralya	24.4	24.2	30.6	32.9
Avusturya	34.4	35.7	47.2	48.2
Belçika	27.5	37.0	48.8	50.3
Kanada	25.7	31.3	41.9	42.2
Fransa	34.9	39.3	49.0	49.4
Almanya	35.0	38.9	43.8	46.8
İtalya	28.8	28.8	42.6	45.1
İrlanda	24.8	33.2	37.9	38.8
Japonya	18.8	19.7	31.4	32.7
Hollanda	33.9	41.1	49.9	52.1
Y.Zelanda	...	27.4	39.7	35.9
Norveç	33.1	39.3	56.3	55.3
İspanya	18.1	22.8	39.5	41.2
İsveç	32.1	39.8	64.9	60.1
İsviçre	23.3	23.8	33.4	34.2
İngiltere	29.9	39.8	38.8	36.3
ABD	26.3	29.2	29.4	31.2
T.Ortalama	**28.2**	**32.4**	**42.6**	**43.1**

Yukarıdaki tabloda da görülmekte olduğu üzere 1960' lı yıllardan itibaren kamu gelirlerinde de önemli boyutlara ulaşan artışlar gerçekleşmiş, ancak kamu giderlerindeki artış hızının çok daha süratli seyretmesi neticesinde bir çok ülke mali açıkla karşı karşıya kalmıştır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

BÖLÜM SONU NOTLARI

(1) Tablolamada yararlanılan kaynaklar:

- TANZI and FANIZZA , "Fiscal Deficit and Public Dept in Industrial Countries, 1970-1990" Mayıs 1995. ***WP/95/49***, IMF.
- Commission of the Europen Communities, ***General Goverment Receipts, Expenditure and Gross Dept***, 1995.
- OECD, ***Historical Statistics***, 1994.
- IMF, ***Government Finance Statistics***

7. KURUMSALLAŞMIŞ PİYASA EKONOMİLERİNDE MALİ AÇIKLAR

Bugünün sanayileşmiş ülkelerinde devletin büyümesi, İkinci Dünya Savaşı' ndan sonra mal ve hizmetlerin arzında ortaya çıkan artışlar ve 1960' tan sonra refah devleti kavramının hızla gelişmesinin bir sonucudur. Bu büyümeye karşılık kamu gelirlerinin aynı hızla artması sanayileşmiş ülkelerde mali açık sorununu gündeme getirmiştir.

Sanayileşmiş ülkelerde mali açıklar 1973 sonrası petrol şokuyla başlayan ülkelerin bütçelerindeki sapmalar dünyadaki bütün ülkelerde de önemli mali açıklara yol açmıştır. Mali açık sorunu, enflasyon, düşük büyüme, işsizliki düşük yatırımı ödemeler dengesindeki bozukluklar ve yüksek reel faiz oranları gibi bir çok ekonomik problemin sorumlusu olarak görülmüştür. 1980' de IMF yöneticileri de, mali açıkta görülen bu büyümeye dikkat çekmişlerdir (1).

IMF tarafından yapılan bir çalışmada ilgili datalar G-7 ve diğer sanayileşmiş ülkeler olmak üzere iki grupta toplanmaya çalışılmış, ancak önemli güçlüklerle karşılaşılmıştır. Diğer sanayileşmiş ülkler içine 18 ülke alınmıştır.

Kamu açığının tanımlanmasında kullanılan çeşitli yöntemler vardır (2). Bu çalışmada dört yöntem kullanılmıştır.

A- ***Genel Kamu Dengesi***: Yerel yönetimleri de kapsayan mali açığın geleneksel tanımına göre düzenlenmiştir.

B- ***Yapısal Denge:*** Potansiyel milli gelirin bir oranı

(1) Marmara Üniversitesi
Kütüphane ve Dokümantasyon
Daire Başkanlığı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

olarak hesaplanmaktadır.

C- ***Enflasyon Etkisi Düzeltilmiş Kamu Dengesi:***

D- ***Birincil Kamu Dengesi:*** Bütçe açıklarından borç faiz ödemelerinin çıkarıldığı ölçüdür.

Yukarıda sayılan dört çeşit hesaplamanın her biri belirli amaçlar için kullanılabilir ve hiçbirisi diğerlerine göre açık bir üstünlüğe sahip değildir. Aşağıdaki tabloda bu dörtlü sınıflandırmadan hareketle 1970 - 1994 dönemi itibariyla sanayileşmiş ülkelerdeki gelişmeler gözlemlenmektedir.[1]

Tablo 10
Sanayileşmiş Ülkelerde Genel Kamu Dengesi
1970- 94

Yıllar	A	B	C	D
1970	-0.4	-0.1	-	-
1975	-4.3	-3.2	0.4	-3.3
1980	-2.7	-3.1	2.7	-1.0
1985	-3.6	-3.2	-1.3	-0.7
1990	-2.2	-3.1	-0.7	0.4
1994	-3.9	-3.1	-2.3	-0.5

Tablo 10 incelendiğinde 1975 yılında, yaşanan petrol şokuyla başlayan bir resesyon dönemine girildiği söylenebilir. Bu resesyon sanayileşmiş ülkelerde mali açıdan ciddi sorunlar yaratmış ve kaynazyen görüşte yer alan devlet ile ilgili görüşleri

de doğrular özellik göstermiştir.

Bu görüşlerle ilgili şüphecilik 1980' lerdeki politikaları etkilemiştir. Muhalif görüşler ileri sürülmesine rağmen hala da etkilemektedir.

Böylece Ortodoks Keynezyen görüşe göre ilk petrol şoku süresince devletler, resesyonu yenmeye ve mali büyümeyle petrol şokunun yol açtığı gelirdeki azalmayla uğraşmışlardır.

Mali açıdan görülen bu sapmanın bir başka nedeni de 1980' lerde görülen zayıf mali performanstır. Ülkeler bu nedenle mali durumlarını düzeltici tedbirler olarak mali açıklarını azaltmaya başlamışlardır. Açıklar 1983 ve 1989 yılları arasında azalmıştır.

1989 sonrası görülen ise konjonktürel nedenlerden 1989 ile 1993 yılları arasında 4 çeşit hesaplamaya göre de mali açıkların arttığı görülmektedir.1983 ve 1985 yılları arasında elde edilen kazançlar kaybedilmiştir. 1994 yılından itibaren az da olsa bir düzelme görülmüştür.

Ülkeler arasında görülen bir özellik de, hiç bir ülkenin bu açıklardan kaçamamasıdır. Ancak bazı ülkelerde bu durum daha fazla görülürken bazılarında daha az yaşanmıştır. Ülkelerde önemli mali sapmalara yol açan nedenler ise oldukça karmaşık gözükmektedir. 1970' ten sonra mali ahlakın değerini kaybetmesi, politiki ekonomik ve sosyal birçok neden düşünülebilir.

Ancak bu sapmanın nedenleri içinde kamu kesimi gelirlerinde ya da fert başına gelirlerinde bir azalma olduğu söylenemez. Burada demografik değişikliklerin (nüfusun yaşı gibi) kamu hesaplarında negatif etki yarattığı söylenebilir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Sanayileşmiş ülkelerin ayrı ayrı rakamlarına bakıldığında ise farklı durumlarla karşılaşılmaktadır. Bazı ülkeler diğerlerine göre daha büyük mali açıklarla karşı karşıya kalmışlardır. Örneğin Belçika, Yunanistan ve İtalya bu devremin çoğunda büyük mali açıklara sahip olmuşlardır. Belçika kamu harcamalarından bazıla-rını azaltmaya çalışırken, İtalya vergi gelirlerini arttırarak açıklarını kapatmaya çalışmıştır. Buna rağmen İtalya' nın kamu açıkları büyük olmuştur. (Bazı yıllarda % 12.5' a yükselmiştir.) İrlanda' da 1974-86 yılları arasında ciddi mali krizle karşılaşılmıştır, ancak 1986' dan sonra ciddi düzelme görülmüştür.

Kanada ise 1982-85 yılları arasında ciddi bir mali sapma yaşamıştır. Sonraki yıllarda bazı düzeltmeler yapmışsa da, mali açığı yine artmaya devam etmektedir. İspanya, İsveç, İngiltere gibi ülkelere bakıldığında ise son yıllarda mali durumlarının daha çok bozulduğu söylenebilir. Bu ülkeler içinde sadece Japonya mali dengesizlik yaşamayan tek ülke olmuştur. ABD' nde ise 1992-1994 yılları arasında yaşanan mali açık 1970-1994 yıllarının hepsinden yüksek düzeye çıkmıştır. 1994' te çok az bir düzelme görülmüştür.

BÖLÜM SONU NOTLARI

(1) TANZI and FANIZZA ., "Fiscal Deficit and Public Dept in Industrial Countries, 1970-1990" Mayıs 1995, ***WP/95/49, IMF.***

(2) İzzettin ÖNDER., Hülya KİRMANOĞLU., "Kamu Açıkları Tanımlanması, Ölçümü ve Etkileri", ***X. Türkiye Mliye Sempozyumu***, 1994, s., 35 - 40.

(3) TANZI., FANIZZA., a.g.e., s.3.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

8. SONUÇ

21. yüzyıl, ekonomik performansın kurumsal piyasa ekonomileri dinamikli olarak global boyutta sınırlandığı ve mali kriz olgusunun, finansal fleksibiyetin tetiklemesiyle birlikte yoğunluk kazandığı bir dönemi ifade eder olmuştur.

Özellikle petrol krizi sonrasında, pür liberal akımların tetiklediği ve yaşanan gelişmeler ışığında da desteklenen süreçte, devletin asli görevlerine dönmesi ve kamusal müdahalelerin sınırlanarak kamusal daralmanın tesisi yönünde yoğun bir uygulama girişiminde bulunulmuştur.Ancak uygulamada bu istikrar sağlanamamış ve özellikle 1929 sonrasında kamusal genişleme istikrarlı bir şekilde artış göstermiştir.

Bu çalışmada istatistiki verilerle ortaya koyulduğu üzere kamusal genişleme varlığını yavaşlayarakta olsa devam ettirmektedir.Ancak kamusal genişlemenin süratinde yaşanan artışın sınırlandırılamsını, pür liberal akımlara ve siyasal söylemlere bağlamak mümkün değildir. Temel neden olarak sınıra ulaşılması görülmelidir. Nitekim özellikle İskandinav ülkelerinde kamu kesiminin toplam milli gelirin % 60' ına ulaştığı bir durumda aynı süratle artış beklenmemelidir.

Gerek finansal fleksibiyetin tetiklediği finansal krizleri ve gerekse de siyasal istikrarsızlıklar, kamusal müdehaleyi zorunlu kılmakta ve sosyal devletin kamusallaşmış piyasa ekonomilerinde varlığını ve etkisini artırarak sürdüreceğinin habercisi olacağı sonucuna varılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

Bureau of Census Historical Statistical of the USA, 1975.

Capital, ***Infocard***, Mayıs 2000.

CANEVİ, Y., "Euro: Düşünceden Uygulamaya Uzun ve İnce Yol", s. 34-37, ***İktisat Raporu***, İlkbahar 1999, İstanbul, 1999.

Commission of the Europen Communities, ***General Goverment Receipts, Expenditure and Gross Dept***, 1995.

DELORME, R., ANDRE, C. I., ***l' Etat Economie***, 1983.

DRUCKER, P. F., ***Gelecek İçin Yönetim***, 5. Baskı, (Çeviren: Fikret UÇTAŞ), Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, Ankara, 1998.

E.I.U., ***USA Country Report, 1 Quarter 94***, London, 1994.

FERNANDEZ, A., ***Datos basicos para la Historis de Finenciera de Espana***, 1976.

FOSTER, R. A., STEWART, S., ***Australian Economic Statistic***, 1969.

HERBER, B. P., ***Modern Public Finance***, Irwin inc., Illinois, 1979.

IMF, ***Government Finance Statistics***.

KAZGAN, K., ***İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi***, Remzi Kitabevi, 1993.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

KOZLU, C., *Vizyon Arayışları ve Arya Modelleri*, 3. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, Nisan 1995.

LOUBIER, D. de., "Bankalar İçin Zor Günler", (Çeviren: Mehmet BOLAK), *1994 Ekonomisi*, İletişim Yayınları, İstanbul, ?.

MITCHELL, B., *International Historical Statistics*, various issues.

OECD, *Economic Outlook*, 1994.

OECD, *Economic Outlook*, 1995.

OECD, *Historical Statistics*, 1994.

OECD, *Main Economic Indicators*, 1995.

OKAWA, K., *Estimates of Long Term Economic Statistics of Japan since 1868*, 1979.

ÖNDER, İ., KIRMANOĞLU, H., "Kamu Açıkları Tanımlanması, Ölçümü ve Etkileri", *X. Türkiye Mliye Sempozyumu*, 1994.

PEACOCK & WISEMAN., *The Growth the Public Expenditure in the U. K.* 1961.

PLIHON, D., *Döviz Kurları*, (Çeviren: Mehmet BOLAK, vd.), İletişim Yayınları, İstanbul, ?.

Marmara Üniversitesi Yayın No: 683
İktisadi İdari Bilimler Fak.Yayın No: 408
Kitap Yayın No: 3

KURUMSALLAŞMA SÜRECİNDEKİ PİYASA EKONOMİLERİNDE SOSYAL DEVLETİN KONUMU VE GEREKLİLİĞİ ÜZERİNE ANALİZ

Murat ÇİFTÇİ (M.A.)

Mali İktisat & İktisat Tarihi
Bilim Dalları

İstanbul 2002

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

I. GİRİŞ

Bu kitap çalışmasında, kurumsallaşma süreci içerisindeki piyasa ekonomileri; sosyo – kültürel, sosyo – siyasal ve sosyo – ekonomik yapı özellikleri itibarıyla analize tabi tutulacaktır.

Bu analize konu olacak ülkelerse dört ülke grubunda toplanacaktır. Birinci grupta Afrika ülkeleri, ikinci grupta Asya ülkeleri, üçüncü grupta Eski Doğu Bloku ülkeleri ve dördüncü grupta da Latin Amerika ülkeleri yer almaktadır.

İlk olarak analize tabi tutulacak ülke grubunu oluşturan Afrika' da, nüfusu 5 milyonun üzerinde olan ve fert başına düşen milli gelirin 1000 doların altındaki ülkeler analize tabi tutulmuştur. Mısır, Fas ve Moritanya gibi bazı Kuzey Afrika ülkelerinin de bu kapsama girmesine karşılık analiz dışında tutulmalarında iki önemli etken rol oynamıştır. Öncelikle Afrika denildiğinde, genel olarak akla gelen Sahra – altıdır. İkinci olarak da Kuzey Afrika ülkeleri, dinsel ve etnik tekliğin bulunduğu ve genel olarak devlet geleneğinin köklü bir geçmişe sahip olduğu ülkelerdir. Para – mal – para döngüsünde ifade bulan piyasa ekonomisinin uygulanması da liberal dünya-dan yer yer farklılıklar göstermekle birlikte varlığını sürdürmüştür. Oysa Sahra – altında geleneksel, geçimlik ekonominin mevcut olduğu ve sosyo – kültürel açıdan da çokçul (: heterojen) dinsel ve etnik bileşimin mevcut bulunduğu bir yapıyla karşılaşılmaktadır. Bu itibarla once otuzu aşkın ülke analize tabi tutulmuş, ancak sayfa sınırlaması nedeniyle dokuz ülkeye yer verilmesi uygun bulunmuştur.

İkinci olarak analize tabi tutulacak ülke grubuysa Asya' dır. Asya' nın analiz edilmesinde daha çok Güneydoğu Asya ülkeleri örnek saha olarak alınmıştır. Özellikle Ortadoğu' nun

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kapsam dışında tutulması, her ne kadar analizin temsililiğinin sorgulanmasına neden olacaksa da, dünya petrol üretiminde tekel konumunda olan bir ülke grubunu temsil ediyor olması düşünüldüğünde, temsililik yönündeki şüpheler de ortadan kalkacaktır. Nitekim bu ülkelerde zengin petrol rezervleri neticesinde oluşan artık fonlarla İskandinavya' daki gibi sosyal devleti andıran sosyal politikalar uygulanılmaktayken hukuksal temeller gözardı edilmekte ve kurumsallaşmış bir piyasa ekonomisinden bir hayli uzakta kalınmaktadır.

Üçüncü olarak analize tabi tutulacak ülke grubunu oluşturan Eski Doğu Bloku ülkelerinde, farklılık göstermekle birlikte uzun yıllara dayanan para – mal – para ilişkisinin mevcut olduğu piyasa ekonomisinde; üretim araçları mülkiyetinin hür teşebbüse devriyle birlikte yaşanan sorunlar ve Batı' daki gibi bir kurumsallaşmanın sağlanıp sağlanamadığı ilk önce analiz edilecek hususu oluşturmaktadır. Ardından sosyal hukuk devletinin mevcut boyutu incelenerek geleceğe yönelik öngörüde bulunacaktır.

Analiz edilecek son ülke grubunu oluşturan Latin Amerika ülkelerinde, piyasa ekonomisinin yaklaşık iki asırlık köklü temelleri bulunmaktadır. Bu köklü geçmişe karşılık; özellikle son çeyrek yüzyıllık dönemde neden sistemde aksaklıkların yaşandığı ve mevcut yapısal özelliklerden hareketle de gelecekte nasıl bir gelişmenin beklenmesi gerektiğine yönelik analizde bulunulacaktır.

2. SOSYO – EKONOMİK VE SİYASAL KARAKTERLERİYLE AFRİKA DEVLETLERİ

Bu bölümde, nüfusu 1 milyon kişinin üzerinde olan ve fert başına düşen milli gelir seviyesi 1000 ABD dolarının altındaki Afrika ülkeleri, alfabetik sırayla incelenecektir. Yapılacak inceleme, çalışmanın sınırları çerçevesinde, ancak genel olarak siyasi, iktisadi ve sosyolojik özellikleriyle, yaşanan çarpıcı olaylar çerçevesinde ele alınacaktır. Ancak bölüm sonunda yapılacak iktisadi – siyasi ve sosyal yapı özellikleri itibarıyla ortak yönlerin tespitine olanak sağlayacak kapsamda da inceleme gerçekleşebilecektir.

2. 1. ÜLKE ANALİZLERİ

2. 1. 1. BURUNDİ

Eski bir Belçika sömürgesi olan Burundi, krallık olarak 1962' de bağımsızlığını ilan etti, 1966' daysa cumhuriyet ilan edildi. Ancak askeri darbeyle ilan edilen cumhuriyet, uygulama olanağından mahrum kalarak askeri cunta yönetimiyle ülkenin idaresi uzun yıllar boyunca devam etti. Nüfusun %80' ini aşmasına karşılık çiftçilikle uğraşan ve yönetimde etkili olamayan Bahutulara yönelik soykırım uygulamaları, nüfus içerisin-de hiç bir zaman % 15' ten fazla ağırlığa sahip olmayan ancak yönetimde etkili olan Batusilerce uzun yıllar sürdürüldü. Bu bağlamda önce 1970 – 1971 yıllarında silahlı kuvvetler içerisindeki Bahutulara yönelik temizlik hareketinden sonra ülke çapında başlayan soykırımın sonucunda 250 bin kişi öldürüldü. 1993' e gelindiğinde de soykırım tekrarlanarak on binlerce kişi yokedildi.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yoğun bir kabileciliğin yürütüldüğü Burundi' de doktor başına düşen nüfus ortalama 20 bin kişi civarındadır. Ölüm oranının % 2' yi bulduğu ülkede yoğun bir açlık sorunu yaşanmaktadır. Eğitim düzeyinin düşük olduğu ülkede, dinsel bir homojenlik mevcutsa da kabilecilik çok etkilidir. Ortalama doğuşta yaşama ümidinin 43 yılla sınırlı kaldığı ülkede 10 milyonu aşkın nüfus yaşamaktadır.

Ekonomisi tarıma dayalı olan ülkede ihracat, ithalatın ancak yarısını karşılar. Sınırlı altın rezervlerine sahip ülke nüfusunun çoğunluğu tarım sektöründe çalışır.

2. 1. 2. ETİYOPYA

1935' teki İtalyan İşgali sonrasında yaklaşık 13 yıl süren dönem dışında bağımsızlığı kesintiye hiç uğramamış olan ender Afrika ülkelerinden birisidir. Uzun yıllar askeri idareyle yönetilen ülkede siyasal rejim, tek partili cumhuriyettir.

Ortodoks Hristiyanlığın Afrika' daki merkezi konumundaki ülkede nüfusun yarısı hristiyan, üçte biri kadarı da müslümandır. Ancak, uzun yıllar süren iç savaşın nedeni, dinsel farklılık veya kabilecilikten ziyade bölgecilikten kaynaklandığı görülür. Son olarak Eritre, bağımsızlığını ilan ederek Etiyopya' nın büyük ölçüde denizle olan bağlantısının kesilmesine yol açmıştır. Yaşanan savaşlarda bölgeciliğin etkisini, üç bin yıla ulaşan tarihsel kökenlerine ve krallık geleneğine bağlamak mümkündür.

Ortalama doğuşta yaşama ümidinin 50 yılın altında olduğu ülkede doktor başına düşen nüfus 70 bine ulaşmakta-dır. Nüfusunun üçte ikisinin okur-yazar olmadığı ülkede fert başına milli gelir 100 ABD doları civarındadır. Nüfusun 60 milyona

yaklaşan ülkenin üretimi tarımsal ağırlıklı olup, ihra-catı ithalatının ancak beşte ikisini karşılayabilmekte ve ihracatı-nın da üçte ikisi kahveye dayanmaktadır.

2. 1. 3. LİBERYA

19. yüzyılın başında ABD' den gönderilen azatlı köle-lerce 1847' de kurulan ve o tarihten itibaren herhangi bir ülkenin resmi kolonisi konumuna düşmeyen Liberya, Kara Afrika' nın tek sömürge olmayan en eski cumhuriyetidir. 1980' de bir başçavuşun önderliğinde gerçekleşen askeri darbeye kadar sivil yönetimle idare edilmiştir. Kendine general rütbesi vererek başkan olan Başçavuş DOE' nun yönetimi, uzun yıllar sürmüştür.

Zengin demir cevherine sahip ülke ekonomisi, demir cevheri ve kauçuk üretimine dayanmaktadır. Zengin elmas rezervine sahip ülkede dış ticaret dengesi kurulabilmiştir.

Üç buçuk milyonluk nüfusun önemli bölümü geleneksel inançlara bağlı olan ülkede dinsel ve etnik bir bütünlük olduğunu söylemek mümkündür.

2. 1. 4. NİJERYA

Eski bir İngiliz sömürgesi olan Nijerya, 1963' te bağımsızlığına kavuşmuştur. 1966' daki askeri darbe sonrasında etnik ve dinsel kimliğin ön plana çıktığı subaylar arası mücadele neticesinde büyük iç savaşlar yaşanmıştır. En yıkıcısı da 1967-70 döneminde gerçekleşen Biafra Sorunudur.

Müslüman Hausalar' la Hristiyan İbolar arasında başlayan katliam, 1967-1970 döneminde Biafra' da 500 binle birkaç

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

milyon arasında değiştiği tahmin edilen sayıda Hristiyan İbo açlıktan ölmesiyle sonuçlanmıştır. İç Karışıklıklar, bu tarihden sonra da sürekli devam etmiş olup, yaklaşık 35 yıldır askeri yönetim varlığını sürdürmektedir.

Dünyanın en önemli petrol ihracatçısı ülkelerinden birisi olan Nijerya, 120 milyona yaklaşan nüfusuyla Kara Afrika' nın en güçlü ülkesidir. Ancak yaşanan iç karışıklıklar ve kötü yönetim, 1980' lerin başına doğru 1000 dolara yaklaşan fert başına milli gelir düzeyinin günümüzde 250 dolara inmesine yol açmıştır. Nüfusun yarısının okuma-yazmâ bilmediği ülkede ortalama doğuşta yaşama ümidi de 53 yılla sınırlıdır.

2. 1. 5. ORTA AFRİKA CUMHURİYETİ

Eski bir Fransız Sömürgesi olan ülke, 1960' ta bağımsızlığına kavuşmuştur. 1965' te askeri bir darbeyle yönetime el koyan Eddine BOKASSA, Afrika' nın en acımasız ve başına buyruk diktatörü olarak 1976' ya kadar ülkeyi yönetmiş, hatta ülkenin ismini değiştirerek 1977' den itibaren kendini impa-rator ilan etmiştir. Uzun yıllar askeri yönetimle ve diktatörlükle idare edilen ülke, günümüzde görece demokratik bir, çok partili cumhuriyet rejimi konumundadır.

Dört milyona yaklaşan nüfusun beşte ikisi okur-yazar değildir. Ortalama doğuşta yaşama ömrü 50 yılın altındadır.

Elmas ve altın rezervleri itibarıyla son derece zengin maden rezervlerine sahiptir. Ayrıca doğal park alanı, turizm gelirlerinin sürekli artışını sağlamaktadır. Ancak ekonomik daralmadan kurtulamamıştır. Fert başına düşen milli gelir, 350 dolar civarındadır.

2. 1. 6. SOMALİ

Bugünkü Somali sınırları içerisindeki bölge, İngiliz ve İtalyan sömürgesi olarak uzun yıllar varlığını sürdürmüş, İtalyan Somalisi' nde başlayan milliyetçi akımların İngiliz Somalisi' ne de sıçraması üzerine 2 bölge birleşerek 1960' ta bağımsız bir cumhuriyet konumuna gelmiştir.

7 milyona ulaşan nüfusun hemen hemen tamamı müslüman olup, ülke yönetiminde Danod kabilesine bağlı 3 alt kabile etkili olmuştur. Ayrıca İsaq ve Hawiye kabi-leleri de önemli etkiye sahiptir.

1970' lerin sonlarından itibaren yönetim, kabilelere çeşitli imtiyazlar tanınmış, bu da uluslaşma sürecinin tamamlanmadığı ülkede, kabileler arası çıkar savaşımına yol açmıştır. 1980' lerdeyse Danod Kabilesi' nin içerisinde de parçalanma yaşanarak tam anlamıyla kabileler arası iç savaş yaşanmıştır. 1993' teki BM askeri müdehalesi de ülkede bir istikrarın tesisine olanak tanımamıştır. Bu savaşlar esnasında da özellikle yaşanan kıtlıklar neticesinde 1 milyonu aşkın insanın öldüğü tahmin edilmektedir.

45 yaşın altında bir ortalama doğuşta yaşam ümidinin mevcut olduğu ülkede doğan her 100 bebekten yaklaşık 15' i bir yaşına ulaşmadan ölmektedir.

Hayvancılığa dayalı geleneksel göçebe ekonomiye sahip ülkede fert başına düşen milli gelir de 200 doların altındadır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

2. 1. 7. SUDAN

Eski bir İngiliz sömürgesi olan Sudan, 1956' da bağımsızlığına kavuşmuştur.1958' de yapılan askeri darbe sonra-sında 1964-68 dönemi dışında sürekli askeri yönetimce idare edilmektedir.

30 milyonu aşan nüfusa sahip ülkede, nüfusun dörte üçü müslüman olup, Güney Sudan' ın çoğunluğunu oluş-turan hristiyanların toplam nüfus içerisindeki ağırlığıysa % 8' in altındadır. 1950' lerden bu yana yönetimdeki müslü-manlarla güneydeki hristiyanlar arasında iç savaş yaşanmaktadır.

Nüfusun dörtte üçünün okur-yazar olmadığı ülkede, tarım ve hayvancılık ağırlıklı ekonomi mevcut olup, ihra-catı ithalatının ancak üçte birini karşılamakta, borçlarını ödeyememekte ve fert başına düşen milli geliri de 300 doların altında gerçekleşmektedir.

2. 1. 8. UGANDA

Eski bir İngiliz sömürgesi olan Uganda, 1962' de bağımsızlığına kavuştu. Tümgeneral İdi Amin' in 1971' de gerçekleştirdiği askeri darbe sonrasında 1979' a değin süren İdi Amin yönetimi boyunca çoğunluğu hristiyan olan 300 bin kişi devlet terörüne kurban gitti.Ülkede yönetim sürekli asker-sivil idarece el değiştirmektedir.

20 milyonu aşan nüfusunun dörtte üçü hristiyandır, müslümanların ağırlığı % 15' i geçmez. İdi Amin yönetimi boyunca müslüman kabileler lehine politikalar izlenerek, hristiyan çoğunluğa soykırım uygulanmıştır.

Açlık sorununun yoğun olarak yaşandığı ülkede doktor başına düşen nüfus, 20 bine ulaşmakta olup ortalama doğuşta yaşama ümidi 42 yıldır.Nüfusun yarıya yakını okur-yazar değildir.

Kahve üretimine dayanan ekonomi, fert başına düşen milli gelirin 250 dolar civarında gerçekleştiği bir seviyede stabil olmuştur.

2. 1. 9. ZAİRE

Eski bir Belçika sömürgesi olan Zahire, 1960' ta bağımsızlığını ilan etmiştir.1965' te albay Mobutu öncülüğündeki askeri darbe sonrasında uzun yıllar sürecek otoriter rejim kurulmuştur.

19. yüzyılın sonunda insanlık tarihini en etkileyici uygulamaları o günkü adıyla Belçika Kongosu olan Zahire' de yaşanmıştır. 20 milyonu aşan nüfusun önemli bölümü, madenlerde zor koşullarda çalıştırılmış, nüfus uygulamalarla birkaç yılda 8 milyona inmiştir.Konrad' ın Jim isimli romanının "Dehşet!" diye sonlanması, bölgeye Belçika hükümetince nehir kaptanı olarak gönderildiği dönemde yaşayıp gördüklerinin neticesinde yazılmıştır. Yaşanan olaylar karşısında tüm Batı, Belçika' yı kınayarak, bölgenin statüsünün yeniden düzenlenmesi ve baskının sınırlanmasını sağlama ihtiyacı duymuştur.

Çok zengin bakır rezervlerine sahip ülkede, zengin çinko, kalay, gümüş, altın, sanayi elması ve değerli taş rezervleri de mevcuttur.Buna karşılık fert başına milli geliri 200 doları aşmaz.

Pek çok kabileden oluşan etnik yapısına karşılık nüfusunun tamamına yakını hristiyan olan ülkede Katanga dışında ayrılıkçı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

eğilimler yoğun olmayıp, genel bir bütünlüğün olduğu söylenebilir.

Ortalama doğuşta yaşama ümidinin 50 yıl civarında olduğu ülkede doktor başına düşen nüfus 10 bini aşmakta ve her 100 bebekten 10'u, 1 yaşına gelmeden ölmektedir.

2. 2. KARA AFRİKA' DA SOSYO – KÜLTÜREL YAPI VE SOSYAL DEVLETİN FONKSİYONU

Kara Afrika' da ülkeler bazında yapılan analizlerde de görülmekte olduğu üzere kabilecilik ve dinsel fundamentalizm son derece yoğundur. Bunda, halkın eğitim düzeyinin düşüklüğü ve kırsal yerleşimin temel yerleşim biçimi olması, yoğun olarak etkilidir.

Eğitimde okur – yazarlık oranının son derece düşük olduğu ve modern eğitim sisteminin henüz oturmamış olduğu görülür. Mesleki eğitim kuruluşları yetersiz olup, kalitatif bir alt yapının tesisine olanak sağlayacak etkiden uzaktır.

Mesleklere göre oluşan sınıfsal ayrıklık yerine dinsel ve kabilesel ayrımların mevcudiyeti, piyasa ekonomisinin kurumsallaşmasının en önemli koşulu konumundaki sınıfsal kompozisyonun oluşmayarak, serbest teşebbüsün gelişmesine engel olmaktadır.

Kabile ve din motifinin yoğun etkisi, beraberinde bir çok ülkede de ulusal sınırları anlamsız kılmaktadır. 1960' lara ve hatta bazılarının 1970' lere kadar Avrupa Ülkeleri' nin sömürgesi konumunda olmaları neticesinde ulusal sınırların harita üzerinde çizildiği dikkate alındığında bu olumsuz yapının mevcut olma

sebebi ve yol açtığı sorunların anlaşılabilmesi, çok daha mümkün olmaktadır.

Ulusal sınırların dış etki merkezlerince belirlenmesi ve bu belirlemelere gidilirken kültür birliği motifinin göz ardı edilmesi neticesinde, iç karışıklıklar, katliamlar ve bölünmeler, artık kimseyi şaşırtmamakta ve daima bölgeden beklenen gelişmeler olarak görülmektedir. 1970' lerdeki Biafra, 1980' lerdeki Sudan, 1990' lardaki Eritre, Burundi ve Rwanda' yı tekrar edecek yeni gelişmelerin merakla beklendiğini savunmak da çok yanlış olmayacaktır.

Böylesi bir 'yapay bütünleştirme hareketi neticesinde kültürel birlikten uzak devletlerin oluşturulduğu, geleneksel yapılarını ve dışa karşı ayrımcılığını sürdüren sosyo – kültürel yapının mevcut olduğu bir coğrafyada, sosyal devletin birinci koşulunu oluşturan kurumsallaşmış veya süratle kurumsallaşan piyasa ekonomilerinin gerçekleşebilmesi, beraberinde de sosyal devlet kavramının oluşturularak kurumsallaştırılabilmesi oldukça güçtür. Mevcut verilerden hareket edilerek de bu oluşumun uzun bir süre için daha mümkün olmadığı söylenebilir.

2. 3. KARA AFRİKA' DA SOSYO – SİYASAL YAPI VE SOSYAL DEVLET

Yolsuzluk, görevi kötüye kullanma, insan hakları ihlallerinin yoğun olarak gerçekleştiği otoriter baskıcı rejimlerin mevcut olduğu bu ülkelerde, büyük kitleleri sınırlı sayıdaki silahlı güçlerce kontrol altına alarak etkisizleştirme siyaseti, son derece başarılı bir şekilde uygulanmaktadır.

Genel olarak bakıldığında, 30 – 40 yıllık bir süreyle sınırlı bağımsızlık döneminde; bu gruba dahil hemen tüm ülkelerde bir

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

askerin yaklaşık bin sivili kontrol altında tuttuğu görülmektedir. 7 – 8 milyonluk nüfusa sahip bir Afrika ülkesinde, 3 – 5 bin kişilik bir silahlı kuvvetler mensubuyla yönetimi, bir çok ülkede neredeyse bağımsızlıktan günümüze silahlı kuvvetler komutanı pozisyonundaki askerlerin konseyler aracılığıyla ellerinde tutuyor olmaları hayli ilginçtir. Halbuki, yine askeri rejimlerin ağırlıklı olduğu Asya Devletleri' nde askeri personel başına düşen nüfusun Afrika' nın aksine 50 – 200 kişi arasında değişen sınırlı seviyelerde gerçekleşmektedir.

Bu yapısal farklılık sorgulandığında, ülkelerdeki sosyo – kültürel yapının siyasal yapıyı etkileme kudreti bir kere daha teyit edilmektedir.

Asya ve Afrika ülkelerindeki sosyo – kültürel yapı farklılıklarından en önemlisi kabilecilik üzerinde yoğunlaşmaktadır. Her iki grup ülkelerde de etkili olan kabilecilik – aşiret sisteminde, teklik – bağlılık – dışlamalı üçleminde farklılıklar, bu kıtasal özgülüğü oluşturmaktadır.

Asya' da aşiret yada kabile olarak adlandırılan yerelcilik, Afrika' dan farklı olarak daha geniş bir toprak parçasını ***"memleket: ülkecik / küçük ülke"*** ve çok daha geniş bir kitleyi kapsamaktadır. Bu görece geniş kitlenin kendi arasında köklü bir tarihsel temele sahip geleneklere dayanan tekliği – bağlılığı ve dahil olmayanlara karşı dışlayıcılığı çok daha yoğundur. Milyonları bulan aşiret mensubu halkın, aşiret içi tarihsel kökenleri kuvvetli geleneklerine dayanan aşiret içi kurallarına itaat yoğun olarak mevcuttur. Bu nedenle de yönetimlere karşı başkaldırı durumunda başkaldırının şiddeti son derece şiddetli gerçekleşmekte ve idarelerin de bu tür tehlikelere karşı çok daha güçlü konumda olmaları gerekmektedir.

Afrika' daki yapıya bakıldığındaysa, yine sayıca zaman zaman milyonları bulan mevcuduna karşılık etkileme sahası ve teklik – dışlama eğilimlerinin sınırlı olduğu görülmektedir. Örneğin 100 – 200 kişilik bir köyde, köy içi gelenekler ve hiyerarşi, daha üst düzey ve geniş sahayı kapsayan ait olunmaya karşı baskın olmaktadır. Somutlaştırmak gerekirse, milyonlarca nüfuza sahip Hauza' lar ya da Fulaniler ele alındığında, öncelikle bir çok bölgede verimli zirai üretimin yapılamadığı doğaya uyumlu yaşam biçiminin seçildiği bir bölgede, birlikte yaşayanların sayısı sınırlı kalmakta ve böylece de atomize olmuş küçük köycüklerle sınırlı zayıf bir üst kabile birliği mevcut olmaktadır. Dolayısıyla kitlesel bir başkaldırının yaşanması da son derece sınırlı kalmaktadır.

Rwanda ve Burundi' de gerçekleşen ve iki farklı üst kimliği oluşturan Bahutu ve Batutsi' ler arasında yüz binlerce insanın ölümüne neden olan genel çaplı kabile savaşlarına bakıldığında, önceleri bu savunum içinde bir çelişkinin mevcut olduğu düşünülebilir. Ancak bu iç savaşa dönüşen kitlesel çatışmanın başlangıç süreci incelendiğinde, durumun pek de çelişkiye yer bırakmadığı açıkça görülmektedir, şöyleki:

Burundi' nin etnik yapısına bakıldığında daha önce de ilgili kısımda vurgulandığı üzere Bahutu' ların nüfuzsal ağırlığı %80' lere ulaşmaktadır. Ancak yönetimde ağırlığı olan ve silahlı kuvvetler içerisindeki ağırlığa sahip kesimse nüfuzun %15' ini aşmayan Batutsi' lerdir. Olayların başlangıcına bakıldığında da sivil halk arasındaki cinayetlere varan düşmanlıkların oluşumundan çok zaman önce, önce silahlı kuvvetler içerisinde etnik temizliğe gidildiği görülür. Bunun oluşum sebepleri sorgulandığında da komplo teorilerinden hareket edilerek Batı' nın referans gösterilmesi, çok da anlamlı değildir. Bilinçli bir Batı kaynaklı yönlendirmenin ötesinde, mevcut sosyo – kültürel

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yapıyla batı kültürünün çatışmasını referans almak, çok daha anlamlı olacaktır.

İktidarı elinde bulunduran kitlelerin genel profilini çıkartmak anlamında konu ele alındığında, bu kültürel çatışma açıkça görülmektedir, şöyleki:

Belkide en uç örnekleri oluşturan Edi BOKASSA, İdi AMİN' nin uygulamalarında bu kültürel çatışmanın yoğunluğu hissedilmektedir. Yukarıda adı geçen her iki lider de eski sömürge ordularında görev yapmış ve bağımsızlık sonrasında harita üzerinde oluşturulmuş ülkelerin yeni oluşturulan silahlı kuvvetlerinin idaresine getirilen kişilerdir.' Her iki lider de Batı kültürü ve düşünce tarzıyla yetişmiştir. Her iki lider de erlikten gelen ve yirmi yılı aşkın sürenin sonunda sömürge ordularında subaylığa terfi ettirilen küçük rütbeli subaylardır. Her iki lider de köklü bir yerel eğitim almamış, ya da düzenli her hangi bir yüksek öğrenim görme olanağına sahip olamamış kişilerdir. Buna karşılık görev yaptıkları sömürge ordularında belirli bir düşünce sistematiğini edinimlerini sağlayacak ortama sahip olmuşlardır.

İlk bakışta sanki her hangi bir sorun yokmuş gibi duran söz konusu kompozisyonda, aslında çok önemli kültür çatışmasının temellerinin oluştuğunu düşünmek mümkündür, şöyleki:

Her iki lider de gerçekleştirdikleri askeri darbeler sonrasında kendi kendilerine yüksek rütbeler vermişlerdir. Her iki lider de Avrupa tarihindeki önemli askeri şahsiyetleri kendilerine örnek alarak hareket etmişlerdir. Hatta Yüzbaşı Edi BOKASSA, kendini önce Mareşal ilan etmiş, ardından da örnek aldığı Napolyon BONAPARTE' ı taklit ederek cumhuriyeti lağvedip kendini imparator ilan etmiş, idaresindeki ülkeye de "Orta Afrika İmparatorluğu" adını verecek kadar ileri gidebilmiştir. Ya da

General İdi AMİN, çoğunluk konumundaki hristiyan vatandaşlara karşı Uganda' da, Avrupa tarihindeki Haçlı sefer-lerinin benzeri bir politikayı yürüterek yüzbinlercesinin katledilmesi emrini verebilmiştir.

İki ihtirashı kişiliğin mevcut yapıyı açıklamada temsili olmakta yetersiz kalacağı yönündeki savunumlar karşısında, dikkat edildiğinde alınan Batı kültürünün ulus - dindaşlık - teklik ve dışlama üçleminin etkisinin yanlızca liderlerle sınırlı kalamayacağı, ordu kültürünün yanında sivil bürokrasiyi oluşturanların da asgari yerel misyonerlik faaliyetleri çerçevesinde eğitimi aldıkları düşünüldüğünde taşların yerine oturduğu görülmektedir. Yaşanan bu gelişmeler sonucunda da yönetimi elinde bulunduran sınırlı sayıdaki ayrıcalıklı kesim arasındaki kimliksel – dinsel çatışma, beraberinde de ulusal sınırlar içerisindeki katliamlara ulaşan kabileler arası iç savaşların yaşanmasını da beraberinde getirmiştir. Son olarak Burundi ve Rwanda' da yaşananları da, kabileciliğin ötesinde farklı kabile üyelerinin hayatta kalma mücadelesi olarak nitelendirmek de çok daha gerçekçi olacaktır.

Böylesi bir sosyo – kültürel karmaşa içerisinde, en yaygın iletişim araçlarından dahi yoksun olan geniş kitleler arasında geniş çaplı kabilesel bütünleşmenin oluşarak dahil olmayanları dışlayan ve hatta düşman gören bir yapının oluşmasının olanaksızlığı, açıkça görülmektedir. Bu iletişimsizlik ortamında da geniş kitlelerin yönetimler için büyük boyutlu tehlike arz etmeleri de olanaksız olacağından, bir kaç bin kişilik silahlı güçlerce milyonların idaresini ele geçirip iktidarı uzun yıllar elde tutmak da hiç de zor olmayacaktır. Nitekim Afrika ülkelerinin çoğunda, askeri rejimlerin el değiştirmesi de kansız darbelerle gerçekleşmekte ve çoğu kez lider konumundaki komutan yardımcısı, komutan adına vekil olarak ülkeyi idare ettiği

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

dönemde, yönetime el koyduğunu söyleyerek, yönetimin el değiştirmesini sağlamaktadır.

2. 4. KARA AFRİKA' DA SOSYO – EKONOMİK YAPI VE SOSYAL DEVLET

Genel olarak pre – kapitalizm sürecinden kurtulamamış bir sosyo - ekonomik yapının mevcut olduğu Afrika ülkelerinde, piyasa ekonomisinin bir şekilde yaygınlık kazanamadığı bilinmektedir. Özellikle geçimlik ekonominin yaygın olduğu bir kompozisyonda, piyasa ekonomisinin dar sınırlarını oluşturan da geçmişin beyaz azınlığının elinde olan ya da kimi yerlerde hüviyet değiştirerek çok uluslu şirketlerin mülkiyet ve idaresindeki "zilyetindeki" plantasyonlarla sınırlı sayıdaki fabrikalar ve madenlerdir.

Ortalama fert başına düşen milli gelirin 100 – 500 dolar aralığında seyrettiği bu bölgede, savunma harcamalarının ve genel olarak bürokrasinin maliyeti düşüldüğünde bu rakamlar 50 - 300 dolara kadar gerilemektedir.

Söylenegelen, bölge ülkelerinde yaşanan kıtlıklar ve kıtlıkların beraberinde getirdikleri kötü beslenmeye dayalı ölümlerdir. Ancak zaman zaman özellikle de Sudan' da tekrarlanan kitlesel çaplı açlık sorununun temelinde, içsavaş gibi makro ekonomik yapı çerçevesinde dışsal etkenlerin ağırlığı mevcuttur. Bu noktada bölgede elbette yaşam koşullarının iyi olduğu savunulmamaktadır. Ancak burada unutulmaması gereken nokta, 100 dolarlık bir yıllık gelir seviyesiyle, özellikle de gelir dağılımı adaletsizliğinin yoğun olarak yaşandığı bir bölgede 70 – 80 dolarlık ortalama özel tüketim harcama olanağıyla asla hiç bir toplumun varlığını sürdüremeyeceğidir. O halde Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu gibi

kuruluşların yaptıkları milli gelir hesapları çok da temsili özelliğe sahip değildir.

Milli gelir seviyelerinin kişisel asgari yaşam seviyesini dahi tutturamayacak kadar düşük olmasındaki temel iki neden; kayıt dışı ekonomi ve geçimlik ekonomidir.

Kayıt dışı ekonomi, ideal serbest piyasa ekonomisi mantığına ters düşmekle birlikte hesaplara yansımayan önemli bir miktar gelirin kayıt dışında tutulmakla birlikte para – mal – para mantığı çerçevesinde gerçekleştiği anlamına gelmektedir. Bu noktada yaşanan kayıt dışı ekonomi, piyasa ekonomisinin oluşarak kurumsallaşma sürecine girmesine engel teşkil etmemekte, hatta desteklemektedir. Böylece sermaye birikimi gerçekleşmektedir. Bu anlamda, kayıt dışı ekonominin zaman içerisinde kayıt altına alınarak muhasebeleştirileceğini beklemek ve dolayısıyla da ekonominin geneli kapsamı içerisinde değerlendirmek mümkündür.

Piyasa ekonomisinin Afrika ülkelerinde oluşmadığını yada daha ılımlı bir söylemle genelliğe ulaşamadı asıl nokta, geçimlik ekonomide görülmektedir. Muhasebeleştirmenin ya da tasnif-lemenin mümkün olmadığı esas noktayı oluşturan geçimlik ekonomi, tahminlerin çok üzerinde bir ağırlığa sahiptir. Geçim-lik ekonominin yoğunluğu, beraberinde üretim ilişkilerinin geleneksel yapıda şekillenmesini ve para – mal – para üçlemesi etrafında şekillenen bir mekanizmanın temelinin oluşturulabil-mesini olanaksız kılmaktadır.

Geleneksel ekonominin ağırlığıyla şekillenen üretim ilişkileri, beraberinde kurumsallaşma sürecine girecek bir piyasa alt yapısının da oluşumunun önündeki en önemli etkenlerden birisi konumundadır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Gerek kayıt dışı ekonominin ve gerekse de geçimlik ekonominin yoğun ağırlığını tespit etmek, nokta tahmini anlamında oldukça güçtür. Ancak genel etkiye tespit etmek, ulusal muhasebe kayıtlarından dahi mümkün olmaktadır. Bugün, Afrika ülkelerinin önemli bir kısmında marjinal tüketim eğilimi birden büyüktür. Bunun anlamıysa, üretimden çok tüketildiğidir. Marjinal tüketim eğiliminin birden büyük olması, marjinal tasarruf eğilimini ancak negatif olması durumunda mümkündür ki bunun anlamı da negatif tasarrufta bulunmak, yani ya borçlanma ya da mevcut birikmiş tasarrufların tüketilmesidir.

Marjinal tüketim eğiliminin birden büyük olduğu Afrika ülkelerinde milli gelir seviyeleri, oluşmuş yoğun bir ulusal sermayeye olanak sağlamayacak rakamlarda olduğu da bir gerçektir. Borçlanmayla bu açığın kapatıldığını düşünmek de çok anlamlı değildir. Çünkü tüketim fazlası, süreklilik arz etmektedir, yani geçici karakterde değildir. O halde rakamlara yansımayan bir ek gelirin mevcut olmasının kaçınılmaz olduğu sonucuna da varılacaktır. Kaldıkı her tüketilen ürün de kayda girmemektedir. Dolayısıyla da kurumsallaşma sürecine gidilme-sini sağlayacak bir piyasa temelinin varlığını bile sorgulamak gerekmektedir.

Ayrıca marjinal tüketim eğiliminin yüksek olduğu piyasalarda büyümenin, tersi duruma göre çok daha süratli gerçekleşeceği, genel bir kuraldır. Ancak özellikle Sahra altı ülkelerde yıllık ekonomik büyüme ortalaması on yıllık dönemler itibarıyla % 1' ler seviyesinde gerçekleşmektedir.

Diğer bir gösterge de kalitatif özelliklerde yaşanan gözle görülür artıştır. Milli gelir seviyeleri, fiyat artışlarından arındırılmış rakamlara göre yani reel anlamda bir çok ülkede negatiftir. 80 – 100 dolarlık seviyeler son 20 yıldır kendini korumaktadır. Buna karşılk ortalam yaşama süresinin 38 - 40

olduğu ülkelerde bu seviye günümüzde 55 yaş sınırına dayanmaktadır. Yine FAO' nun önerdiği asgari gıda tüketimi de yoğun olarak aşılmaktadır. Dolayısıyla normal şsrlarda böylesi kalitatif gelişmelerin gerçekleşmesi için gözle görülür bir milli gelir artışının yaşanması gerekmektedir.

Bütün bu göstergeler ışığında her ne kadar yaşama koşulları son derece yetersizse de Afrika ülkelerinin en önemli sorunu, piyasa ekonomisinin kurumsallaşmasını destekleyecek bir alt yapıdan yoksunluktur. Dolayısıyla böyle bir alt yapının olmadığı ekonomilerde de istikrarlı bir büyümeyi ve piyasa ekonomisinin kurumsallaşmasını beklemek de fazlaca iyimserlik olur.

Sosyal devletin oluşum şartına bakıldığında, adaletli dağılan bir gelirin üretildiği kurumsallaşmış bir piyasa ekonomisinin varlık gereği karşımıza çıkar. O halde mevcut koşullarda böylesi bir yapısal dönüşümü beklemek, çok da mümkün görünmemektedir. Afrika ülkelerinde sosyal devletin geleceği ne olacak sorununa gelince:

- Afrika ülkelerinde piyasa kültürünün ve bu bağlamda para - mal - para üçlemesinin gelişimi önemli bir süreç sonunda gerçekleşebilecektir.

- Önemli bir süreç sonunda kurumsallaşma sürecine girecek olan bu ülklerde sosyal devletin teşekkülü de, piyasa mekanizması çerçevesinde baskı gruplarının nitelik değiştirmesi sonrasında gerçekleşecektir.

- Ufukta iki ihtimal gözükmekte. Ya kendi dinamiklerinde bu ülkeler yüzlerce yılda sosyal devleti bünyelerinde oluşturabilecekler, ya da kurumsallaşmış

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

piyasa ekonomilerinden bu yönde baskı ve yönlendirmeyle süreç kısalacak.

- İkinci olasılık daha yakın görünmektedir. Çünkü yaşanmakta olan global kriz, finans krizinden çok talep yetersizliğine dayanan reel sektör dinamikli bir kriz hüviyeti taşımakta. Kredi kartları ekonomisiyle durgunluğa giren dünya, bir kaç yıl kazanmakla birlikte bunun da sonuna gelmiş gözükmekte. Dolayısıyla tüketimin arttırılması büyük önem arz etmekte ki Asya Kaplanları' nda ve özellikle de Japonya' da tüketimi arttırma yönündeki yönlendirme de sınıra ulaştı. 1990' larda yaşanan köpük ekonomisi sonrasındaki gayrimenkul fiyat düşüşlerinin bunun göstergesi olarak görülmesi de mümkündür. Dolayısıyla bakir bir pazar konumundaki Afrika ülke-lerinin global sisteme kazandırılması kaçınılmaz görünmektedir. ABD' nin Afganistan ve Irak' a yönelik politikaları da bu sürecin başladığının göstergesi olarak değerlendirilebilecek konumda yer almaktadır.

BÖLÜM SONU NOTLARI

Bu bölümde dipnot sistemi uygulanmamıştır. Yararlanılan kaynaklar, soyadına göre alfabetik sırayla aşağıda belirtilmektedir.

(1) ***AnaBRITANNICA.***, 4. cild, ?, ?.
(2) ***AnaBRITANNICA.***, 7. cild, ?, ?.
(3) ***AnaBRITANNICA.***, 13. cild, ?, ?.
(4) ***AnaBRITANNICA.***, 15.cild, ?, ?.
(5) ***AnaBRITANNICA.***, 16. cild, ?, ?.
(6) ***AnaBRITANNICA.***, 18. cild, ?, ?.
(7) ***AnaBRITANNICA.***, 19. cild, ?, ?.
(8) ***AnaBRITANNICA.***, 20 cild, ?, ?.
(9) ***AnaBRITANNICA.***, 22 cild, ?, ?.
(10) AnaBRITANNICA., ***1988 Dünya Almanağı***, ?,?.
(11) AnaBRITANNICA., ***Dünya Ülkeleri*** 1987, ?,?.
(12) BESSIS, Sophie., ***Dünyada Açlık***. (Çeviren: Özlem NUDRALI), İletişim Yayınları, İstanbul, Kasım 1992.
(13) COMELIAU, Christian., ***Kuzey - Güney İlişkileri***, (Çeviren: Teoman TUNÇDOĞAN), İletişim Yayınları, İstanbul, Ocak 1992.
(14) GEORGE, Pierre., ***Nüfus Coğrafyası***, (Çeviren: Tanju GÖKÇÜL), İletişim Yayınları,İstanbul, Kasım 1991.
(15) GUICHAOUA, Andre., "Burindi ve Ruanda", s., 95-100, (Hazırlayan: Jean LECA), (Çev: Siren İDEMEN), ***Uluslar ve Milliyetçilikler***, Metis Yayınları, İstanbul, Eylül, 1998.
(16) IRWING, T.B., ***İslam Dünyası 1***, (Çeviren: Recal DÖNMEZ), Ağaç Yayıncılık, İstanbul, Aralık 1992.
(17) KAHRAMAN, Kemal., ***Çağdaş Sömürge İmpara-torluğu***, Seha Neşriyat, İstanbul, 1989.
(18) MAGA, İlker., ***Emperyalizm ve Somali***, Bibliotek Yayınları, İstanbul, 1996.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

3. SOSYO-EKONOMİK VE SİYASAL KARAKTERLERİYLE ASYA DEVLETLERİ

Bu bölümde, mensubu oldukları coğrafyadaki önemleri ve belirli yapıları temsil etme özellikleri itibariyle dört ülke incelenecektir. Bu itibarla mevcut kast sistemiyle ön plana çıkan Hindistan, mezhepsel ayrımcılıkla farklı bir yapı arz eden Pakistan, uzun süreli askeri rejimi ve süreklilik gösteren açlık sorunuyla Bangladeş ve geçmişin parlayan yıldızı, günümüzün düşük gelir grubu ülkesi Birmanya incelenecektir.

3. 1. ÜLKE ANALİZLERİ

3. 1. 1. BANGLADEŞ

1974' de Pakistan ve Hindistan' ın bağımsızlığını elde etmesi sonrasında Doğu Pakistan adıyla Pakistan Cumhuriyeti adıyla yer almıştır. Aralarında kara bağlantısının bulunmadığı ve Hindistan' ın iki bölgeyi böldüğü coğrafi yapısı, etnik farklılıklar ve Hindistan' ın bölünme yönündeki etkisi sonucunda 1971' de Pakistan Cumhuriyetini oluşturan bu iki bölge parçalanması sonrası Doğu Pakistan, Bangladeş adıyla bağımsız bir devlet olmuştur.

Bağımsızlık sonrasında 1971-1974 döneminde Mücibür-Rahman' ın liderliğinde3 baskıcı bir yönetimle idare edilen ülke, 1975' ten itibaren generaller arası darbelerle iktidarın değiştiği askeri rejimle yönetilir olmuştur.

Nüfusun % 90' ına yakınını müslümanların oluşturduğu ülkede diğer ağırlıklı din hinduizmdir. Etnik yapı açısındanda bakıldığında dinsel yapıdan da homojen bir görünümle karşılaşılır. Nüfusun % 97.5' i Bengali' dir.

144 bin km2 lik br yüzölçümüne karşılık yaklaşık 120 milyonluk nüfusun yaşadığı ülkede yetişkinlerin beşte üçünden fazlası okur - yazar değildir.

Yaklaşık 7500 kişiye bir doktorun düştüğü ülkede, belirli periyodlarla sürekli yaşanan sel sonucunda zaman zaman açlıkla karşılaşılmakta ve düzenli dış yardıma bağımlı bir konumda yer alınmaktadır. Pirince dayalı gıda tüketiminde kişi başına düşen günlük kalori miktarı FAO' nun önerdiği en düşük düzeyin % 85' inde, ABD' ndeki tüketimin ise yarısı seviyelerinde gerçekleşmektedir. Ortalama yaşam süresi 58 yılla sınırlıdır. Kişi başına düşen GSMH 300 doların altındadır.

3. 1. 2. MYANMAR

Eski bir İngiliz sömürgesi olan Myanmar, 1948' de bağımsızlığına kavuşmuştur. Bağımsızlık sonrasında kısa bir süre sivil yönetimle idare edilen ülke 1958' den itibaren askeri rejimle yönetilir olmuştur.

Nüfusun % 88' ini Birmanların oluşturduğu nispeten homojen bir etnik komposizyonun bulunduğu ülkede dinsel yapıda da görece homojen bir yapı mevcuttur. Nüfusun % 87' sinin Budacı olduğu ülkede, küçük müslüman ve hristiyan azınlık da mevcuttur.

Türkiye büyüklüğünde bir yüzölçümüne sahip olan Myanmar' ın nüfusu da 50 milyona ulaşmaktadır. Halkın dörtte üçünün kırsal kesimde yaşadığı ülkede yaygın bir genel eğitim yapısı mevcuttur.

Doktor başına nüfusun 3000 dolaylarında gerçekleştiği ülkede, kişi başına gıda tüketimi de FAO' nun önerdiği en düşük düzeyin % 109' una ulaşmaktadır. Ancak prinç ağırlıklı besin

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

rejiminde hayvansal gıda tüketimi ancak %~ 4' e ulaşabilmektedir.

Tarım ağırlıklı ekonomik yapısıyla Myanmar' da kişi başına düşen milli gelir 400 dolar civarında gerçekleşmekte, dış ticaret rejiminde de dengesiz bir yapıyla karşılaşılmaktadır.

3. 1. 3. HİNDİSTAN

Uzun yıllar İngiliz idaresinde yönetilen Hindistan, tek bir devletten çok bir bölgeyi ifade etmiştir. Racalarca yönetilen küçük sultanlıkların oluşturduğu bu birlik, 1947' de Gandhi' nin liderliğinde ve İngiliz idaresine karşı bağımsızlığını ilan ederek eyaletlerden oluşan bir federasyon şeklinde kurulmuştur.

Hindistan sosyo-kültürel yaşamın çok renkli olduğu, kozmopolit bir ülke konumundadır. Hinduizm ve islamın ağırlıklı olduğu dinsel yapıa karşılık her bölgede farklı dillerin konuşulduğu bir etnik mozaikle karşılaşılmaktadır.Resmi dil olan Hintçe, nüfusun % 30' undan azının anadili konumunda olup, Hindistan coğrafyasını birleştiren dil konumunda İngilizce yer almaktadır. Halen sert bir kast sisteminin bulunduğu ülkede nüfusun 700 milyonunu aşağı sınıf oluşturmaktadır.

1 milyara yaklaşan ülke nüfusunun yaklaşık yarısı okur yazar değildir. Sağlık koşoullarının oldukça kötü olduğu ülkede günlük kişi başına düşen gıda tüketimi, FAO' nun önerdiği en düşük düzeyin ancak % 92' sine ulaşmakiadır. Yinede doctor başına düşen nüfus miktarı 2500 civarında bölge standartlarına gore oldukça düşük seviyede olup ortalama yaşam süreside 60 yıla ulaşmaktadır.

Türkiye' nin yaklaşık 15 katına ulaşan nüfusuna karşılık iki katına ancak varan bir milli gelire sahip olan ülkede kişi

başına düşen ortalama milli gelir 340 dolar seviyesindedir. 1985-1995 döneminde % 3.2' lik ortalama büyümenin kaydedildiği ülkede özellikle tekstil ve deri ürünleri ağırlıklı sanayi, oldukça gelişmiştir. Mevcut sert kast sisteminde olumsuz yönde etkilediği sınıflararası gelir bölüşümü dengesizliği sonucunda 600 milyon kşi sokakta yaşamakta, 250 milyon kişiye ulaşan orta sınıfa karşılık 100 milyon civarında görece iyi durumda olan ortanın üstü konumdakiler bulunmaktadır. Zengin nüfus son derece sınırlıdır. Ayrıca bireyler arası gelir bölüşümü dengesizliği bölgelerarasında da gerçekleşmektedir.Örneğin Banbay veya Kalküta' da Malezya' daki ekonomik gelişmişlik seviyesi mevcutken özellikle Pakistan ve sınır bölgelerinde ekonomik gelişmemişlik olgusuyla karşılaşılmaktadır.

3. 1. 4. PAKİSTAN

Eski bir İngiliz sömürgesi olan Pakistan, 1947' de Doğu ve Batı olmak üzere iki bölgeli bir devlet olarak bağımsızlığını ilan etti. 1958' e kadar sivil ynetimle idare olunan ülke, bu tarihten sonar zaman zaman çok partili demokrasiye dönülmekle birlikte askeri rejimle idare edilmektedir.

Nüfusun % 97' sini müslümanların oluşturduğu ülkede, dinsel homojenliğin aksine etnik yapıda hetetejon bir yapının varlığıyla karşılaşılır. Ağırlıklı dil gruplarını Pencap dili, Peştuca ve Sindhı ile Urduca oluşturur. Nüfusun % 8' inden daha az bir kesiminin anadilini oluşturan Urduca, devletin resmi dilini oluşturmaktadır.

150 milyona yaklaşan nüfusun beşte üçünden fazlası okur - yazar değildir. Fert başı milli gelirin 460 dolar seviyesinde gerçekleştiği ülkede dış ticaret açığı süreklilik arzetmekte olup ihracatı ithalatın yaklaşık yarısını karşılamaktadır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Ortalama yaşam süresinin 60 yıl seviyesinde olduğu ülkde gıda tüketimi Hindistan' dan daha iyi durumdadır. Hane halkı gelir kaynaklarında kendi hesabına çalışanların ağırlığı % 50' yi geçmektedir.

3. 2. ASYA' DA SOSYO – KÜLTÜREL YAPI VE SOSYAL DEVLET

Genel olarak dinsel fundamentalizm yoğun olduğu bir coğrafyayı kapsayan Asya' da, dinsel ve meshepsel ait oluş da buna bağlı olarak yoğunluk taşır. Dinler ve mezhepler arası çatışmalar yoğun olarak görülmektedir. Pakistan içerisindeki mezhepsel çatışmalar ya da Pakistan – Hindistan arasında yaşanan Müslüman – Hristiyan farklılığından kaynaklanan ve her yer çatışmalara kadar uzanan gerginlikler, bu duruma örnek verilebilir.

Geleneksel yaşam tarzı itibarıyla konu ele alındığında, piyasa kültürünün büyük ölçüde mevcut olmadığı görülmektedir. Aile içi – aşiret içi – cemaat içi bağlılığın son derece kuvvetli olduğu görülmekte olup, ulusal anlamda vatandaşlık şuuru da gelişmemiştir.

Nüfusun yerleşim yerlerine göre dağılımına bakıldığında da kırsal nüfusun ağırlığıyla karşılaşılmaktadır. Ancak kırsal nüfusun ağırlığı, Belçika vd. kurumsallaşmış post – kapitalist ülkelerdeki kırsal yerleşimden farklı olarak tarımsal üretimle şekillenen bir yerleşim tarzı anlamını taşımaktadır.

Bölgede etkili dinlere bakıldığında, İslam - Budizm – Hinduizm üçgeninde şekillenen bir dinsel yapıyla karşılaşılmaktadır. Ancak gelenekler yönü bakıldığında, coğrafyaya

göre değişmekle birlikte dinler arası etkileşimle karşılaşılmaktadır. Örneğin Pakistan, Bangladeş, Sri Lanka ve Hindistan' da giyim tarzından aile – aşiret – cemaat içi ilişkilere değin uzanan paralellikler dikkat çekmektedir.

Hindistan' la özdeş tutulan kast sisteminin Asya' nın geneli itibarıyla mevcut olduğunu söylemek de mümkündür. Ancak bölgelere göre hiyerarşinin yapısı ve aldığı isimler değişebilmektedir.

Yerel dillere bakıldığında, yapısal anlamda Afrika yerel dillerinin aksine görece gelişmiş ve yaygın konuşulan yapılar mevcuttur. Ancak çoğu yerel dil, yazı sisteminden yoksundur. Özellikle Hint yarımadasındaki ülkelerin eski İngiliz sömürgesi olmasından dolayı, en etkili dil İngilizce olmaktadır. Vietnam gibi bazı Çin Hindi ülkelerindeyse Fransızca yaygın olarak kullanılmaktadır.

3. 3. ASYA' DA SOSYO - SİYASAL YAPI VE SOSYAL DEVLET

Asya' da Afrika' daki etnik yapının aksine daha büyük aşiretlerden oluşan bir yapı mevcuttur. Özellikle müslüman topluluklarda bu yapı çok daha hiyerarşik ve aşiret mensupları arası bütünleşmenin kuvvetli olduğu görülmektedir. Bu bütünleşmenin ve mensup sayısının fazlalığı neticesinde iktidar üzerinde aşiretlerin etkisi de büyük olmaktadır. Bu yapının neticesinde nüfusu 150 milyona yaklaşan Pakistan' nın askeri personel mevcudu yarım milyon kişiyi aşarken yaklaşık aynı nüfustaki Nijerya' da bu sayı 100 binin altında kalmaktadır.

Asya' daki çoğu ülke, eski İngiliz veya Fransız sömürgesi konumunda yer almaktadır. Eski Fransız sömürgesi

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

konumundaki, ülkelerde devlet sınırlarında Eski İngiliz sömürgesi konumundaki devletlere göre daha homojen bir etnik yapının mevcut olduğu görülmektedir. Çin Hindi' ndeki devletler, bu yapıyı teyit eder konumdadır.

Eski İngiliz sömürgesi konumundaki Hindistan, Pakistan ve Bangladeş ekseninde etnik yapıya bakıldığında, heterojen bir komposizyonla karşılaşılmaktadır. Nitekim kuruluşunda Doğu ve Batı olmak üzere iki bölgeli bir cumhuriyet olarak kurulan Pakistan, 1971' de ikiye bölünmüştür. Pakistan' la Hindistan arasında Keşmir bölgesinin paylaşımıyla ilgili sorun hala güncelliğini korumaktadır ve her iki ülke içerisindeki etnik gruplar arasında sorunlar varlığını devam ettirmektedir.

Aşiretlerin büyüklüğü ve sınırların eski sömürgeci devletlerce çizilmiş olması, ulus - devlet komposizyonunun bütünlük arz etmesine engel olamakta ve bu da olası bölünmelerin yaşanması potansiyelini gündemde tutmaktadır.

3. 4. ASYA' DA SOSYO - EKONOMİK YAPI VE SOSYAL DEVLET

Bölge ülkelerinde devletlerin sosyal politikalarına bakıldığında, öncelikle temel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik olduğu görülmektedir. Bu amaçla genel sağlık hizmetleri, gıda dağıtımı, temel eğitim hizmetleri gibi kamusal hizmetler ağırlıklı olarak verilmektedir. Mevcut iktisadi yapı çerçevesinde yaşanan imkansızlıklarla sunulmaya çalışılan bu hizmetler kapsam açısından sosyal devletin en etkin olduğu ülkelerden olan İskandinav ülkelerindeki hizmetleri içermekle birlikte hizmet kalitesi açısından yetersizdir. Ancak amaçtan hareket edildiğinde sosyal devletin oluşum şartlarının birinci ayağının mevcut olduğu sonucuna varılabilmektedir.

Sosyal devletin mevcudiyet koşullarından olan gelir bölüşümü adaleti ve hukuksal eşitlik açısındansa bölge ülkelerinde sorunlar yaşanmakta olup, sosyal devletin kapsamı tam olarak tesis edilememektedir.

Bölge ülkelerinde gerek bireylerarası gelir bölüşümü eşitsizliği gerekse de bölgelerarası gelir bölüşümü eşitsizliği yoğun olarak yaşanmaktadır. Bu yapının oluşumunda, söz konusu ülkelerde piyasa ekonomisinin kurumsallaşmamış olması ve aşiretlerin ağırlığı etkilidir. Sosyal devletin gelir bölüşümü adaleti ilkesinin gerçekleştirilebilmesi de piyasa ekonomisinin kurumsallaşmasıyla birlikte çözülecektir. Bu koşulun yerine getirilebilmesi de dolayısıyla orta uzun vadeli bir süreçte sağlanabilecektir.

Sosyal devletin üçüncü zorunlu konumundaki hukuk devleti olma ve idarede meşruiyetin sağlanmış olması hususu da askeri yönetimlerle birlikte zedelenmektedir.

Mevcut yapıdan hareketle bölge ülkelerinde sosyal devletin piyasa ekonomisinin kurumsallaşmasıyla birlikte işlerlik kazanacağı sonucuna varılmaktadır. Bu noktada alt yapı yatırımları ve sosyal politikaların zorunlu ihtiyaçların tesisin sağlamak amacıyla yoğun olarak uygulanmasından dolayı sosyal devletin yapısal özelliklerinin belirli ölçüde mevcut olduğu sonucuyla karşılaşılmaktadır. Ancak iktisadi yetersizliklerle hizmet kalitesi sınırlı kalmaktadır. Süreç içerisinde iktisadi büyümeyle doğru orantılı olarak hizmet kaltesinin de yükseleceği görülmektedir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

BÖLÜM SONU NOTLARI

Bu bölümde dipnot sistemi uygulanmamıştır. Yararlanılan kaynaklar, soyadına göre alfabetik sırayla aşağıda belirtilmektedir.

(1) AnaBRITANNICA., *3. cild*, ?, ?.
(2) AnaBRITANNICA., *4. cild*, ?, ?.
(3) AnaBRITANNICA., *11. cild*, ?, ?.
(4) AnaBRITANNICA., *17. cild*, ?, ?.
(5) AnaBRITANNICA., ***Dünya Ülkeler 1987***, ?, ?.
(6) AnaBRITANNICA., ***1988 Dünya Almanağı***, ?, ?.
(7) ÇAKIR, Baki., "Güney Asya Cumhuriyetlerinin Sosyo - ekonomik yapıları", s. 341 - 376, ***Yeniden Yapılanma Sürecinde Türk Cumhuriyetleri ve İslam Ülkelerinin Sosyo - Ekonomik Yapıları ve Türkiye ile İlişkileri***, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Ekonomik Araştırma Merkezi Yayınları, Yayın No: 9, İstanbul, 1998.
(8) WATENBURY, John., ***Sonsuz Yargılar Karşısında Hindistan, Meksika, Mısır, ve Türkiye' de Kamu Girişimi ve Devlet Gücü***, (Çeviren: Muhsin MENGİTÜRK, Nesrin NAS), YKY, İstanbul, Mart 1997.
(9) World Bank., ***World Development Report 1994***, Washington, 1995.
(10) World Bank., ***World Development Report 1997***, Washington, 1997.

4. SOSYO - EKONOMİK VE SİYASAL KARAKTERLERİYLE ESKİ DOĞU BLOĞU ÜLKELERİ

Bu bölümde mevcut kendine özgü özellikleri itibariyla seçilmiş üç ülke grubu analize tabi tutulacaktır. Bu ülke ve ülke grupları, Rusya Federasyonu, BDT' deki Türk Cumhuriyetleri, Eski Yugoslavya Cumhuriyetidir.

4. 1. ÜLKE ANALİZLERİ

4. 1. 1. RUSYA FEDERASYONU

SSCB' nin dağılması sonrasında uzun bir süre piyasa ekonomisine adaptasyon sorunuyla karşılaşılmıştır. 1995' e gelindiğinde milli gelir seviyesi, 1989' da SSCB' nin dağılması öncesindeki seviyesinin ancak % 55' ine ulaşabilmiştir. 1994' ün sonlarından itibaren toparlanma sürecine girebilen ülkede yalnızca 1992' deki daralma % 25' E ulaşmıştır. 1994 itibariyla endüstriyel üretimde yaşanan daralma %26' ya ulaşmıştır.

Fiyat artışları cephesinde konu ele alındığında da en yüksek fiyat artışının 1992' de %1353' le yaşandığı ve bu tarihten sonar kademeli olarak fiyat artışlarının düştüğü görülmüştür.

1994 - 98 döneminde görece dış kredilere dayalı bir ekonomik toparlanma sürecinin yaşandığı Rusya' da, 1998' de ilan edilen moratoryum sonrasında ekonomik istikrar sorunu yeniden gündeme gelmiştir.

Zengin maden rezervine sahip ülkede, etnik bir mozaik mevcuttur. Etnik gruplar arasındaki anlaşmazlıklar, özellikle

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Çeçenistan' da sıcak çatışmaya dönüşerek bölgesel bir iç savaşın yaşanmasına yol açmıştır.

Yaşam koşullarına bakıldığında da özellikle SSCB' nin dağılışı sonrasında pür liberal iktisat politikalarının uygulanması sonucunda sürekli kötüleşmenin varlığıyla karşılaşılmaktadır. 7 - 8 dolarlık emekli maaş miktarları, tek odalı evlerde yaşayışın genel yerleşim karakteri olması, eğitim ve sağlık hizmetlerinde yaşanan olumsuz gelişmeler, ilk bakışta göze çarpan olumsuz sosyal gelişmeler olarak dikkat çekmektedir.

4. 1. 2. BDT' DEKİ TÜRK CUMHURİYETLERİ

Azerbaycan, Kazakistan, Kırgız Cumhuriyeti, Özbekistan ve Türkmenistan' dan oluşan BDT içerisindeki Türk Cumhuriyetleri' nde SSCB' nin dağılması sonrasında görece bağımsızlık sağlanmış olup piyasa ekonomisine uyum süreci süratle yaşanmıştır.

Özellikle 1990 - 94 dönemine bakıldığında, fiyat istikrarsızlıkları, ekonomik daralma, darbeler ve iç savaşlar varlığını yoğun olarak hissetmiştir.

Ülkelerin ön plana çıkan özelliklerini tasvir etmek bağlamında konu ele alındığında, siyasal istikrarsızlığın en yoğun yaşandığı ülkeyi Azerbaycan, otoriter yönrtimin en yoğun yaşandığı ülkeyi Türkmenistan, piyasa ekonomisinin kurumsallaşma süreçinin en yoğun yaşandığı ülkeleri Özbekistan ve Kazakistan, toplumsal uzlaşmanın en yoğun yaşandığı ülkeyiyse Kırgız Cumhuriyeti temsil etmektedir.

Fert başına düşen milli gelir seviyelerine bakıldığında ise en düşük seviyenin 480 dolarla Azerbaycan' da, en yüksek

seviyeninse 1330 dolarla Kazakistan' da gerçekleştiği görülmektedir.

Yaşam koşullarına bakıldığında, pek çok eski SSCB ülkesine gore oldukça iyi durumda olan bu ülkelerde, ortallama yaşam süresi 70 yıl civarındadır. Gerek fert başına düşen milli gelir seviyesinin gerekse de genel ücretler seviyesinin düşüklüğüne karşılık tarımsal üretimde kendi kendine yeterli konumda olunması ve uluslararası piyasalarla fiyat farklılığının mevcudiyeti karşısında satınalma gücü paritesine göre yüksek gelire sahip olunması sonucunda yaşam koşulları oldukça iyi koşulda olabilmektedir.

Zengin petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip bölgede, orta ve uzun vadede piyasa ekonomisine uyum sürecinin hızlanarak artacağını söylamak mümkündür. Aynı zamanda Rusya Federasyonu ve diğer eski SSCB ülkelerinin aksine yaşam koşullarınıngörece iyi olmasından hareketle, piyasa ekonomisinin kurumsallaşma süreci esnasında sosyal politikalarınetkisini devam ettirerek sosyal devlete doğrugelişinin gerçekleşeceğini söyleyerek de mümkün görünmektedir.

4. 1. 3. ESKİ YUGOSLAVYA CUMHURİYETLERİ

Mareşal Tito' nun öncülüğünde 1945' te halklararası hoşgörü zemininde kurulan Yugoslavya, Doğu Bloğu içerisinde Çin Halk Cumhuriyeti gibi farklı bir zeminde hareket ederek uzun yıllar SSCB' nin uydusu olmadan hareket etmiştir. Ancak gerek batı dünyasıyla sıcak ilişkiler kurması gerekse de SSCB' yle uyum göstermeyen ulusal politikalarıyla iktisadi açıdan oldukça zor yıllar geçirmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

1980' e Mareşal Tito' nun ölümü sonrasında, Katolik-ortodoks-müslüman milliyetlerin sunî olarak birleştirilmiş olması nedeniyle parçalanma süreci başlamıştır.SSCB' nin dağılması sonrasında da çöken Doğu Bloğu, Yugoslavya' nın da zaten pamuk ipliğiyle bağlı bütünlüğünün ortadan kalkmasını sağlamıştır.

Nisan 1992' de Müslüman Boşnaklara karşı Ortodoks Sırpların ve Katolik Hırvatların başlattığı savaş, ittifak değişikliğiyle Müslüman Boşnaklarla Katolik Hırvatlara karşı Ortodoks Sırpların saldırısı haline dönüştü. Yüzbinlerce insanın öldüğü iç savaşta Ortodoks Sırplara yönelik Rus desteği, maddi olarak da görüldü. Uygulanan silah ambargosu da Boşnak ve Hırvat göçlerini etkileyerek NATO müdahalesine değin yoğun bir katliam süreciyle varlığını sürdürdü.

Sanayinin İtalya ve Avusturya sınırındaki Slovenya' da yoğun olarak tesis edildiği eski Yugoslavya Federasyonu' nda Slovenya savaş dışı kalabilmiştir. Ancak diğer milliyetler arasında yoğun iç savaşlar birbirini izlemiştir.

Bosna - Hersek' teki katliam sonrasında ise Makedonya' da, yakın döneme değin sıcak çatışmalar şeklinde varlığını sürdüren Makedon - Arnavut çatışması da etki sahası ve şiddeti açısından daha sınırlı olmakla birlikte bölgede istikrarsızlığın diğer bir ayağını oluşturmaktadır.

Diplomasi kuramında Balkanizasyon olarak geçen bölünme ve iç savaşlar, bölgenin karakteristik yapısını oluşturmakta olup, orta ve uzun vadede sosyal devletin kurumsallaşması oldukça güç görünmektedir. Sosyal devletin kurumsallaşmasının birinci şartı, piyasa ekonomisinin

kurumsallaşmasından ziyade, bölgede etnik ayrımcılığın, milliyetler arası uzlaşmanın tesisine bağlı olduğu görülmektedir.

4. 2. ESKİ DOĞU BLOKU ÜLKELERİNDE SOSYO - KÜLTÜREL YAPI VE SOSYAL DEVLET

1917' de başlayan Bolşevik İhtilali sonrasında 1920' lerden itibaren süratle yaygınlaşarak kurumsallaşan baskıcı sol kapitalist rejimler, 20. yüzyılın ilk yarısında global sistem içerisinde önemli bir etki sahasına ulaşmıştır.

Sosyalizm ana başlığı altın çeşitli çeşitli yerel uygulamaların gerçekleştirildiği bu ülkelerde, kuruluş felsefesini aldığı Marksizm' den yola çıkılarak din dışılığı din kılmak ve aile kurumunu kademeli olarak sona erdirmek siyaseti uygulanmıştır.

Gerek din dışılığın teşviki ve gerekse de aile kurumunun sonlandırılmasına yönelik uygulanan sosyal politikalarda, hukuksal temelin değiştirilmesi, alkol tüketiminin teşviki, ibadethanelerin kapatılması gibi araçların kullanımı dışında, yer yer sürgünler, hapislik mekanizması ve hatta toplu katliamlar da kullanılmıştır.

Geleneklerin yok edilerek aynı bakış açısına sahip yeni bir ırkın yaratılması şeklinde özetlenebilecek, bu tür sol – kapitalist uygulamalarda zaman içerisinde belirli ölçüde amaca yaklaşıldığı da olmuştur.

Tek tip toplum yaratımı projesi çerçevesinde uygulanan diğer bir ideoloji de ırkçılığa dayalı milliyetçilik olmuştur. Tek tip toplum yaratımı projesi çerçevesinde model olarak alınan baskın etnik topluluğun dil ve diğer kültürel kişiliklerini

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

asimilasyon yoluyla azınlık konumundaki diğer topluluklara empoze etme girişimleri, gerek S. S. C. B.' nde, gerek Bulgaristan' da ve gerekse de Çin' de yoğun olarak uygulanmıştır.

Doğu bloğunun dağıldığı 1980' lerin sonlarından itibaren yeniden kültürel kimlikler önem kazanmış ve yeni idarelerden de bu dönüşüm koşullu olarak destek görmüştür. Yine esas etnik topluluğun özelliklerinin empoze edilmesi şeklinde yürütülen sosyal politikalar, görece serbestleşen sistemde yeni tip asimilasyonun gerçekleştirilebilmesini de sınırlandırmıştır.

4. 3. ESKİ DOĞU BLOKU ÜLKELERİNDE SOSYO - SİYASAL YAPI VE SOSYAL DEVLET

Eski Doğu Bloku ülkelerindeki siyasal yapıyı anlamak için öncelikle serbest piyasa ekonomisinin iktisadi ve beraberinde de siyasi sistem olarak seçilişi öncesindeki siyasal yapının ana hatlarını ortaya koymak gerekmektedir.

Serbest piyasa ekonomisi öncesindeki rejimlere bakıldığında, tek parti yönetiminin egemen olduğu seçkinler diktasının idaresinde olan ve resmi ad olarak "Sosyalist Cumhuriyet / Halk Cumhuriyeti" tabirlerinin kullanıldığı otoriter yönetimlerin mevcudiyeti görülmektedir.

4. 4. ESKİ DOĞU BLOKU ÜLKELERİNDE SOSYO - EKONOMİK YAPI VE SOSYAL DEVLET

Eski Doğu Bloku Ülkeleri' nde yaşanan dönüşüme bakıldığında 1989 sonrası dönemde uzun süre kaos ortamının yaşanageldiği, yüksek refah kaybının oluştuğu ve üretim araçları mülkiyetine sahip olacakların dağılımlarının belirli bir düzen içerisinde gerçekleştirilemediği bir yapıyla karşılaşılmaktadır.

Visegrad ülkeleri dışında, Eski Comecon ülkelerinin hemen hemen bütününde liberalizasyona gidişin hemen ertesinde hiperenflasyon ve hiperdeflasyonla paralel dönemlerde karşılaşılmıştır. Bu stagflasyonla da açıklanamayacak boyuttaki hiper şok etkisinin 1990' dan 1995 – 1996 periyoduna kadar etkisinden hiçbir şey yitirmeden sürmüştür. Yıllık enflasyon oranları %1000' lerle ifade edilirken, yıllık daralma oranları da bazı yıllarda %30' lara ulaşabilmiştir. Bu hiper – şok etkisi, para piyasalarında da hiper – devalüasyonlar ve para alanlarının teker teker dağılmasıyla, yer yer % 50' leri aşan resmi işsizlikle ve reel ücretlerde 1989 ve öncesindeki düzeyin %10' larına ancak tekabül edebilen düzeylere inmiştir.Yoğun ekonomik buhranın yaşandığı bu ülkelerde, eğitim, sağlık gibi temel kamusal hizmetlere kaynak akraımında da yoğun düşüşlerin yaşandığı gözlemlenebilmektedir.

Makro – ekonomik yapıda yaşanan yoğun dengesizlikler, bu ülkelerde kamusal müdahalelerin devam etmesi, piyasanın kamunun yönlendiriciliğinde istikrara kavuşması ve sosyal refahın kademeli olarak yeniden eski düzeyine kavuşabilmesinde zorunluluk arz etmektedir. Dolayısıyla da sosyal devlet, Eski Doğu Bloku Ülkeleri için belki de hiç bir dönemde olmadığı kadar önemli ve işlevsel konuma erişmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

BÖLÜM SONU NOTLARI

Bu bölümde dipnot sistemi uygulanmamıştır. Yararlanılan kaynaklar, soyadına göre alfabetik sırayla aşağıda belirtilmektedir.

(1) ***AnaBRITANNICA***., 6. cild, ?, ?.
(2) ***AnaBRITANNICA***., 17. cild, ?, ?.
(3) ***AnaBRITANNICA***., 18. cild, ?, ?.
(4) ***AnaBRITANNICA***., 22. cild, ?, ?.
(5) AnaBRITANNICA., ***Dünya Ülkeleri 1987***,?,?.
(6) AnaBRITANNICA., ***1988 Dünya Almanağı***,?,?.
(7) ÇELİK, Gülfettin., "Balkan Ülkeleri ve Sosyo- Ekonomik Yapıları", s., 221 - 280, ***Yeniden Yapılanma Sürecinde Türk Cumhuriyetleri ve İslam Ülkelerinin Sosyo-Ekonomik Yapıları ve Türkiye ile İlişkileri***, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Ekonomik Araştırma Merkezi, Yayın No:9, İst., 1998.
(8) IMF., ***World Economic Outlook May 1993***, Washington, 1993.
(9) IMF., ***World Economic Outlook May 1994***, Washington, 1994.
(10) SOBUTAY, Tülay, AKGÜN, Cem, **Bosna ve Hersek Ülke Etüdü**, İTO Yayınları, İstanbul, 1998.
(11) ŞANVERDİ, Ahmet., ***Bosna - Hersek Olayı***, Kiyap Yayın-Dağıtım,?,?.
(12) UN., ***Human Settlements Trends In Central And Eastern Europe***, Cenevo and New York, 1997.
(13) World Bank, ***World Development Report 1997***, Washington, 1998.

5. SOSYO - EKONOMİK VE SİYASAL KARAKTERLERİYLE LATİN AMERİKA DEVLETLERİ

Bu bölümde Meksika, Şili ve Brezilya, mevcut önemleri ve kendilerine özgü yapıları nedeniyle incelenecektir.

5. 1. ÜLKE ANALİZLERİ

5. 1. 1. MEKSİKA

19. yüzyılın başlarında bağımsızlığını elde edene kadar İspanya sömürgesi olan Meksika, 3 yıl süreli Avusturya Veliahtı Prensi Maximilian' in imparatorluğundaki kısa süreli monarşi deneyimi dışında cumhuriyetle yönetilmiştir.

İki yüz yıla yaklaşan uzun bir süreci kapsayan cumhuriyet rejimi, ilk bakışta köklü bir demokrasinin varlığını işaret eder görünmektedir. Ancak öncelikle bu köklü cumhuriyet tarihi boyunca yarıya yakın sürede ülke askeri rejimlerle yönetilmiştir. Askeri rejimlerin en ünlüsü de General Diaz Dönemi' dir.

19. yüzyılın son çeyreğinde yönetimi ele geçiren ve yaklaşık otuz yılı aşkın süre iktidarda kalan General Diaz döneminde büyük toprak sahiplerinin iktidardaki nüfuzları artarak ekonomideki ağırlıkları da yoğun olarak artmıştır. Bu dönemde, büyük toprak sahipleri lehine yoğunlaşan uygulamalar neticesinde, toprak reformu istemiyle ilk defa ulusal çaplı köylü ayaklanmaları gerçekleşmiştir ki bu ayaklanmaların en ünlüsü de köylü lideri Zapata öncülüğün-deki ayaklanmadır. Nitekim günümüzde de Kuzey Meksika' da, siyasal eşitlik ve gelir dağılımında adalet amacıyla örgütlenen ayaklanmacılar da kendilerine Zapata' dan adlarını alarak Zapatista denmektedirler.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Günümüzde yaşanan gelir dağılımı adaletsizliğinde, ABD özellikle Zapatista' lar ve sempatizanı konumundaki yoğun kitlelerce sebep olarak görülmektedir.

İki sınırdaş ülke konumundaki ABD ve Meksika arasındaki ilişkiler incelendiğinde, iki ülke arasındaki ilişkilerin özellikle son yarım yüzyıllık dönemde iyileştiği görülmektedir. California Eyaleti' nin ABD' nce ilhakı sonrasında ortak sınırlar hemen hemen sabit kalmış, ancak iki ülke ilişkileri uzun yıllar mesafeli kalmıştır. Örneğin günümüzde dahi suçluları iade etme antlaşmasına iki ülke cephesinden de istekle yerine getirmelerin gerçekleşmeme-sinden bu mesafeli ilişkileri sezinlemek mümkündür.

ABD ile olan bu mesafeli ilişkilere rağmen Meksika, NAFTA' ya üyedir. ABD menşeili firmaların fabrikalarının yoğun olarak bulunduğu ülkede, ABD menşeili portfolio sermaya ağırlıklı sermaye girişi mevcuttur. 1987' de, 105 milyar dolarlık kamu borçlarının yaklaşık 38 milyar dolarlık kısmı, direct ABD menşeili kuruluşlarla bankalardan gelmiştir.

1976 - 82 döneminde sermaya çıkışının 36 milyar dolara ulaştığı ülkede bu rakam, 1983 - 1985 döneminde 6 milyar dolara inmiştir.

Reel ücretlerde yaşanan ekonomik bunalımın etkisiyle yüksek oranlı düşüşün yaşandığı ülkede 1986' daki endüstri sektöründeki ücret seviyesi, 1980' deki seviyenin % 66.1' ine gerilemiştir.

OECD 'üyesi olan Meksika, Fiyat ortalamasına gore belirlenen satınalma gücü paritesine gore OECD genel ortalamasının % 38' i seviyesinde yer almaktadır. Yani fiyatlar

reel genel düzeyi, özellikle düşük ücretler ve ulusal hammadde üretimi sabebiyle dünya ortalamasının altındadır.

Fert başına düşen milli gelirin 3300 dolar seviyesinde gerçekleştiği ülkede 1985 - 1995 döneminde reel büyüme % 0.1' le sınırlı kalmıştır.

5. 1. 2. ARJANTİN

1816' da bağımsızlığını elde edene kadar bir İspanyol sömürgesi konumunda olan Arjantin' nde diğer çoğu Latin Amerika Devlet' nde de olduğu gibi rejim olarak başkanlık sistemi ve cumhuriyet seçilmiştir. Ancak uygulamada,n hayvancılığın temel ekonomik faaliyeti oluşturması nedeniyle büyük sürü ve otlak sahiplerinin yönetimdeki etkisi, uzun yılar oligarşik bir yapının oluşumunu beraberinde getirmiştir.

1916' dan itibaren başlayan askeri rejim, 1943' te Albay Juarte PERON' nun iktidara gelişiyle birlikte sivilizasyon sürecine girilmesiyle sonuçlanmış, ancak 1979' da kısa süreli bir askeri rejimden de kaçılamıştır.

Genel olarak bakıldığında diğer pek çok Latin Amerika ülkesi karşısında gelir dağılımının, yaşam standartlarının son derece iyi olduğu bir ülke konumundadır. Kişi başına ortalama 8,000 doların üzerinde bir milli gelire sahibiyet mevcuttur. Ekonomi, düzenli olarak dış ticaret fazlası vermektedir.

Tüm bu olumlu tabloya karşılık 2001 yılı içerisinde ülke, büyük bir döviz kriziyle karşı karşıya geldi. Nitekim 2000 yılına kadar fazla veren ödemeler dengesi, tüm 2000 yılı boyunca 439 milyon dolar açık verirken bu rakam, 2001 yılının ilk çeyreğinde yaklaşık dokuz katlık artışla 3.9 milyar dolara ulaştı. Yaşanan bu

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

gelişmeler sonucunda, başta başkent olmak üzere bir çok belli başlı şehirde halk ayaklanmaları ve yağma hareketleri baş gösterdi.

2001 yılı içerisinde yaşanan bu ekonomik buhranın temeline bakıldığında da 1970' lerden itibaren yoğun borçlanma stratejisinin benimsenerek 1980' lerin ortalarından itibaren kamu borçlarını rahatlıkla çevirememe sorunuyla öncelikle karşılaşılmaktadır. 1998' de yaşanan Asya Krizi sonrasında Brezilya aleyhindeki finansal kriz beklentileri sonrasında kredibiletinin düşüşü sonrasında borçlanmada, kreditörlere verilan risk priminin artışıyla faizlerin yükselişi sonucunda 1996' da yaklaşık 94 milyar dolar civarındaki dış borçlar, 2000' e gelindiğinde 147 milyar doları aşmıştır.

Özelleştirme ve kamu çalışanlarının işten çıkartılmasında esnek davranılması, sabit kur seçimi ve tüm bu olumsuz gelişmelerin yanında bir de sabit kur rejiminde yerel paranın, dış ticarette çok daha ağırlıklı para birimi konumundaki euro yerine dolara göre sabitlenmesiyle kriz kaçınılmaz oldu ve ülke, bir kere daha moratoryum ilan etmek zorunda kaldı. Ülkenin sosyo – ekonomik yapısı, her geçen gün olumsuz yönde seyretmektedir.

5. 1. 3. BREZİLYA

19 yüzyılın başında bir Portekiz sömürgesi olan Brezilya' da bağımsızlığın kazanılması sonrasında 1822' de Brezilya İmparatorluğu kurulmuştur. 1889' da gerçekleştirilen askeri darbeyle de 1930' a kadar sürecek ve askeri bürokrasinin ağırlığının hissedildiği bir cumhuriyet kurulmuştur.

1930' a gelindiğindeyse yeni bir askeri darbeyle Vargas diktatörlüğünde yeni yönetime geçilmiştir. Otoriter rejimlerin etkili olduğu 1930' lu yıllar boyunca devam eden Vargas rejimi, İkinci Dünya Savaşı' nın sona ermesiyle parallel olarak 1945' te son bularak gerçek anlamda ülke tarihinin ilk çok partili dönemine girilmiştir.

Çok partili rejimde de büyük plantasyon sahiplerinin yönetimdeki ağırlığı devam etmiş toprak reformu gibi radikal önlemlerin alınmasında yetersiz kalınmıştır. Yine ülke ekonomisinde görece önemli yere sahip olan petrol yatakları da bu dönemde değerlendirilerek ulusal ekonomiye kazandırılmıştır.

Yaşanan radikal eylemler, muhafazakar çizgideki askeri kanadın 1964' te darbe yaparak yirmi yıla varan bir süre devam edecek askeri baskı dönemine girilmesine yol açmıştır.

Askeri yönetim döneminin ekonomik performans açısından değerlendirilmesi durumunda pek de iç açıcı bir tabloyla karşılaşılmadığı görülmektedir. 1973 Petrol Krizi sonrasında global anlamda, OPEC artık fonlarının likit yatırımlara kanalize olmasının neden olduğu likidite fazlası döneminde gidilen yoğun kamu borçlanması, yaşanan yolsuzluk olayları neticesinde askeri rejimin son dönemlerine denk gelen 1980' lerin başlarında büyük ölçekli borç kriziyle karşılaşılmıştır. Yine dünya tarihinde Napolyon Savaşları sonrasında Fransa' da ve I. Dünya Savaşı sonrasında Almanya' da yaşanan hiper enflasyonist süreç sonrasındaki en geniş çaplı ve şiddetli enflasyonist süreç de yüksek çaplı durgunlukla beraber bu dönemde gerçekleşmiştir.

Gerek ulusal ve gerekse de uluslararası düzeyde gerçekleşen, yönetimin sivilleşmesine yönelik baskılar neticesinde de 1984' te yirmi yıla varan bir süre sonrasında yeniden

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

çok partili demokrasiye geri dönülmüştür. Ancak mevcut sosyo – ekonomik sorunlar, etkisini yoğunlukla sürdürmekte olup demokratik sürecin işlemesinde yoğun aksaklıkların mevcut olduğu görülmektedir.

Uzun yıllar varlığını devam ettiren hiper - enflasyon, gelir dağılımının bozulması sonucunu beraberinde getirmiştir. Günümüzde Brezilya' da en zengin % 10' la en fakir % 10 arasındaki gelir farkı 40 katı aşmaktadır. Dünyanın en yüksek şiddet olayları sonucu ölüm oranına sahip ülkede, fert başına düşen milli gelir 3700 doların altında olup son 10 yıldır sürekli daralma yaşanmaktadır.

5. 1. 4. ŞİLİ

Eski bir İspanyol sömürgesi olan Şili, 1818' de bağımsızlığına kavuşmuştur. Bağımsızlık sonrasında 1823 – 1861 yıllarını kapsayan oligarşi dönemi sonrasında 1861 – 1891 yılları arasında görece liberal bir rejime sahip olunmuştur. Ancak 1891 sonrasında, büyük toprak sahiplerinin ağırlıklı olduğu oligarşik yapı yeniden oluşarak yarım asrı aşan bir sure, gerek ulusal siyasal kompozisyonda ve gerekse de ulusal ekonomik düzende belirleyici olmuştur. 1969' da yönetime gelen sol eğilimli Salvador ALENDE yönetimi de 1973' te General Ugarte PINOCHE' nin yönettiği askeri darbeyle devrilmiş, ALENDE' nin de içinde olduğu çok sayıda kişi öldürülmüştür.

1975' te askeri darbeyle yönetime gelen general Pinoche yönetimindeki Şili' de önce sendikal hareketler durdurulmuş, siyasal partiler kapatılmış ve tüm sivil baskı grupları sindirilmiştir.

Askeri yönetimin yirmi yıla yakın bir süre devam ettiği ülkede, global boyutta Bretton Woods sisteminin ortadan kalkışı sonrasında pür liberal iktisadın yeniden güncellik kazandığı bir dönemde, kamu kesiminin ekonomi içerisindeki ağırlığının daralmasına yönelik uygulamaların en etkili ve ilk olarak yaşandığı ülke de Şili olmuştur.

1979' dan itibaren sosyal güvenlik sisteminde de köklü değişikliklere gidilerek emeklilik sistemi değiştirilerek özel emeklilik sistemi getirilmiştir. Böylece sosyal devletin en önemli dayanaklarından ikisini teşkil eden hukuk devleti ve yönetimin meşruiyeti ile sosyal güvenlik sistemi, aşınmaya uğramıştır. Askeri yönetimin 1990' ların ortalarından itibaren yerini sivil idareye bırakmasıyla yönetimin meşruiyeti ve hukuk devleti yeniden tesis edilmiş, ancak devletin en önemli sosyal politikalarından olan emeklilik sisteminde mevcut yapı varlığını devam ettirmiştir.

5. 2. LATİN AMERİKA' DA SOSYO – KÜLTÜREL YAPI VE SOSYAL DEVLET

Latin Amerika ülkelerinde genel olarak dinsel anlamda homojenlik mevcuttur. Ülke nüfuzlarının geneli Katolik ya da dindışıdır. Yalnızca Guyana da bir miktar Hindu ve Müslüman azınlık vardır.

Pek çok Latin Amerika ülkesinde resmi din olarak Katoliklik mevcuttur. Bilindiği üzere 1986' da Katolik' lerin dinsel merkezi konumundaki Vatikan' ın gerçek anlamda temsilcisi konumunda olan İtalya' da dahi resmi din ibaresi kaldırılmıştır. Bu gelişmenin önemiyse ülke resmi dinlerinin ortadan kaldırılarak dinsel tercihleri bireysel algılama sürecine dönüşümden gelmektedir. Buna karşılık Latin Amerika

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

ülkelerinde Katolik mezhebinin resmi din olarak kalması, basit bir ayrıntıdan çok daha fazlasını oluşturur, söyleki.

Bölge ülkelerindeki sosyo – kültürel yapıya bakıldığında dinsel inanışın son derece önemli olduğu görülür. Şehirlerin pek çoğunun adı da Katolik Azizleri' nin ismini taşır ve her ülkenin, hatta çoğu şehirin koruyucusu olarak kabul edilen azizlere sahibiyet vardır. Bu dinsel bütünlüğün hemen her ülkede ortak özellikler taşıdığı dikkate alındığında ülkeler arası sınır çatışmalarının ya da ayrılıkçı iç savaşların neden olmadığı sorusuna kısmen de olsa yanıt bulmak mümkün olacaktır.

Tüm Latin Amerika ülkelerinde belirleyici yoğunlukta bir etkiye sahip konumda olan Katolik inancı, aynı zamanda etnik farklılıkları da etkisiz hale getirmede önemli bir kaynaştırıç görevi üstlenmektedir.

Ayrıca Weberyan bir bakış açısıyla bölge değerlendirildiğinde, katolik inancına sahip bir ulusal kompozisyonda piyasa ekonomisinin uygulanmasında yaşanan aksaklıklarda, bu dinsel yapının görece etkisinin varlığını düşünme ihtiyacı doğmaktadır. Nitekim Meksika, Brezilya gibi büyük petrol ihracatçılarının ya da Arjantin gibi dünyanın sayılı hayvan üreticilerinin neden günümüzde böylesi yoğun borç krizleri içerisinde bulunduklarını, ulusal etkiler cephesinden anlamak mümkündür. Bu konuya daha sonra sosyo – ekonomik analizin yapılacağı diğer alt bölümde ayrıntılı olarak yer verilecektir.

Latin Amerika' nın etnik yapısına bakıldığında da ağırlıklı olarak nüfusun İspanyollar' dan oluştuğu görülür. Nitekim Brezilya dışındaki tüm Latin Amerika ülkelerinde de anadil, İspanyolca' dır. Ancak Mestizo adı verilen Latin – Yerli melezlerle Mulatto adı verilen Latin – Zenci melezler de bir çok ülkede Latin nüfuza yakın ağırlığa sahip olabilmektedir. Ancak yaygın kültür, Latin kültürüdür.

Latin Amerika ülkeleri içerisinde Peru, yerli nüfusun çoğunluğa ulaştığı tek ülkedir. Bu ülkede de doğal olarak Latin etkisine rastlanmakla birlikte çok daha çoğulcu yapıyla karşılaşılır. Nitekim ülkede önemli bir azınlık konumundaki Japon' lardan üst düzey devlet görevlileri çıkabilmiş, hatta cumhurbaşkanlığına kadar yükselinebilmiştir. Bu itibarla Peru' nun diğer Latin Amerika ülkelerine göre biraz daha farklı bir yapısının olduğunu söylemek mümkündür.

Diğer ağırlıklı etnik gruplarsa Avrupalılar' dır. Bu etnik gruptan İtalyanlar, özellikle köleliğin kaldırıldığı 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ağırlıklı olarak kıtaya gelmişlerdir. Çoğu hala dillerini muhafaza etmekte olup bölge halkıyla kaynaşmıştır. Bu uyumdaki nedenleri her iki toplumunda Latin olması ve dinsel teklik olarak görmek mümkündür.

İkinci ağırlıklı etnik grubu oluşturan Avrupalılar' sa Germenler' dir. Özellikle Arjantin' e, II. Dünya Savaşı sonrasında gelen ve sayıları yarım milyonu aşan bu topluluk, bölge halkıyla kaynaşmada daha çekingen davranmış ve cemaatleşme yapısı göstermiştir. Bu oluşumdaki belirleyici etkenleriyse: mezhepsel farklılık (Katolik Latinler' e karşılık Protestan Germenler), etnik farklılık (Latin – Germen ayrılığı) ve mesleki / gelir düzeyi farklılığı (düşük gelirli köylü Latinler – şehirli / sermaye birikimine sahip Germen kitleleri).

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

5. 3. LATİN AMERİKA' DA SOSYO – SİYASAL YAPI VE SOSYAL DEVLET

Latin Amerika ülkelerinin çoğunluğunda silahlı güçlerin ağırlığı, son derece büyüktür. 19. yüzyılın başlarından itibaren kazanılan bağımsızlık sonrasında, özellikle 19. yüzyılın sonlarından itibaren aralıklı olmakla birlikte yaklaşık bir asır sürecek askeri rejimler varlığını sürdürmüştür. Silahlı kuvvetlerin yönetime el koyduğu dönemler incelendiğinde, darbelerin milli bir amaçtan yoksun olduğu açıkça görülmektedir. Genel olarak bakıldığında, krizlerin olduğu ve ulusal ekonomide ağırlığı olan ayrıcalıklı kesimlerin aleyhinde bir ekonomik dönüşümün gerçekleştiği dönemlerde, mevcut sistemi muhafaza etmek amacıyla hareket edildiği görülmektedir. Ayrıca sermaye yapısının ve ekonomik sistemin temel özelliği konumundaki uluslararası etki de zaman zaman önemli olmuştur, tıpkı Salvador ALENDE yönetimine karşı Ugarte PINOCHE liderliğindeki askeri darbede de olduğu üzere. Nitekim askeri rejimler esnasında yoğun radikal değişikliklere gidilmesi de sıkça görülür olmuştur. Tıpkı PINOCHE yönetiminde *monetarist iktisat politikalarının* uygulanmasında olduğu gibi.

Genel olarak siyasal sistem, ayrıcalıklı büyük toprak sahiplerinin, sanayicilerin egemenliğindedir. Seçimlere hile karıştığına yönelik sık sık söylentilerin çıktığı görülür. Genelde yönetimde muhafazakar partiler bulunur ve radikal ya da ılımlı sol partilerin seçim yoluyla iktidara gelmeleri durumunda da ya programlarında yoğun tavizler verirler, ya da askeri darbelerle iktidardan uzaklaştırılırlar.

Sendika vb sivil toplum örgütlerine yönelik yoğun baskılar mevcuttur. İnsan hakları ihlalerinin yoğun olarak yaşandığı bölgede, sivil kayıplar, önemli boyutlara ulaşmaktadır. Örneğin

20 yılı aşan PINOCHE yönetimi süresince 100 bini aşkın sivilin kaybolduğu iddia edilmektedir.

Bölge, genel olarak ABD' nin etki sahasındadır. Küba dahil olmak üzere bölgede pek çok Amerikan askeri üssü mevcuttur. Bunda coğrafi yakınlığında önemi büyüktür. Bu etki o denli yoğundur ki ABD, çeşitli gerekçelerle bu ülkelerde hareket düzenleyebilmekte, liderleri değiştirebilmektedir. Panama ve Jamaika' ya yönelik ABD' ce düzenlenen harekatlar, bunun tipik örneğidir.

Seçimler ya da sivil baskı örgütleri vasıtasıyla yönetime halkın iradesinin yansımasında yaşanan güçlüklere 1960' lardan itibaren SSCB' nin rejim ihracında bulunmak amacıyla gösterdiği yoğun ilgi eklenince bölgede Marksist – Leninist çizgide pek çok gerilla örgütü örgütlendi.

Latin Amerika' da faaliyet gösteren gerilla örgütlerinin karakteriyse Afrika' daki ayrılıkçı – yerel kabilecilik ağırlıklı olmayıp yönetimi ele geçirerek rejim değişikliğine gidilmesini sağlamak yönündeydi. Bu yapısal farklılıkta elbette en önemli unsur, daha önce de vurgulandığı üzere Latin Amerika' daki etnik ve dinsel homojenlikti.

Latin Amerika ülkelerinde gerilla örgütleri yoğun olarak etkili oldular. Oluşan yoğun etkide üç temel faktörün ilk bakışta göze çarptığı görülmektedir:

- Tropikal iklimin yol açtığı zengin bitki örtüsü içerisinde gizlenmenin kolay olması (Bolivya - Venezulla - Nikaragua - Paraguay – Kolombiya vd.);

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

- SSCB ve 1960' ların ortalarından itibaren, çavuşlar darbesi sonrasında iktidarı ele geçiren Fidel CASTRO ve ekibinin maddi desteği;
- Yaygın uyuşturucu ticareti (Özellikle Kolombiya ve Nikaragua) Rejim değişikliği felsefesiyle hareketin başladığı bu gerilla örgütleri 1990' larda etkilerini aşamalı olarak kaybetmişlerdir. Bunda, Küba ve SSCB desteğinin ortadan kalkmasının önemi büyüktür. Günümüzde bu örgütler, zorunlu olarak sivilizasyon sürecine girmekte ve siyasal parti çatısı altında siyasallaşma eğilimi göstermektedirler.Latin Amerika' da, özellikle 1960' lı ve 1970' li yıllarda etki güçlerinin doruğuna ulaşan gerilla örgütlerinin günümüze yansıyan faturalarının bazıları şöyle özetlenebilir.

- Merkezi yönetimlerde zayıflama görülmüştür.

- Merkezi yönetimlerin zayıflamasına bağlı olarak bölgedeki yerel milis güçlerinin etkisi artmıştır.

- Özellikle Kolombiya gibi uyuşturucu ticaretiyle uğraşan ülkelerde senyörlerin etkisi dünya çapında artmıştır. Artık merkezi kuvvetler, uyuşturucu senyörleriyle başedemez noktaya gelmiştir.

- Brezilya gibi bazı ülkelerde, paralı özel koruma örgütleri oluşmuş, zaman zaman sokak çocuklarının avlanması gibi çarpıcı olaylarla karşılaşılır olmuştur.

- Polis örgütünün özelleştirilmesi tartışmalarının oluşmasına sebep olacak boyutta güvenlik sorunu yaşanmıştır.

Bütün yaşanan bu gelişmeler dikkate alındığında siyasal anlamda bir sosyal hukuk devletinin varlığı ve geleceği

konusu irdelendiğinde çok da belirgin bir sürecin mevcut olmadığı görülmektedir. Bu itibarla çeşitli amaçlarla kurulan milis güçlerinin oluşup geliştiği 1960' larla günümüz karşılaştırıl-dığında, çarpıcı sonuçlara ulaşmak mümkündür.

- 1960' larda güvenlik sorunu günümüze göre son derece sınırlı boyuttaydı.

- 1960' larda, sosyal güvenlik harcamalarının milli gelir içerisinde çok daha yoğun bir ağırlığa sahip olduğu bilinmektedir.

- 1960' larda, tekelci olmakla birlikte kapitalizmin çok daha kurallara uygun işlemekteydi.

Bütün veriler ışığında siyasal anlamda sosyal hukuk devletinin günümüz Latin Amerikası' nda önemli sorunlarla karşı karşıya olduğu görülmektedir. Bu bağlamda öncelikle silahlı milis güçlerinin etkilerini kırmanın zorunluluğunu vurgulamak yerinde olur. Bu noktada silahlı milis güçlerini yanlızca etkileri giderek zayıflayan gerilla örgütleriyle sınırlamamak, aksine Kolombiya' daki uyuşturucu senyörlerinin sahip olduğu ve sayıları on binlerle ölçülebilen paralı askerden oluşan silahlı güçleri ya da Brezilya' daki sokak çocuğu avına kadar vardırılan yerel birlikleri de bu kapsam içerisine almak gerekir.

Güvenlik meselesinin aşılması sonrasında piyasa ekonomisinin yeniden işlerliğini kazanmasıyla birlikte güçler çatışmasının asıl arenasını oluşturan seçim sandıkları ve yollarda günümüz İskandinav ülkelerinde mevcut olduğu gibi geniş

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

çaplı bir sosyal devletin oluşumu için gereken süreç başlamış olacaktır.

5. 4. LATİN AMERİKA' DA SOSYO – EKONOMİK YAPI VE SOSYAL DEVLET

Latin Amerika ülkelerinde zengin yerüstü ve yeraltı kaynaklarının varlığı yabancı sermaye için bölgenin çekici olmasını sağlamıştır. Ancak Afrika' dan farklı olarak gelen yabancı yatırımcıların önemli bölümü bölgeye yerleşmişler, ayrıca İtalyanlar başta olmak üzere beraberlerinde veya sonradan getirdikleri yabancı işçiler de yine bölgede kalmışlardır. Bunda, Afrika' daki uygulamaların aksine yerli halkı koleleştirmek yerine yok etme ve tecrit politikalarının, kıtanın keşfinden itibaren benimsenmesinin etkisi önemli olmuştur. Nitekim daha önce de belirtildiği üzere kıtada Peru dışındaki hiç bir ülkede yerli nüfusun günümüz Afrika devletlerinin aksine çoğunluğu oluşturamamaktadır. Böylece yaşanan yoğun emek ve sermaye talebi Avrupa' dan karşılan-mış ve bölgeye gelen yabancılar da Kuzey Amerika ve Avustralya' da da olduğu gibi göçmen olarak gelerek yerleşmişlerdir.

II. Dünya Savaşı sonrasında, savaş suçlularına yönelik korumacı politika güdülmesiyle de beraber beraberlerinde önemli miktarda sermayeyle birlikte Germenler, özellikle de Arjantin ve görece az olsa da Brezilya' ya gelmişlerdir. Latin Amerika' daki ulusal sermaye birikimine bakıldığında da 19. yüzyılda bölgeye gelen işadamları ve 1945 sonrasında göç eden Almanlar' ın etkili olduğu görülür.

Dışarıdan ithal edilen bir sermayedar sınıfının oluşu, sermayenin uluslararasılaşmasını da beraberinde getirmiştir. Böylece Latin Amerika' daki sermaye hareketleri her dönem son

derece hızlı olmuştur. Nitekim 1929' da ABD' nde başlayan finans krizinin de tüm dünyaya ihracı, Latin Amerika başlangıçlı gerçekleş-miştir. Sermayedar kesimin uluslararası karakteri, beraberinde de piyasa ekonomisinin Manchester Ekolü' nde betimlendiği şekliyle uygulanmasını kaçınılmaz kılmıştır.

Weberyan bir bakış açısıyla önceki kısımlarda da vurgulanan dini inançların sermaye birikimi sürecine etkisi konusuna açmak gerekirse:

Paranın fiyatı konumundaki faizin reddi ve kaderci yaklaşımın temel özelliklerini oluşturduğu Katolik inancı, yerleşik halk dinamikli tabana yayılmış bir sermaye birikimini engelleyerek bankacılık sisteminin tekelleşmesine yol açmıştır. Bu noktada da 19. yüzyıl boyunca geniş toprak sahiplerinin, 20. yüzyılda da geniş toprak sahipleriyle birlikte çok uluslu şirketlerin tekelinde bir sermaye birikiminin sağlanması gerçekleşmiştir. Sonuçta, dikkat edildiğinde krizin, petrol ihracatçısı konumundaki Meksika ve Venezuella' da petrol gelirlerinin tavana vurduğu bir dönemde gerçekleştiği, yoğun dış ticaret fazlasının mevcut olduğu ve kişi başına milli gelirin 10,000 dolara yaklaştığı bir ülke olan Arjantin' de patlak verdiği görüldüğünde, bu olumsuz yapı teyit edilmiş olmaktadır.

Dışarıdan ithal edilen bir sermayedar yapısının mevcudiyeti ve etkili Katolik inancı sonrasında ulusal sermayenin oluşumunda yaşanan sorunlar karşısında zaman içerisinde gelir dağılımında yoğun adaletsizlik sorunuyla karşılaşılmıştır.

Yaşanan gelir dağılımı adaletsizliğinin giderilmesinde siyasal süreç yetersiz kalmış, idareyle bağlantısı olmayan yerel milis güçleriyle şekillenen siyasal yapı içerisinde silahlı

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kamplaşmaların yaşanması da mevcut yapıyı olumlama yönünde herhangi bir ciddi atılımın gerçekleşmesine olanak sağlayamamıştır. Bu itibarla son otuz – kırk yıldır yaşanan gelişmeler neticesinde yara alan piyasa ekonomisinin kurumsallaşma sürecinde olumsuz yöndeki fasit doğrunun kırılması sonrasında yeniden inşa dönemine girilmesiyle birlikte sendikalar başta olmak üzere sivil baskı örgütleri işlevsel bir öneme ulaşabilecektir. Dikkat edildiğinde son on yıldır Latin Amerika ülkelerinde askeri rejimlerin yerlerini sivil yönetimlere bıraktıkları görülmektedir. Dolayısıyla sivilizasyon sürecinin başladığı, aynı zamanda yerel silahlı milis güçlerinin de kademeli olarak etkinliklerini sınırlandığı görülmektedir. Ancak henüz sistemin yerine oturmadığı da bir gerçektir. Bu noktada önemli sayılabilecek bir zaman dilimi içerisinde piyasa ekonomisinin kurumsallaşmasıyla paralel olarak sosyal devletin de oturacağı beklenmelidir.

Piyasa ekonomisi, siyasal demokrasi ve sosyal devlet üçlemesinden hareket edilerek, Latin Amerika ülkeleri - Asya ve Afrika ülkeleri karşılaştırmasına gidildiğinde şu sonuçlara varmak mümkündür:

- Asya ve Afrika ülkelerinin bir çoğunda, günümüze değin yaygın bir piyasa geleneğine rastlamak mümkün değildir. Halbuki Latin Amerika' da bir piyasa geleneği, yaklaşık iki yüz yıldır mevcuttur.

- Asya ve Afrika ülkelerinde aşılması gereken ilk sorun, kurumsallaşma sürecine girilmesini başlatacak bir piyasalaşma sürecinin başlatılmasıdır. Halbuki Latin Amerika ülkelerinde piyasa geleneği mevcut olduğundan kurumsallaşma sürecine yönelik yeni adımların atılması ve

özellikle de sivilizasyonun tesisiyle sistem tekrar eski ivmesini kazanabilecektir.

- Asya ve Afrika ülkelerinde sosyal hukuk devletinin tesisi, öncelikle piyasa geleneğinin oluşturulması gereği karşısında Latin Amerika ülkelerine göre daha uzun bir dönem içerisinde gerçekleştirilebilecektir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

BÖLÜM SONU NOTLARI

Bu bölümde dipnot sistemi uygulanmamıştır. Yararlanılan kaynaklar soyadına göre alfabetik sırayla aşağıda belirtilmektedir.

(1) ***AnaBRITANNICA***, 2. cild, ?, ?
(2) ***AnaBRITANNICA***, 4. cild, ?, ?
(3) ***AnaBRITANNICA***, 15. cild, ?, ?
(4) ***AnaBRITANNICA***, 17. cild, ?, ?
(5) ***AnaBRITANNICA***, 20. cild, ?, ?
(6) AnaBRITANNICA, ***Dünya Ülkeleri 1987***, ?, ?
(7) AnaBRITANNICA, ***1988 Dünya Almanağı***, ?, ?
(8) DORNBUSCH, Rudiger, "The Latin American Dept Problem: Anatomy and Solutions", s. 7- 22, ***Debt and Democracy in Latin America***, (Editor: Barbara STALLINGS, Robert KAUFMAN), Westview Press, Boulder, San Francisco, London, 1989.
(9) ERGENEKON, Çağatay, ***Özel Emeklilik Fonları (Şili Örneğinden Alınacak Dersler)***, İMKB Yayınları, İstanbul, 1998.
(10) MAXFIELD, Sylvia , "National Business, Debt - led Growth and Political Transition in Latin America", s. 75, 90, ***Debt and Democracy in Latin America***, (Editor: Barbara STALLINGS, Robert KAUFMAN), Westview Press, Boulder, San Francisco, London, 1989.
(11) ECD., ***OECD in Figures 2001 Edition***, Washington, 2001.
(12) ÖZEL, Yener D., "Arjantin Krizi", s., 116 - 121, ***Yaklaşım***, Yıl: 9, Sayı: 105, Eylül 2001.
(13) ROXBOROUGH, Ian., "Organized Labor: A Major Victim of the Debt Crisis", s., 91 - 108, ***Debt and Democracy in Latin America***, (Edt: Barbara STALLINGS, Robert KAUFMAN), Westview Press, Boulder, San Francisco, London, 1989.
(14) World Bank., ***Annual Report 1995***, Washington 1995.
World Bank., ***World Development Report 1997***, Washington, 1998.

6. SONUÇ

Bu kitap çalışmasında, kurumsallaşma sürecini henüz tamamlayamamış dört ana gruptaki piyasa ekonomisi genel olarak incelenmiştir. Bu çerçevede:

Fert başı milli gelir düzeyleri genel olarak 500 doların altında olan Afrika ülkelerinde piyasa ekonomisinin yakın bir gelecekte kurumsallaşmasını beklememek gerekir.

İlk bakışta Afrika ülkeleriyle paralel konumda görülen Asya devletlerinde, Afrika' nın aksine aşiretlerin daha bitişik oluşu ve hiyerarşinin çok daha kuvvetli olması, piyasa ekonomisinin kurumsallaşmasında Afrika devletlerinden daha avantajlı olunduğunu göstermektedir.

Devlet kapitalizminden piyasa ekonomisine geçiş yönünde tercihin yapıldığı Eski COMECON ülkelerinde kalitatif göstergelerin yüksek seviyesi, üretim araçları mülkiyetinin optimal dağıtımının gerçekleştirilmesi ve Hayekyen mantıkla ekonominin ihtiyaçlarına cevap verebilecek hukuksal alt yapının tesisiyle bütünleştiğinde, piyasa ekonomisinin kurumsallaşmasının önündeki engellerin kalkınması ve süratle uyumun gerçekleşmesini beraberinde getirebilecektir. Visegrad ülkeleri bu durumu en iyi açıklayan örneklerdir.

Latin Amerika ülkelerindeyse, piyasa ekonomisinin kurumsallaşmasının yeterli olmadığının ve sürekliliğin devamında piyasa saiklerinin kontrolünün ne denli önemli olduğunun, piyasa ekonomisi açısından ibret verici örnekleriyle karşılaşılmaktadır. Hayekyan mantıkla oluşturulacak hukuk sistemleriyle piyasanın iç işleyişinde istikrarın tesisi sonrasında gerek yüksek seviyedeki kamu borçlarının gerekse de diğer

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

makro ekonomik yapıdaki olumsuz sonuçların aşılması hiç de zor olmayacaktır.

Sonuç olarak ilk iki grubu oluşturan Afrika ve Asya' da, gerek ekonomik kültürün piyasa ekonomisi şartlarında şekillendirilmesinde, gerekse üretici birim olarak, milli sermayenin kurularak geliştirilmesinde etkin biçimde yer alması açısından sosyal devletin, yalnızca hukuksal düzeni sağlayıcı unsur olmanın yanında yer almasının zorunluluğuyla karşılaşılmaktadır.

İkinci olarak, son iki grubu oluşturan Eski COMECON ülkeleri ile Latin Amerika ülkelerinde, milli sermayenin güçlendirilmesinde, hem de genel piyasa saiklerinin oturtulmasında , başta Hayekyen mantıkla ekonomilerin ihtiyaçlarını gösterecek esneklikte hukuksal yapının oluşturulması ve özellikle maliye politikaları ağırlıklı olarak etkin iktisat politikalarının uygulanmasında sosyal devletin varlığının zorunluluğuyla karşılaşılmaktadır.

SON NOT

224 sayfalık cilt limitine sığmaması nedeniyle yoğun bir şekilde kısaltılmış olan bu kitabın kaynakçasına da yer verilememiştir.

Marmara Üniversitesi Yayın No: 685
İktisadi İdari Bilimler Fak.Yayın No: 408
Kitap Yayın No: 4

TÜRKİYE' DE SOSYAL DEVLETİN MEVCUT YAPISI VE GEREKLİLİĞİ ÜZERİNE ANALİZ

Prof. Dr. Dilek YILMAZCAN
Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F.
Maliye Bölümü

Murat ÇİFTÇİ (M.A.)
Mali İktisat & İktisat Tarihi
Bilim Dalları

İstanbul 2002

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

I. GİRİŞ

Türkiye' de sosyal devletin etkinliği ve gerekliliği konusunun inceleneceği bu kitapta, seçilmiş sosyo – ekonomik göstergelerden hareket edilerek öncelikle mevcut sosyo – ekonomik yapı profili çizilecektir. Mevcut profilin çizilmesinden sonra da sosyal devletin mevcut konumu ve varlığını devam ettirme zorunluluğu, gerekçeleriyle ortaya konulacaktır.

Birinci bölümde, 1980 öncesinde Türkiye' deki sosyo – ekonomik yapının ana hatları çizilecektir. 1980 öncesi sosyo - ekonomik yapı analizine gidilirken, uluslararası gelişmelerin etkileri de incelenerek bölüm sonlandırılacaktır.

İkinci bölümde, 1980 sonrasında Türkiye' de yaşanan dönüşümün karakteri ve gelişimi konusuincelenecektir. Bu çerçevede politik iktisattaki seçişlerin sosyal yapıya ve özellikle de gelir dağılımına yönelik yansımaları konusu ele alınacaktır.

Üçüncü bölümde, 1980 sonrası dönemde yaşanan sektörel dönüşüm incelenecektir. Sektörel dönüşüm incelenirken milli gelirin ve işgücünün sektörel dağılımından hareket edilecektir.

Dördüncü bölümde, global sistem ve Türkiye ekseninde emek piyasası incelenerek mevcut yapının profili çizilecektir.

Beşinci bölümde, özellikle Avrupa Birliği üyesi ülkelerle Türkiye' nin iktisadi yapısı ve piyasa ekonomisinin kurumsallaşmışlık düzeyinin karşılaştırılmasından hareket

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

edilerek uluslararası mukayeseye gidilecektir.

Altıncı bölümde yaşanan mali krizin oluşum ve gelişim süreci ele alınarak krizin oluşumunda kamu maliyesindeki politika seçişlerinin etkisi incelenecek ve bu amaçla kamu maliyesinin temel makro değişkenleri incelenecektir.

Yedinci bölümde, kamu kesimi ekonomisinin makro ekonomik yapıya olan etkisi neticesinde ulusal para ve sermaye piyasalarında yaşanan gelişmeler, iç istikraz kağıtları, mevduat ve kredi faiz oranları gibi temel değişkenlerle birlikte sayısal verilerle incelenecektir.

Sekizinci bölümde, Türkiye'de gelir dağılımının profili çizilecek ve yaşanan gelir dağılımı adaleti sorununun bölgesel karakteri ortaya konulacaktır.

Dokuzuncu bölümde, ulusal bazda sosyal uyumu ifade eden intihar ve saç istatistiklerinden yararlanılarak önce mevcut ulusal uyum profili çizilecek ve akabinde de sosyal uyumun geleceği sorgulanacaktır.

2. 24 OCAK KARARLARI ÖNCESİNDE TÜRKİYE

1973 Petrol Krizi, bütün düşük ve orta gelir grubu ülkeleri için bir borç krizine girmenin ilk aşaması oldu ve Ekim 1973 tarihli Arap - İsrail Savaşı sonrasında OPEC'in 1974'te petrol fiyatlarını yaklaşık dört kat arttırmasıyla da başladı.(1)

Petrol fiyatlarının yüksek oranlı artışı, beraberinde üretim maliyetlerinin süratle artmasını getirmiştir. Bir şekilde yüksek gelir grubu ülkeleri ve özellikle de Japonya gibi ülkeler, bu maliyet artışını dizginleyebilmişlerdir. Örneğin Japonya, 1980'de birim başına 1973'tekinin % 43'ü seviyesinde petrol kullandı.(2) Dolayısıyla genel olarak yüksek gelir grubundaki ülkeler, diğerlerine göre çok daha esnek yapıya sahiptiler. Bu durum, yüksek gelir grubu ülkeleri açısından rekabet yönünden üstün bir avantaj sağlamıştır.

Petrol fiyatlarının yükselmesi, beraberinde özellikle de azgelişmiş ülkeler üzerinde ithalatın patlama derecesinde artmasına sebebiyet vermiştir.Nitekim Türkiye açısından 1973 - 1974 seneleri karşılaştırıldığında petrol ithalatının genel ithalat içerisindeki ağırlığının 1973'teki % 10.4'lük payına karşılık 1974'te % 19.8'e yükseldiği görülmektedir ki bu oranlar genel ihracata oranı baz alındığında sırasıyla % 16.5 ve % 48.8 gibi uçurumsal rakamlara ulaşabilmiştir.(3) İthalatta yaşanan artışa karşılık ihracatta aynı yönde gelişme kaydedilememiş ve bu da beraberinde tüm düşük ve orta gelir grubu ülkelerinde olduğu gibi dış ticaret dengesinin büyük açıklar vermesini beraberinde getirmiştir. Petrol krizi sonrasında şiddetlenen dış açıkların finansmanındaysa ülkeler borçlanma yoluna gitmeyi tercih etmek zorunda kalmışlardır. Dolayısıyla petrol kriziyle birlikte dış borç

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

kompozisyonunda yapısal bir değişimin yaşandığı görülecektir.(4)

Uluslararası özel bankalar, düşük ve orta gelir grubu ülkelerinin bu dış borç taleplerine öncelikli cömertçe cevap verdiler ve büyük miktarda kredi açtılar.(5) Ancak artan dış borç stoğunun sonucunda borç geri ödemelerinde yaşanan ödeme güçlükleri ki ilk olarak Latin Amerika ülkelerinde 1980' lerin başlarında başlamıştır sonrasında özel bankalar tutum değiştirdi ve hemen tüm düşük ve orta gelir grubundaki ülkeler, borç ertelemelerine gitmek zorunda kaldılar.(6)

Amerika' nın Vietnam Savaşı' nın da etkisiyle artan kamu harcamaları neticesinde oluşan bütçe açıklarını kapatmada borçlanma yoluna yönelmesi de faiz hadlerinin yükselmesini beraberinde getirecektir.(7) Bu da düşük ve orta gelir grubu ülkelerinin kredibilitesinin düşmesinin diğer bir olumsuz nedenini oluşturmuştur.

Yaşanan global çapta kriz neticesinde düşük ve orta gelir grubu ülkelerinin karşılaştıkları sorunlar, Türkiye' yi de kaçınılmaz olarak etkilemiştir. Bu olumsuz etkiler neticesinde 1980 yılına gelindiğinde Türkiye' de petrol ithalatının genel ihracata oranı % 124.2' ye ulaşmıştır.(8)

Birinci petrol krizi neticesinde oluşan dış ticaret dengesindeki tahammül sınırlarını zorlayan seviyedeki açığın kapatılmasında Türkiye de dış borçlanma yolunu tercih etmiştir. Dış borçlanma neticesinde özellikle 1975' ten itibaren Türkiye' de kamu borçlanma stratejisi, yatırım amacından saparak daha önce alınmış olan borçların ödenmesine, yani bir çeşit ihtiyarı konsolidasyon amacına dönüşmüştür.(9) Borç stoğunda yaşanan büyüme, ödeme güçlüklerinin yaşanmasıyla sonuçlanmış ve

Türkiye' de Latin Amerika' da yaşanan gelişmelerle paralel bir sürecin içerisine sürüklenmiştir. Bu olumsuz yapı neticesinde 1978 - 79 ve 1980 yıllarında bir çok borç ertelemesi antlaşması imzalanmak zorunda kalınmıştır.(10)

Bu arada IMF ile yapılan stand - by antlaşmalarının gerçek anlamda bir uygulama olanağı bulması, ancak 1980' den itibaren gerçekleşebilmiştir. Örneğin 1978' de her ne kadar bir istikrar programı yürürlüğe konulmuşsa da 1979 Mart' ına gelindiğinde, IMF' le anlaşmazlığa düşülmesi neticesinde Türkiye' ye kredi musluları kesilmiştir.(11) Sonuçta IMF ile imzalanan ve üç yıllık bir süreyi kapsayan stand - by antlaşmasının tavizsiz uygulanma olanağı bulması, 24 Ocak Kararları sonrasında gerçekleşebilmiştir.(12)

Bu dönemdeki borç vade yapısına bakıldığında da olumsuz bir yapının mevcut olduğu görülür. 1977 itibarıyla dış borç toplamı içerisinde kısa vadeli borçların ağırlığı, % 53' e kadar varmışken bu oran 1978' den itibaren Dövize Çevrilebilir Mevduata getirilen sınırlamalar neticesinde 1980' de % 14' e kadar gerilemiştir. Aşağıdaki tabloda yıllar itibarıyla (1977-80) dış borçların vade yapısı gösterilmektedir.

Tablo 1
Türkiye'de 1977 - 1980 Dönemi Dış Borç Vade Yapısı (Mil.USD)

Vade Yapısı	1977	1978	1979	1980
Kısa Vadeli	6. 116	7. 199	3. 556	2. 439
Orta/Uzun V.	5. 527	7. 854	11. 374	15. 336
Toplam	11. 643	15. 053	15. 299	17. 775

Kaynak:
ALKİN, Erdoğan., ***Uluslararası Ekonomik İlişkiler***, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1981, s. 314 - 317.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yine 1980' lere doğru, yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere borçlanmada süratli bir ivmenin de yaşanmaya başlanıldığı görülmektedir.

BÖLÜM SONU NOTLARI

(1) Mete İ. DOĞRUER., "OPEC" in Artık Fonlarının Uluslararası Kullanımı ve Dağılımı", ***İÜ İFM, 50. Yıl Armağanı***, İstanbul, 1988, s., 345.
(2) Cem KOZLU., ***Sogo Şoşa***, ?, 2, s., 6.
(3) Erdoğan ALKİN., ***Uluslararası Ekonomik İlişkiler***, İstanbul, 1981, s., 410.
(4) Sami GÜÇLÜ., Abdülkadir IŞIK., "1960 - 92 Döneminde Türkiye' nin Dış Borçları Üzerine Bir Değerlendirme", ***İÜ İFM Sabahaddin ZAİM Armağanı***, İstanbul, 1996, s.,777.

(5) Sinan SÖNMEZ., "Az Gelişmiş Ülkelerin Finansmanında Özel Bankaların İşlevi", ***İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları***, İstanbul, 1990, s., 104.
(6) H. Avni EGELİ., "Türkiye' nin Dış Borç Yapısının Analizi (1980)", ***Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Prof. Dr. Bedri Gürsoy Armağanı***, Haziran - Aralık 1992, Ankara, 1992, s.,126.
(7) Esfender KORKMAZ., "Dış Borç Krizine Yol Açan Gelişmeler", ***İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 50. Yıl Armağanı***, İstanbul, 1988, s., 138 - 139.
(8) Erdoğan ALKİN., a. g. e., s.,410.
(9) Türkan ÖNCEL., "Ekonomik Kalkınmada Dış Ticaret Politikası Alternatifleri ve Türkiye' de İhracatı Teşvik Önlemleri", ***İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları***, İstanbul, 1982, s., 38-39.
(10) Nuray ALTUĞ., "Türkiye' de İç Borçlanma Yapısında 1970 - 92 Yılları Arasında Meydana Gelen Değişmeler Üzerine Bazı Gözlemler", ***İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, Cumhuriyetin 70. Yılı Anısına***, İstanbul, 1994, s., 110.
(11) Ekrem PAKDEMİRLİ., "Türkiye' nin İç ve Dış Borçları", ***İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları***, İstanbul, 1985, s., 38.
(12) Seyhun DOĞAN., ***IMF İstikrar Programları ve Türkiye***, Işıklı Basım - Dağıtım, İstanbul, 1997, s., 131.
(13) Gülten KAZGAN., ***Ekonomik Dışa Açık Büyüme***, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s., 386.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

3. 24 OCAK KARARLARI SONRASINDA TÜRKİYE

24 Ocak Kararları sonrasında IMF ile yapılan stand - by anlaşması kamu harcamalarının kontrol altına alınmasında oldukça etkili olmuştur. 1980 öncesi dönemde bütçe açığı istikrarlı bir şekilde azalarak 1982'de GSMH'nın % 1,8'ine kadar gerilemiştir.(1) Ancak 1983'ten itibaren IMF'nin kontrolünün tedricen azalması sıkı para politikasının sona ermesine ve bütçe açıklarının da yeniden artmasına sebep olmuştur. 1993 yılına gelindiğinde de kamu kesimi finansman açığı %16'ya kadar ulaşabilmiştir.(2)

1983 yılı, pek çok konuda bir milat konumunda yer almaktadır. Türkiye'deki özellikle iç borçlanmanın vade yapısının temeli, 1983 sonu, 1984 başında en yüksek faizin iç borçlanmada % 49 ile 3 aylık mevduata verilmesiyle sürat kazanmıştır.(3) Enflasyonun da beklenenin aksine hızlanması, zaten cazip konumdaki üç aylık mevduata tasarrufun yoğunlaşmasına yol açmıştır.(4) Bu gelişmeler de Türkiye'de yaşanan kronik kısa vadeli borç sarmalına girilmesine zemin hazırlamıştır.

Türkiye'de 1980 sonrasında uygulanan faiz politikalarının, hem sosyal yapıda olumsuz yönde tesirde bulunduğu görülmekte, hem de iktisadi ve mali sahada bir kısır döngünün içerisine hapsolunmanın yaşanmasına sebep olduğu ortaya çıkmaktadır.

Sosyal açıdan yaşanan olumsuz dönüşüm, uygulanan faiz politikalarının artan borç yükü karşısında gelir bölüşümü

adaletini bozucu etkide bulunmasına yol açmıştır. Ayrıca reel yatırımların finansmanında kullanılması yerine tasarrufların türev piyasalara yönelerek yabancı kaynak maliyetlerinin yükselmesi neticesinde yeni iş yaratılmasının sınırlanması, gelir dağılımını bozucu diğer bir etken konumuna gelecek yoğunlukta etkide bulunmuştur. Aşağıdaki tabloda gelir türleri ve gelir grubu dilimine göre yıllara göre dağılımı verilmiştir.(5)

Tablo 2
Türkiye'de Gelir Türleri ve Dilimlerine Göre Yüzdesel Dağılım (1978-1986)

Yıllar	Gelir Türlerine Göre			Gelir Dilimine Göre Dağılımı (%)				
	Maaş + Ücret	Tarım	Faiz +Kira Kar	İlk %20	İlk %40	İlk %60	İlk %80	Kalan %20
1978	35.19	26.66	38.15	2.9	19.2	23.2	45.3	54.7
1983	24.84	20.23	54.93	2.7	9.7	22.3	24.2	55.8
1986	17.30	18.10	64.20					

Kaynak:
TOSUNER, Mehmet, *1980 Sonrası Türk Vergi Sisteminin Yapısı ve Gelişimi*, İzmir 1989, s. 114, 116.

Yukarıdaki tabloda görüleceği üzere sekiz yıl gibi oldukça kısa bir dönemde özellikle ücretli kesimin milli gelirden aldığı payda önemli boyutlara varan aşınmanın varlığından söz etmek mümkün olmaktadır. Bunda, askeri rejim sonrasında sendikal hakların geçici olarak askıya alınmasının da etkisi büyüktür. Ancak dikkat edilirse yalnızca ücretli kesimin

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

payı ile daralma sınırlı kalmamış, ayrıca tarım kesiminin ekonomiden aldığı payda da keskin düşüşler yaşanmıştır. Bu yapısal dönüşümde uygulanan faiz politikalarının etkisinin önemi büyük olmuştur.

Türkiye' de 1980 sonrası gelir dağılımı kompozisyonundaki dönüşümü ortaya koyabilmek bağlamında Endonezya' örneği son derece dikkat çekicidir. "...Araştırmacılar, Endonezya' nın piyasa mekanizmaları ile gelebileceği en üst noktaya ulaştığı kanısındalar. Bundan sonra ilerlemenin sürdürülebilmesi için işletmelerin güvenebilecekleri bir hukuk reformu ve daha iyi bir eğitim sistemi gerekiyor. Endonezyalı bir işçinin eline geçen ortalama aylık ücret 60 dolar, G. Kore' deki ücret ortalamasının 8' de biri ..." (6)

Türkiye' ye bakıldığında da aynı istikamette bir görünümle karşılaşılmaktadır. Örneğin 1987 itibarıyla iş gücünün brüt saat ücretine bakıldığında Türkiye' deki ücret seviyesinin, AB' deki en yüksek seviyeye sahip ülke olan Danimarka' nın % 10.5' ine ulaşabildiği görülmektedir ki bu düzey, işçi başına yıllık brüt ücret seviyesinde AB' nin en yüksek gerçekleştiği ülkesi olan Almanya' nın ancak %11.05' ine anlamına gelmektedir.(7) Bunda kuşkusuz iş gücünün kalitatif yetersizliği etkilidir. Nitekim Türk işçisinin yalnızca %34' ü lise ve üzeri tahsil görmüş konumdadır.(8) Ancak aradaki uçurum, yinede gerekçe gösterilemeyecek kadar yüksek seviyede gerçekleşmektedir.

Bölgesel gelir bölüşümü itibarıyla bakıldığında da mevcut adaletsizliğin teyit edildiği görülmektedir. Nitekim 1995 yılında kişi başına GSYİH' nin illere göre dağılımına

bakıldığında, en yüksek seviyedeki Kocaeli' de 7.349 ABD Doları' na ulaşan rakamın, en düşük gerçekleştiği il olan Muş' ta 660 ABD Doları seviyesinde olduğu görülmektedir.(9)

İş kolları açısından da ücret seviyelerindeki farklılık, son derece keskin konumda gerçekleşmektedir. Nitekim 1. 1. 1997 tarihi itibarıyla ortalama brüt aylık kök ücret seviyesi, ağırlıklı ortalamaya göre yaklaşık 39 milyon TL' ye tekabül etmiştir olup bu rakam çimento işkolunda 67 milyon TL' ye ulaşabilmiştir.(10)

BÖLÜM SONU NOTLARI

(1) Seyhun DOĞAN., ***IMF İstikrar Programları ve Türkiye***, Işıklı Basım – Dağıtım, İstanbul, 1997, s., 131.

(2) Eser KARAKAŞ., "Devlet - Ekonomi İlişkileri Üzerine Bazı Düşünceler", ***İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları: Cumhuriyetin 70. Yılı Anısına Armağan***, İstanbul, 1994, s., 164.

(3) Ahmet KILIÇBAY., ***Türk Ekonomisi***, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1991, s., 181.

(4) İlker PARASIZ., ***Para Banka ve Finansal Piyasalar***, 4. Baskı, Ezgi Yayınevi, Bursa, 1992, s., 292.

(5) Mehmet TOSUNER., ***1980 Sonrası Türk Vergi Sisteminin Yapısı ve Gelişimi***, İzmir, 1989, s., 114, 116.

(6) Cem KOZLU., ***Vizyon Arayışları ve Asya Modelleri***, 4. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ank., 1996, s., 109, 110.

(7) Zeki ERDUT., ***AT' ye Tam Üyelik Bakımından Türk Endüstri İlişkiler Sisteminin Değerlendirilmesi***, Kamu - Sen Yayınları, Ankara, 1992, s., 139.

(8) TİSK., ***1994 Çalışma İstatistikleri ve İşgücü Maliyeti***, ?, ?, s., 17.

(9) ***Power, Ek***, Haziran 1997, s.,24.

(10) TİSK., ***İşveren***, Şubat 1997, s., 24.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

4. SEKTÖREL DÖNÜŞÜM

Sektörel bazda bakıldığında, sorunların bu bağlamda da devam ettiği görülmektedir. Nisan 1996 tarihi itibarıyla Türkiye' de istihdam edilen işgücünün yaklaşık % 45.6' sı tarım sektöründe çalışmaktadır.(1) Buna karşılık tarım sektörünün 1995 yılı itibarıyla GSMH içerisindeki ağırlığı ancak % 14.4' e ulaşabilmiştir.(2)

Tablo 3' te Türkiye' de yıllar itibarıyla GSMH' nin sektörel dağılımı verilmiştir. Aşağıda da görüleceği üzere özellikle de planlı dönem sonrasında Türkiye' de tarım dışı kesimlerin ekonomideki ağırlıklarında süratli bir büyüme yaşanmış ve tarım sektörünün ekonomideki payı yedide bire kadar düşmüştür.

Tablo 3
Türkiye' de Yıllar İtibarıyla GSMH' nin Sektörlere Göre Yüzdesel Dağılımı (1923 - 1996)

Yıllar	T	S	H	Yıllar	T	S	H	Yıllar	T	S	H
1923	42.8	11.8	46.2	**1960**	40.7	14.3	45.0	**1990**	16.3	25.9	57.9
1938	47.2	12.5	40.3	**1973**	21.4	24.1	54.5	**1995**	14.4	27.7	57.9
1950	44.9	14.3	45.0	**1980**	24.2	20.5	55.4	**1996**	9.4	29.3	61.2

Tabloda Yararlanılan Kaynaklar:
MİNİBAŞ, Türkel., *Ağgelişmiş Ülkelerde Kalkınmanın Finansman Politikaları ve Türkiye*, 2. Baskı, Der Yay., İst. 1992, s. 118 – 119.
GÜMÜŞLÜ, Gülsen., "Türkiye Milli Gelirinde Yıllar ve Sektörler İtibarıyla Bünyesel Değişme", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İFM Ord. Prof. Dr. Ömer Celal SARC Armağanı*, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul 1986, s. 235.
Maliye Bakanlığı, *Tarım Sanayi, Hizmetler ve GSMH (1996) Yıllık Ekonomik Rapor TBMM ve sunulmuştur*, ?, ?, s. 15.
Nur SERTEL, *İstihdam ve Gelişme*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul 1993, s. 85.

Yukarıdaki tabloda da görülmekte olduğu üzere 1980

sonrası dönemde sanayi sektörünün GSMH içerisindeki ağırlığı artmıştır. Ancak bu artış, hizmetler sektörü aleyhinde gerçekleşmemiş olup, tarım sektörü aleyhinde vücut bulmuştur.

Sanayi sektöründe ve hizmetler sektöründe görece yaşanan büyümeye karşılık yeni istihdam sağlanmasında sınırlı kalınmıştır. Dolayısıyla gelir dağılımı adaleti açısından rasyonel bir zemine oturulmasını temin edecek bir dönüşüm sağlanamamıştır. Halen, tarım sektörü en büyük istihdam sahasını teşkil etmektedir.

Birim kişi başına sektörlerde faaliyet gösterenlerin ortalama gelir düzeyine göre aldıkları payın hesaplanması amacıyla yıllar itibarıyla işgücünün sektörel dağılımı incelenecektir. Böylece sektörlere göre gelir dağılımı da netlik kazanacaktır. Bu hesaplama için öncelikle yıllar itibarıyla işgücünün sektörel dağılımının tespiti büyük önem arz etmektedir. Aşağıdaki tabloda yıllar itibarıyla işgücünün sektörel dağılımı verilmiştir.

Tablo 4
Türkiye'de İşgücünün Yıllar İtibarıyla Sektörsel Dağılımı (%)

Yıllar	T	S	H	Yıllar	T	S	H	Yıllar	T	S	H
1923	90.3	3.4	6.3	1950	83.7	8.3	8.0	1980	62.4	15.7	21.9
1935	81.8	8.2	10.0	1960	75.0	9.3	15.2	Nis.96	45.6	16.0	38.4

Kaynak:
DİE., ***İstatistik Göstergeler 1923 – 95***, Ankara, Temmuz 1996, s. 121.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Aşağıdaki tabloda sektörlere göre bireylerin gelirden aldığı pay / işgücü payı şeklinde yapılan matematiksel hesaplamayla Türkiye' de yıllar itibarıyla sektörlerde çalışanların ortalama gelire göre hangi seviyede olduğu tespit edilmektedir.

Tablo 5
Üç Ana Sektörde Çalışan Nüfus Başına Düşen Gelir İndeksi

Yıllar	T	S	H	Topl.	Yıllar	T	S	H	Topl.
1923	47.4	345.0	735.7	100.0	1973	31.6	175.9	293.0	100.0
1938	57.7	152.4	403.0	100.0	1980	38.8	130.6	252.9	100.0
1950	53.6	172.3	362.5	100.0	1990	35.4	163.9	151.9	100.0
1960	54.3	152.8	296.0	100.0	1995	31.6	173.3	152.0	100.0

Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere Türkiye' de sektörler arasında son derece bozuk bir gelir bölüşümü mevcut bulunmaktadır. Tarım kesiminde çalışan bir kişinin yıllık gelir düzeyi, Türkiye ortalamasının 1995/96 itibarıyla yalnızca % 31,6' sına ulaşmaktadır. Bu düzey, cumhuriyetin kurulduğu 1923' tekinden dahi düşük bir düzeyi temsil etmesi sebebiyle oldukça dikkat çekicidir.

1970' lerde bozulan bölüşümün 1980' e gelindiğinde bir nispi toparlanma sürecine girdiği, ancak 1980' den itibaren yeniden bozulma eğilimi göstermeye başladığı görülmektedir. Bu olumsuz eğilim, giderek de bozulmaya devam etmektedir ki kamu borçlanmasının da etkisiyle mevcut iktisadi düzendeki

istikrarsızlığında desteklemesiyle yatırımlar durma noktasına varmış konuma gelmiştir.

BÖLÜM SONU NOTLARI

(1)DPT., ***Ekonomik Göstergeler***, Ocak 1997, Ankara, 1997.

(2)Maliye Bakanlığı., ***Tarım, Sanayi, Hizmetler ve GSMH (1996 Yıllık Ekonomik Rapor) TBMM' ye sunulmuştur***, Ankara, 1997, s., 15.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

5. EMEK PİYASASI VE YAŞANAN DÖNÜŞÜM

Türkiye' de yaşanan nüfus artışı neticesinde emek piyasasına yeni işgücü her yıl istikrarlı bir şekilde katılmaktadır. Emek piyasalarına katılan ek işgücünün istihdam edilememesi üzerine de ya yeni nesil iş piyasalarına girmemekte ve daha çok yardımcı aile efradı konumunda yer almakta, ya da tarım sektörüne kaymaktadır. Nitekim Türkiye' de yıllar itibarıyla işgücüne katılma oranına bakıldığında yıllar itibarıyla istikrarlı bir düşüşün varlığı görülmektedir. Aşağıdaki tabloda Türkiye' de yıllar itibarıyla işgücüne katılma oranları verilmiştir.

Tablo 6
Türkiye'de Yıllar İtibarıyla İşgücüne Katılma Oranı (%)

Yıllar	İKO	Yıllar	İKO	Yıllar	İKO	Yıllar	İKO
1962	77.0	1972	68.2	1980	61.4	1989	56.9
1967	72.3	1977	63.3	1982	63.6	1995Nis	50.4

Tablolamada Yararlanılan Kaynaklar:
- KUTAL, Gülten, "Türkiye' de İşsizliği Etkileyen Faktörler ve İşsizliğin Özellikleri", ***İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Konferansları***, İ. Ü. İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1985, s. 154.
- TUNA, Orhan., YALÇINTAŞ, Nevzat., ***Sosyal Siyaset***, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1994, s. 69.
-DİE, ***Çalışma İstatistikleri 1995***, Ankara, Haziran 1996, s. 95.

Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere Türkiye' de her geçen yıl, işgücüne katılma eğilimi daha da azalmaktır. Bunda, klasik iktisat felsefesindeki cari ücreti yeterli görmemekten

ziyade iş bulma, istihdam imkanından mahrum olma gibi faktörler çok daha etkili olmaktadır.

Artan emek arzı baskısı karşısında emek piyasalarına yeni katılan işgücünün tarım sektörüne yönelimi sonrasında istatistiklerde ifade bulan rakamların çok üzerinde eksik istihdam meselesiyle karşılaşılmaktadır. Eksik istihdam denildiğinde Türkiye' de genel manada düşük vasıfla çalışma anlaşılmaktadır. Nitekim Türkiye' de kurumsallaşmış piyasa ekonomilerinin aksine her yüz mühendisten 30' u idari işlerde ve diğer 30' u da teknisyen ve yüksek teknisyen boşluğunu doldurmada kullanılmaktadır(1). Bu olumsuz durum, esas itibarıyla eksik istihdamın görülebilen cephesini oluşturmaktadır. Bilindiği üzere eksik istihdamı "görülebilen / görülemeyen" diye iki grupta toplamak mümkündür(2). Genel olarak yukarıdaki örnekte de görüldüğü üzere düşük vasıfla çalışma, eksik istihdamın görülebilen kısmını teşkil etmektedir.

Türkiye açısından eksik istihdam meselesinin esas ağırlıklı olduğu kısım, görülemeyen eksik istihtamdır. Özellikle kurumsallaşmış piyasa ekonomileri cephesinden bakıldığında, part - time çalışma gibi esnek çalışma metotlarının yoğunluk kazandığı ve bu nedenle de eksik istihdamın görülebilen kısmının yaşandığına tanık olunmaktadır. Örneğin daha 1957 senesinde ABD' de ortalama haftalık çalışma süresi 35 - 37 saat seviyesinde gerçekleşmiştir(3). Yine Fransa' da haftalık çalışma süresi 39 saate indirilmiş olup bu süre Yunanistan' da kamu ve yerel hizmet çalışanları için 37 saate kadar inmiştir(4). İngiltere' de düzenli ve tam gün ücretli olmayanların toplam çalışanlar içerisindeki ağırlıkları 1980' de % 30' a ulaşırken bu oran 1991' e gelindiğinde % 40' a varmıştır(5). Türkiye açısından esas

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

mesele ise kurumsallaşmış piyasa ekonomilerinin aksine görünmeyen eksik istihdam meselesidir.

BÖLÜM SONU NOTLARI

(1) İlhan DÜLGER, ***Teknoloji Üretimi: İcat, Buluş ve Yenilik Araştırmalarının Artmasında İktisat Politikasının Etkisi***, 2.Baskı, DPT Yayınları, Ankara, 1991, s., 29.

(2) Nur SERTEL, a.g.e., s., 19.

(3) Ekmel ZADİL, "İşsizlik Sigortası", ***İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Konferansları***, İstanbul, 1960, s-, 230.

(4) Figen AYKOL, ***AT' nin Sosyal Politikası ve Sosyal Şartı***, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi), İstanbul, 1992, s., 90.

(5) Güven MURAT, "Atipik İstihdam ve Çalışma Hayatında Yeni Gelişmeler", ***İstanbul Üniversi-tesi İktisat Fakültesi Mecmuası Sabahaddin ZAİM Armağanı***, İstanbul, 1996, s., 126.

6. TÜRK EKONOMİSİNİN ULUSLARARASI MUKAYESESİ

Türkiye, öncelikle işgücünün sektörel dağılımı açısından kurumsallaşmış piyasa ekonomilerini bir asır geriden takip etmektedir. Örneğin ABD' de tarım kesiminde çalışan işgücünün toplam içerisindeki ağırlığı, 1890' da günümüz Türkiyesi' nden daha düşük seviyede, % 43 düzeyinde gerçekleşebilmiştir ki, bu oranlar 1940 Japonyası' ndaki % 45' lik seviyeye ve 19. yüzyıl İngilteresi' ndeki orana denktir.(1)

Yıllar itibarıyla ulusal gelirden alınan paydaki azalış ile işgücü içerisindeki ağırlıkta yaşanan azalış arasında yoğun bir doğrusal ilişkiyle karşılaşılmaktadır ki örneğin " 1900 Fransası ve İtalyası' nda tarım kesiminin % 43 ve % 59 aktif nüfusu varken ulusal gelirdeki payları sırasıyla % 35 ve % 47' dir."(2) Bu ülkelerde belirli bir dengenin varlığı açıkça görülmektedir. Bundaki en önemli nedenin, görünmeyen eksik istihdam kategorisine giren tarım sektöründe görülen eksik istihdamın, teknolojik gelişmelerin de yoğun kullanımıyla azalan işgücü talebine, arzın diğer sektörlere yönelerek cevap vermesi sonucunda esnekliğin sağlanabilmiş olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Eksik istihdam sorununun tüm AB ülkelerinde tejknoloji yoğun üretim tarzının benimsenmesiyle birlikte tesisi sonucunda da örneğin AB üyesi ülkelerde tarım kesiminin toplam milli gelirden aldığı pay sıfıra yaklaşmıştır. Aşağıdaki tabloda, AB üyesi ülkelerde milli gelirin sektörel dağılımı gösterilmektedir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tablo 7
AB Üyesi Ülkelerde Milli Gelirin Sektörel Dağılımı (1989)

Ülke	H	T	S	Ülke	T	S	H	Ülke	T	S	H
Alm.	3.4	37.4	59.2	Fr.	3.5	29.3	67.2	Isp.	5.1	27.2	59.7
Bel.	2.1	30.2	72.7	Hol.	4.3	33.3	62.4	Por.	6.6	41.6	51.8
Dan.	4.7	29.2	66.0	Ing.	1.4	34.9	63.7	Yun.	15.8	27.8	56.4

Kaynak:
DTM., *Ulusararası Başlıca Ekonomik Göstergeler 1991 Nisan*, Ankara, Nisan 1991, s. 1, 9, 19, 27, 30, 37, 43, 45, 71, 90.

Not: Yunanistan için rakamlar 1988 yılı itibarıyla durumu gösterir.

Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere AB üyesi ülkelere bakıldığında tarım sektörünün toplam milli gelirden aldığı payın yaklaşık % 1.5 - 5 aralığında gerçekleştiği görülmektedir. Bu yapı, işgücünün sektörel dağılımında da aynı istikamettedir. Özellikle, işgücünün sektörel dağılımında % 3 - 5' lerin yakalanabilmesi, daha öncede vurgulandığı üzere tarımda makineleşmenin yoğun kullanımının bir neticesi olarak ortaya çıkmaktadır. Tarımda makinalaşma, verimi artırarak emek talebini sınırlamaktadır.

Aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere yüksek teknolojinin kullanıldığı kurumsallaşmış piyasa ekonomilerinde verim daha yüksektir. Ayrıca kurumsallaşma sürecindeki piyasa ekonomilerinde de teknoloji kullanımının süratle artması neticesinde verim artışında hızlı bir yükselmeyle karşılaşıldığı görülmektedir.

Tablo 8
Gelişmişlik Düzeyi İtibarıyla Dünyada Buğdayda Verimlilik

ÜLKELER	1969 - 71	1977	1978	1979
Yüksek Gelirli Ülkeler	1.976	1.924	2.270	2.041
Düşük Gelirli Ülkeler	1.122	1.308	1.420	1.463

Kaynak:
İNCEKARA, Ahmet., "Gelişen Ülkelerde Beslenme Problemi", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası: Prof. Dr. Süleyman BARDA Armağanı*, İstanbul, 1988, s. 409.

Verimlilik hususunda Türkiye açısından, dahil olunan kurumsallaşma sürecindeki piyasa ekonomileri katagorisinde de aynı olumsuz yapıyla karşılaşılmaktadır. Türkiye' de tarım sektörüyle sınırlı kalmayan bu yapı, tüm ekonomi için geçerlidir. Örneğin, aynı Türk işçisi Almanya' da çalıştığında Türkiye' dekinin yedi katı daha verimli olabilmektedir.(3) Bu verim düzeyi farklılığında mevcut ücret politikaları türünden uygulamaların etkisini de elbette gözardı etmemek gerekir. Nitekim Türkiye' deki ücretler, daha öncede belirtildiği üzere Almanya' nın 1 / 9' u civarındadır. Ancak bu noktada esas sorunu emek - yoğun üretim tarzının benimsenmesi oluşturmaktadır. Bu yapı, tüm sektörler açısından geçerlidir. Emek - yoğun üretim tarzının benimsenmesi, emeğin katma değerinin sınırlı kalmasını ve düşük ücret politikasını da zorunlu kılmaktadır.

Tarım sektörü açısından bakıldığında, mevcut emek - yoğun üretim tarzının benimsenmesinin yol açtığı teknolojik gelişmelere ve yüksek teknoloji kullanımına kayıtsız kalın-

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

masıyla karşılaşılmaktadır. Nitekim yapılan araştırmalar neticesinde bir traktörün, işine son verdiği tarım işçisi sayısının Nicholls' a göre 3 - 4, Hellingler' e göreyse 5 - 9' a vardığı hesaplanmıştır.(4)

Türkiye' de teknoloji kullanımının sınırlı kaldığı mevcut istatistiki verilerden net bir şekilde anlaşılmaktadır. Bu itibarla aşağıdaki tabloda Türkiye' de 1990 sonrası ar + ge harcamaları sunulmaktadır.

Tablo 19
Türkiye'de AR + GE Harcamaları / GSYİH, Sektörlere Göre Yüzdesel Harcama (%)

YILLAR	1	2	3	4	5	6	7	8
1990	0.32	100.0	20.4	9.8	69.8	100.0	70.9	29.1
1991	0.53	100.0	21.1	7.9	71.0	100.0	61.2	38.8
1992	0.49	100.0	24.0	8.2	67.8	100.0	70.4	29.6
1993	0.44	100.0	22.9	9.9	67.2	100.0	73.6	26.4
1994	0.36	100.0	24.7	8.7	66.6	100.0	70.6	29.4
1995	0.38	100.0	23.6	7.4	69.0	100.0	75.9	24.1

Kaynak:
DIE, *AR + GE İstatistikleri 1990 - 95*, Ankara, 1997, s. 3, 4, 5.

(1) AR+GE / GSYİH(%) **(2)** 100 indeksi **(3)** Ticari Sektör Payı(%) **(4)** Kamu Payı (%) **(5)** Yüksek Öğrenimin Payı **(6)** 100 İndeksi **(7)** Cari Harcama Payı **(8)** Yatırım Harcamaları

Uluslararası karşılaştırmalarda Türkiye' de ar + ge' ye ayrılan kaynakların son derece düşük seviyede gerçekleştiği görülmektedir. Aynı zamanda yapısal özellikleri itibarıyla da bu sınırlı kalışın teyit edildiği görülmektedir. Nitekim ar + ge kaynaklarına bakıldığında üniversitelerin ağırlığıyla karşılaşılmakta, ticari işletmelerin payının beyte bir gibi çok düşük seviyelerde kaldığı görülmektedir. Bu da Türkiye' de teknoloji üretiminin sınırlılığını kanıtlamaktadır. Cari harcamaların ağırlıklı olması da, yeni teknoloji üretimi açısından çok da yoğun bir çabanın bulunmadığının diğer bir göstergesidir.

Teknoloji kullanımına karşı kayıtsız kalınmasında Türkiye' de üretim birimlerine bakıldığında ticarileşmeye önemli ölçüde engel olan küçük arazi mülkiyetinin yaygınlığıyla karşılaşılmaktadır. Nitekim 1980 itibarıyla Türkiye için yapılan bir araştırmada, tarım işletmelerinin % 59.3' ünün 50 dekardan küçük olduğu görülmüştür.(5) Bu da tarım sektöründe teknoloji kullanımının sınırlanmaktadır.

Küçük tarım işletmeleri ağırlıklı yapı, göç olgusunun da ağırlıkla yaşanmasını beraberinde getirmektedir. Örneğin Bilgi' da çoğu aile, arazilerini satarak traktör almakta ve mülksüz çiftçi konumuna gelmektedir. Ancak traktör alımında yaşanan artış da iş olanaklarını sınırlamakta ve bu yapıda büyükşehirlere yönelik göçü artırmaktadır.(6) Büyükşehirlerin yoğun göç alması neticesinde, günümüzde Ankara nüfusunun yaklaşık % 65' i, İstanbul nüfusunun yaklaşık % 40' ı, İzmir nüfusunun % 35' i ve Bursa nüfusunun da % 25' i yakın dönemde köylerden kentlere göç etmiş ve gecekondularda yaşayan ailelerden oluşmaktadır.(7) Nitekim 1980' de Türkiye' de gecekondu sayısının bir milyona yaklaştığı hesaplanmıştır.(8)

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Türkiye' de daha önce de belirtildiği üzere tarım dışı reel sektörlerde belirgin bir büyümenin tesisi, son derece sınırlı kalmaktadır. Bu nedenle de tarım sektöründe çalışan tarımsal işgücü arzı, talebin son derece üzerindedir.

Türkiye' de kırsal nüfus, 1990 itibarıyla 23 milyonu aşarak toplam nüfusun yaklaşık "% 41" ini oluşturmaktadır(9). Buradan da ilk bakışta tarım sektörünün istihdam kaynakları arasında ağırlıklı olması zorunluluğu sonucuna varılabilmektedir. Ancak yerleşimle istihdam arasında paralelliğin varlığından her zaman söz etmek de mümkün değildir. Nitekim Avusturya gibi bir sanayi ötesi toplumunda kırsal kesimde yaşamını sürdüren nüfusun toplam nüfusa oranı "% 35.4" e varabilmektedir(10).

Türkiye' de daha birinci BYKP döneminde alınan kararlar arasında kırsal kesimde yaşanan mevcut işsizliğin önlenmesi için tarım dışı sahalarda emek - yoğun faaliyetlerde bulunulması teşvik edilmiştir(11). Ancak diğer pek çok sahada olduğu gibi bu alanda da olumlu yönde mesafelerin alınması mümkün olmamıştır. Bu tür olumlu sonuçların alınamaması da tarım sektörü üzerindeki yoğun emek arzı baskısının aşılamamasını kaçınılmaz olarak beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla Türkiye' de günümüz itibarıyla sektörler arası gelir dağılımındaki mevcut adaletsizlik şiddetlenerek artmıştır. Mevcut nüfus artışı baskısının devamı ve yatırımlardaki artış eğiliminin yetersizliği, sektörel adaletsizliğin Türkiye açısından yakın gelecekte de varlığını sürdürmeye devam edeceğini düşündürmektedir.

BÖLÜM SONU NOTLARI

(1) Nusret EKİN., ***Endüstri İlişkileri***, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1976, s., 25.

(2) Yüksel ÜLKEN., "Türk Ekonomisinde Tarım-Sanayi Dengesizliği ve Kur Politikası", ***İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Prof. Dr. Süleyman BARDA Armağanı***, İstanbul, 1988, s., 313.

(3) Kamran İNAN., ***Hayır Diyebilen Türkiye***, İstanbul, 1996, s., 55.

(4) Cavit Orhan TUTENGİL., ***Az Gelişmenin Sosyolojisi***, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1970, s., 66.

(5) Süheyla TEKELİ., Nazan ERGÜN., ***Girdi Fiyatlarının Bitkisel Dağılım ve Bileşimi Üzerine Etkileri (1982)***, Ankara, 1983, s., 60.

(6) Amiran KURTKAN BİLGİSEVEN., "Sağlıklı Sanayileşmenin Sosyal Temelleri", ***İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyoloji Konferansları***, İstanbul, 1993, s., 10 - 11.

(7) Eyüp SANAY, "Türk Ailesinin Eğitim Yapısı", ***Türkiye Aile Yıllığı 1990***, Ankara, Aralık 1990.

(8) Hayati DOĞANAY., "Türkiye' de Gecekondu Meselesi ve Çözümü: Türkiye İçin İki Teklif", ***Türkiye Aile Yıllığı 1990***, Ankara, Aralık 1990, s., 255.

(9) UN., Demographic Year Book 1995, New York 1997, s., 244.

(10) A.g.e., s., 248.

(11) Nur SERTEL., ***Devlet Görevlerindeki Değişmenin Sonucu Olarak Sosyal Devlet***, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1994, s., 139.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

7. KAMU KESİMİ EKONOMİSİ VE TÜRKİYE

Kamu kesimi ekonomisindeki seçişler ulusal anlamda makro ekonomik yapıda ve sosyo – kültürel yaşamda dominant etkileyici konumunda yer almaktadır. 1982 anayasasında vurgulandığı üzere bir sosyal hukuk devleti kavramında tanımlanan Türkiye Cumhuriyeti, sosyal devlet hüviyetini de zorunlu olarak kamusal seçişleriyle oluşturacaktır. Bu itibarla kamu kesimi ekonomisinin ana hatlarıyla fotoğrafının çekilmesi büyük önem arz etmektedir.

Tablo 9
Türkiye'de Konsolide Bütçe Harcamalarının Harcama Kalemlerine Göre Yüzdesel Dağılımı

HARCAMA KALEMLERİ	1990	1993	1994	1995	1996	1997
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Personel	38.6	34.9	30.3	29.2	24.6	25.8
Yatırım	14.7	11.0	8.5	5.9	6.4	7.9
Dış Borç Faiz Ödemesi	6.4	4.9	7.2	5.8	4.3	3.7
İç Borç Faiz Ödemesi	14.0	19.1	25.9	27.6	33.6	24.6
KİT' lere Transferler	1.8	5.3	2.3	2.6	1.3	1.5

Kaynak:
- DİE., *Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar Ekim 1998*, Ankara, Kasım 1998.

(*) DİE verilerinden hesaplanmıştır.

Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere konsolide bütçe harcamaları içerisinde personel harcamalarının ağırlığı düzenli bir azalma eğilimi göstermiş ve harcama kalemleri itibarıyla bakıldığında borç faiz ödemelerinin ve özellikle de iç borç faiz ödemelerinin yoğun olarak artışı gerçekleşmiştir. KİT' lere transferlerde de görece yavaş olmakla birlikte düşüş trendinin mevcut olmasıyla birlikte bakıldığında, gelir dağılımını bozucu yönde bir maliye politikasının uygulandığı görülmüştür.

Özellikle 1980 sonrası tüm diğer kurumsallaşma sürecindeki ülkelerde de görüldüğü gibi Türkiye' de de alt yapı yatırımlarına ağırlık verilmiştir. Alt yapı yatırımlarının finansmanında yabancı kaynak kullanımının tercihiyle birlikte yoğun bir borçlanma sürecine girilmiştir. Global boyutta yaşanan krizler ve mevcut borç yükünün de ekonomi içerisindeki ağırlığının artışı neticesinde borçların çevrilebilmesinde de yoğun tıkanıklıklar yaşanmıştır.

Tablo 10
Dış Borç Stoku (milyon USD)

Vade türü	1996	1997	Mart 98
Kısa vade	20,517	22.634	23.497
Orta-uzun vade	64,149	69,582	70.959
-Kamu	51,098	49.166	49.779
-Özel	13,051	20.416	21.180
Toplam	84.666	92.216	94.456

Kaynak:- AKBANK, a. g. e.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere yaklaşık bir buçuk yıllık bir süre içerisinde dış borç stoğu % 10' un üzerinde artmıştır. Ancak burada esas dikkat çekici nokta özel kesimin borçlarındaki artışa karşılık kamu borçlarında nisbi bir azalmanın gerçekleşmiş olmasıdır. İlk bakışta olumlu yönde bir dönüşüm olarak görülebilecek olan bu gelişme, derinlemesine incelendiğinde kamu kesimi harcama politikasında dış borçların geri ödenerek ekonomi için kabul edilebilir bir seviyeye indirilmesine yönelik eğilimin neticesinde ister istemez personel harcamalarının kısılmasını zorunlu kılan bir hüviyeti bünyesinde barındırmaktadır ki bu da gelir dağılımını bozucu yöndeki etkisi nedeniyle sosyal devletin zayıflaması anlamına gelmektedir.

Daha önce de ifade edildiği üzere iç borç yükündeki artış da mevcut gelir dağılımını bozucu yönde etki eden diğer bir faktör konumundadır. Aşağıdaki tabloda 1980 sonrasında iç borç yükündeki gelişmeler gösterilmiştir.

Tablo 11
1980 Sonrası Dönem İtibarıyla Türkiye' de İç Borç Stoku / GSMH Düzeyi

1980	1985	1990	1993	1994	1995	1996
13.6	19.7	14.4	17.9	20.6	17.3	20.8

Kaynak:
İTO., Ekonomik Rapor, İstanbul, 1997, s., 46.

Bu noktada diğer tüm kurumsallaşma sürecindeki ekonomilerde de olduğu gibi Türkiye' de de kamusal seçişte idarenin özgürlüğü sınırlanmış ve ulusal gelir dağılımını bozucu yönde uygulamalara gidilmek zorunda kalınmıştır.

8. FİNANS SİSTEMİ VE TÜRKİYE

Kamusal seçişte yaşanan çarpıklıkların tüm ekonomik yapıya etkisi neticesinde öncelikle faizler genel düzeyi 1980 sonrasında süratle artmıştır. Aşağıdaki tablolarda sırasıyla kamu iç istikraz senetleri genel faiz düzeyleri ve mevduat faizleri gösterilmektedir.

Tablo 11
Hazine İç Borçlanma Kağıtları Stopajlı Faiz Oranları (%)

	1996/1	1996/3	1996/6	1996/9	1996/12
Basit Stopajlı Faiz Oranı	133. 6	96. 4	97. 4	99. 4	126.4
Bileşik Stopajlı Faiz Oranı	200. 9	127. 2	126. 0	125. 0	127.8
Basit Stopajsız Faiz oranı	133. 6	96. 4	97. 4	99. 4	112.5
Bileşik Stopajsız Faiz Oranı	200. 9	127. 2	126. 0	125. 5	113.6
Vade Süresi (Gün Olarak)	**124**	**140**	**155**	**174**	**358**

Kaynak:
DPT. Konjonktür Değerlendirme Raporu. Ankara. 1997. s. 43

Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere hazine iç borçlanma kağıtlarında bileşik faiz oranları son derece yüksek seviyelerde seyretmiştir. Bu yüksek seviyenin olumsuz etkisinin yanı sıra yıl içinde faiz oranlarının volatilitesindeki yükseklik de istikrarsız bir faiz yapısının mevcudiyetini açıkça ortaya koymaktadır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tablo 12
Türkiye'de Ağırlıklı Mevduat Faiz Oranları

VADE SÜRESİ	1 AY	3 AY	6 AY	1 YIL
1996 / 12	76.06	79.68	84.62	93.77
1997 / 02	71.40	76.6	83.8	90.3
1997 / 04	70.93	76.64	83.55	89.96
1997 / 06	70.51	77.41	83.88	90.53
1997 / 08	75.64	82.06	90.20	96.19
1997 / 10	76.14	82.57	90.70	96.12
1997 / 12	78.27	83.20	91.53	96.56
1998 / 02	77.83	82.79	91.34	96.00
1998 / 04	77.83	81.88	90.09	96.10
1998 / 06	74.58	78.52	87.22	93.37

Kaynak:
DTM, ***Başlıca Ekonomik Göstergeler***, Ankara Eylül 1998, s.. 128

Mevduat faiz oranlarına bakıldığındaysa iç borçlanma kağıtlarının aksine yıl içindeki faiz voltalitesinin düşük olduğu görülmektedir. Ancak mevduat faizleri genel seviyesi de son derece yüksek seviyede gerçekleşmektedir.

İç borç stoğundaki artışın beraberinde getirdiği kamu iç

istikraz senetleriyle mevduat faizlerinin yüksek seviyelere çıkışı, kredi maliyetlerinin de artmasına yol açmıştır. Aşağıdaki tabloda vadelerine göre kredi faiz oranları gösterilmektedir.

Tablo 13
Türkiye'de Azami Kredi Faiz Oranları (%) Eylül 1995 – 1997

VADE TÜRÜ	95/09	95/10	95/11	95/12	96/01	96/02	96/03	96/04
Kısa vade	215.1	213.3	251.3	253.2	246.0	247.4	246.6	244.9
Orta vade	188.7	190.3	214.3	215.6	226.3	229.4	229.9	219.5
VADE TÜRÜ	96/05	96/06	96/07	96/08	96/09	96/10	96/11	96/12
Kısa vade	245.8	241.4	239.4	237.6	240.0	237.7	234.2	230.0
Orta vade	217.9	203.4	201.4	201.6	201.7	204.8	205.9	207.7
VADE TÜRÜ	97/01	97/02	97/03	97/04	97/05	97/06	97/07	97/08
Kısa vade	229.5	220.9	220.9	221.5	221.5	220.5	222.9	228.2
Orta vade	208.1	199.5	199.5	199.6	199.6	199.5	200.6	205.4

Kaynak:
DTM, ***Başlıca Ekonomik Göstergeler***, Ankara, Eylül 1998, s.. 128

Yukarıdaki tablıda da görülmekte olduğu üzere iç istikraz senetleri ve vadeli mevduatlardaki yüksek faiz seviyesi kredi faizlerinin de yıllık bileşik % 200 seviyelerinin üzerine çıkmasına yol açmıştır. Böylesi bir faiz haddi seviyesinde orta ve uzun vadeli kredi kullanımı yoluyla yatırımda bulunma olanağı ortadan kalkmıştır. Bu yapı da kredi kullanımının

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

işletme kredisi hüviyetinde olması sonucuna yol açmaktadır. Nitekim kısa vadeli işletme kredisi kullanımına yöneliş neticesinde bankacılık sistemiyle tamamen zıtlık arz eden bir şekilde kısa vadeli kredi faizlerinin orta vadeli kredi faizlerini Aştığı görülmektedir.

Yüksek kredi faizlerinde mevduat faizlerinin ve bankacılık kesimi için faiz maliyetinin yükselmesi durumunu 1980 – 1993 dönemi itibarıyla aşağıdaki tabloda görmek mümkündür.

Tablo 14
Bankacılık Kesiminde Faiz Maliyeti / Toplam Mevduat (% Olarak)

1980	1982	1983	1984	1985	1990	1991	1992	1993
12.1	27.1	28.1	31.4	32.3	41.8	51.6	51.3	49.6

Kaynak:
YILDIRIM, Sevil., ALTUN, Oğuz., ***Türk Bankacılık Sisteminin Değerlendirilmesi: 1980 - 93 Dönemi, Türkiye' de Kaynak Aktarım Sürecinde Sermaye Piyasalarının Rolü: 1980 Sonrası Dönemin Bir Değerlendirmesi***, SPK Yayınları, Ankara, 1995, s., 90.

Ulusal bazda faizler genel düzeyinin yüksek hadlerde gerçekleşmesi neticesinde bankacılık kesiminin tasarrufçularla yatırımcıları bir araya getirerek klasik reel sektöre kaynak aktarma işlevini yerine getirememesi neticesinde kamu iç istikraz senetlerinin halka arzında bir aracı konumuna geldiği görülmektedir. Aşağıdaki tabloda 1975' ten itibaren ticari bankaların toplam varlıkları içerisinde özel firmalara yönelik

toplam kredi hacmindeki dönüşüm gösterilmektedir.

Tablo 15
Ticari Bankaların Özel Firmalara Kredileri / Varlıkları (%)

1975	1980	1983	1986 - A -	1987	1989	1990	1991	1992 Kasım
48.9	41.6	40.0	38.3	22.9	22.4	25.5	26.2	24.5

Kaynak:
ÖNDER, İ., TÜREL, O., EKİNCİ, N., SOMEL, C., ***Türkiye' de Kamu Maliyesi, Finansal Yapı ve Politikalar***, İstanbul, Ekim 1993, s., 140.

Not: 1986' dan itibaren Tekdüzen hesap planına geçilmiştir.

Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere 1980 öncesi dönemde ticari bankalar, toplam varlıklarının yaklaşık yarısını özel firmalara kredi şeklinde aktarabilmiştir. Ancak bu durum, 1980 sonrası dönemde değişmiştir. Böylece de Türk Bankacılık Sistemi, klasik bankacılık işlevini yerine getiremez konuma düşmüştür.

Bankacılık sisteminde yaşanan bu yapısal sorun, beraberinde firmaların yatırımlarının finansmanında öz kaynak kullanımıyla sınırlı kalmak zorunda olmalarını beraberinde getirmiştir. Aşağıdaki tabloda seçilmiş kurumsallaşma süresindeki ülkeler itibarıyla yatırımların finansmanında kaynakların ağırlıkları mukayeseli olarak gösterilmektedir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Tablo 16
Yatırımların Finansmanında Ülkeler İtibarıyla Kaynak Çeşitleri (%)

Kaynak türleri	Dağıtılmayan Kar&Yedekler	Sermaye	Uzun Süreli Yab. Kayn.
Brezilya	46.0	37.2	5.6
Güney Kore	30.4	15.8	46.9
Hindistan	38.9	38.1	16.3
Malezya	12.0	29.7	48.0
Meksika	23.1	64.7	1.0
Türkiye	13.4	66.6	16.9
Ürdün	54.8	25.5	5.8
Genel	32.0	41.1	16.0

Kaynak:
ÜNAL, Targan., ***Finans Kesiminin Reel Sektöre Kaynak Yaratma Kapasitesi***, İTO Yayınları, İstanbul, 1996, s., 44.

Özel firmaların yatırımlarının finansmanında öz kaynaklarına dayanmalarında temel etken konumunu arz eden yüksek kredi maliyetlerinin açıkça ortaya konulabilmesinde

uluslararası mukayeseye gidilmesi son derece önemlidir. Bu amaçla aşağıdaki tabloda uzakdoğu ülkeleri ve Türkiye' de genel faiz düzeyi sunulmuştur.

Tablo 17
Uzakdoğu Ülkelerinde Faiz Oranları (Yüzde Olarak)

ÜLKELER	1985(1)	1990(1)	1991(1)	1992(2)	1993(3)	1994(1)
JAPONYA	5.00	6.00	4.50	3.25	1.75	1.75
G.KORE	5.00	7.00	7.00	7.00	5.00	5.00
SİNGAPUR*	5.38	6.61	4.76	2.74	2.50	3.59
TAYLAND*	11.00	12.00	11.00	11.00	9.00	9.50
TÜRKİYE*		51.90	72.74	65.35	62.83	136.42

Tablolamada Yararlanılan Kaynaklar:
- UN, ***Stratistical Yearbook Fortieth Issue 1993***, New York, 1995, s., 223, 232
- *Aktüel Para*, 14 - 20 Haziran 1998, s., 28.

Not : (1) Reeskont oranı (2) Devlet bono faizi * Call Money: Vadesiz istikraz faizi

1980 sonrası Türkiyesi' de yaşanan finansal dönüşüm neticesinde oluşan kısa vade ve yüksek faiz kısır döngüsü karşısında da makro ekonomik bazda bakıldığında sabit getirili menkul kıymet piyasalarında yıllar itibarıyla kamu kesiminin özel kesim aleyhine genişlemesiyle karşılaşılmaktadır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Aşağıdaki tabloda yıllar itibariyla menkul kıymet stoklarının yüzdesel dağılımı kamu – özel kesim ayrımı çerçevesinde sunulmaktadır.

Tablo 18
Türkiye' de Menkul Kıymet Stoklarının Yüzdesel Dağılımı (1986 -1992 / 09)

KESİMLER	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992/09
1-ÖZEL SEKTÖR MK.	23.0	28.1	31.4	34.0	38.8	43.5	33.4
HİSSE SENEDİ	19.7	21.6	25.6	28.7	34.9	40.8	31.6
TAHVİL	3.3	5.8	4.4	3.3	3.4	2.1	1.3
FİN. BONOSU	0.0	0.7	1.4	2.1	0.5	0.7	0.5
2-KAMU KES. M.K.	77.0	71.9	68.6	66.0	61.2	56.5	66.6
DEVLET TAHVİLİ	17.5	32.3	39.8	46.3	45.4	31.2	40.1
HAZİNE BONOSU	20.4	25.8	20.8	15.1	13.2	23.1	22.4
GELİR ORT. SEN.	9.2	8.4	4.8	2.9	1.9	0.1	0.0
DÖVİZE END. SEN.	9.9	5.4	3.3	1.7	0.7	2.1	4.2

Kaynak:
SPK, *Aylık Bülten*, Ekim 1992, Ankara, 1992, s. 15.

Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere özel kesimin doğrudan yabancı sermaye edinim olanaklarını tanımlayan tahvil ve finansman bonosu arz etmesi, kamu kesiminin kamu

tahvili ve hazine bonosu arz etmek yoluyla fonları kendine çekmesi neticesinde yoğun bir düşüş sürecine girmiştir.

İktisat kuramında crowding – out olarak nitelendirilen ve esas itibariyla da kamu kesimi harcamalarının finansmanında borçlanma yolunun tercihi neticesinde ulusal tasarrufların kullanılarak yatırım – tasarruf dengesini sağlayan piyasa faizinin yükselmesine sebep olunması neticesinde özel kesim yatırımlarının, yaşanan kredi maliyetlerindeki artışla birlikte kamu kesiminee dışlanması etkisinin net bir şekilde mevcut olduğu ortaya çıkmaktadır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

9. GELİR DAĞILIMI VE TÜRKİYE

Türkiye, diğer piyasa ekonomisinin kurumsallaşamadığı ülkelerde de olduğu gibi yoğun olarak gelir dağılımı adaleti sorunuyla karşı karşıyadır. Bu kısımda özellikle sosyal devlet kavramı denildiğinde temel gösterge konumuna erişen gelir dağılımı adaletinin Türkiye' deki mevcut yapısı, mevcut verilerden hareketle incelenecektir.

Tablo 20
Hane Halkı Gelir Dağılımı (Yüzde Olarak)

1994 YILI	İlk %20	İkinci % 20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	Beşinci %20
TC GENELİ	4.86	8.63	12.61	19.03	54.88
KENTLERDE	4.3	8.9	11.87	17.90	57.22
KIRDA	5.57	4.80	10.54	21.79	47.70

Kaynak:
DİE., *1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi Sonuçları*. Ankara. 1997. s., 4. 6. 8. 10.

Yukarıdaki tabloda görüleceği üzere Türkiye' de kentlerdeki gelir bölüşümü adaletsizliği çok daha kuvvetli konumdadır. Buna karşılık kırsal kesimde nispeten daha yumuşak bir yapıyla karşılaşılmaktadır. Özellikle ikinci % 20 ile dördüncü % 20' ye kadarki kısma bakıldığında kentlere göre çok daha yoğun bir uyum görülmektedir. Buradan hareketle, göstergenin tarımsal üretimin küçük mülklü üreticiler ve mülksüz - büyük mülklü üreticiler şeklinde ayrılan tarımsal üretim yapısını teyit ettiği görülmektedir.

Tablo 21
1994 Yılı DPT Anketine Göre Bölgeler İtibarıyla Hane Halkı Gelir Dağılımı

%' lik Dilimler	TOPL.	MAR.	EGE	AKD	İÇ AND.	KRD	D. AND	G.D. AND
1. %20	4.86	4.3	5.4	5.25	5.1	5.1	6.3	7.1
2. % 20	8.63	7.5	9.7	9.05	9.1	9.5	11.3	11.2
3. %20	12.61	10.7	14.1	13.2	13.8	13.8	16.2	14.9
4.%20	19.03	16.4	20.9	19.6	21.9	20.2	23.1	20.7
5. %20	54.88	61.2	49.9	52.9	50.2	51.5	43.1	46.1

Kaynak:
DİE., *1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi Sonuçları*. Ankara. 1997. s., 4. 6. 8. 10.

Yukarıdaki tabloda görüleceği üzere gelir dağılımı adaletsizliğinin en çarpık olduğu bölge, Marmara Bölgesi' dir. Gelir dilimlerinin aldığı paylar arasındaki farka bakıldığında ikiye katlanarak artan bir farkla karşılaşılmaktadır. Birinci ve ikinci dilim arasındaki farkla ikinci ve üçüncü dilim arasındaki fark % 3' ler seviyesindeyken dördüncü dilimde % 6' lara çıkmaktadır. Buradan hareketle son % 20' lik dilimin ilk % 18 - 19' luk kısmının % 25 - 30' luk pay aldığı sonucuna varmak mümkün görünmektedir ki bunun anlamı da en yüksek gelir

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

grubundaki % 1 - 2 lik kesimin ulusal gelirin dörtte birini aşan boyutta bir pay aldığıdır.

Memur kenti olan Ankara' nın ağırlıklı olduğu İç Anadolu' da, bölgenin yapısal karakterine uygun olarak ortadaki % 60' lık gelir diliminin payı arasındaki uyum dikkat çekmektedir. Diğer dikkat çekici bir nokta da, bu uyuma karşılık en düşük gelir diliminin aldığı payın, Marmara' dan sonra en düşük seviyede gerçekleşmesidir. Bu oluşumda Konya – Kırşehir – Niğde - Aksaray eksenindeki tarımsal üretim ağırlıklı ekonomik etkinliğin, topraksız çiftçilerle küçük arazili çiftçilerin varlığının etkisi olarak görülmesi mümkündür. Ayrıca verim düşüklüğü ve bölgesel yapının etkisiyle sulu tarımın sınırlı kalması da bu yapıyı teyit etmektedir.

Tabloda da görüldüğü üzere gelir dağılımının en adil olduğu bölge olan Doğu Anadolu' da, Aşiret sisteminin daha farklı bir yapıda olması ve hayvancılık ağırlıklı tarımsal üretimin etkisi teyit edilmektedir.

Güney Doğu' da ilk % 80 arasındaki uyumun ve ülke geneline göre yüksek pay alışın kaynağında da tarım üretiminde sanayi hammaddesi üretiminin ağırlığı ve sınır ticaretinin etkisi sonucuna varılmaktadır.

Aşağıdaki tabloda seçilmiş işgücü istatistiklerinden hareketle emek piyasalarındaki yapının genel görünümü incelenecektir.

Aşağıdaki tabloda kadın - erkek işgücünün emek piyasasına katılışında ciddi farklılıklarla karşılaşıldığı

görülmektedir. Kadın işgücünün erkeklere göre yaklaşık dörtte birlik katılım göstermesi, mevcut yardımcı aile efradının kırsal kesim ağırlıklı işgücü piyasası yapısından dolayı varlığını teyit ederek kayıt - dışı çalışan kesimde eğitimsiz kadın işgücünün ağırlığını göstermektedir.

Tablo 22
Seçilmiş İşgücü İstatistikleri (% Olarak)

	İKO	İŞSİZLİK ORANI	EĞİTİMLİ GENÇ İŞSİZLER
ERKEK	66.8	7.5	23.2
KADIN	16.1	18.9	37.4
TOPLAM	41.4	9.7	29.6

Kaynak:
DİE. ***Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları Ekim 1997***. Ankara, 1998, s., 33.

Genel işsizlik oranı ve eğitimli genç işsizler açısından konu ele alındığında da, iş piyasalarında kayıtlı işgücünün eğitim düzeyi yüksek olanlar ağırlıklı gerçekleştiği görülmektedir.

1980 sonrası Türkiye' de düşük ve orta gelir grubunu ifade eden ücretliler cephesinden konu ele alındığında da reel ücret seviyesinde, özellikle kamu kesiminde çalışanlara yönelik uygulamaların desteklemesiyle birlikte ulusal bazda reel ücret seviyesinde ciddi aşınmalar yaşanmıştır.

Ücretler cephesinden konu ele alındığında da Türkiye' deki mevcut gelişmeler sosyal devletin kurumsallaşamadığını

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

teyit eder konumdadır. Aşağıdaki tabloda Türkiye' de yıllar itibarıyla reel ücret seviyesinde yaşanan dönüşüm incelenecektir.

Tablo 23
Türkiye' de Kamu / Özel Kesimde Reel Ücret İndeksi
(% Olarak)

KESİM	1979	1980	1982	1984	1986	1987
Kamu	100.0	82.9	84.2	72.2	54.9	58.4
Özel	100.0	77.5	88.6	75.8	54.9	58.7
KESİM	**1988**	**1990**	**1991**	**1992**	**1993**	**1994**
Kamu	49.7	88.6	131.2	143.5	125.2	82.6
Özel	55.6	77.2	106.2	122.1	107.8	78.4

Kaynak:
ÖNDER, İzzettin., "Ekonomik Kriz Panaroması", *İktisat Dergisi*. Nisan 1996. İstanbul, 1996. s., 19.

Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere kamu ve özel kesimdeki ücret seviyeleri birbirine paralel seyretmektedir. Kuşkusuz bunda ulusal ekonomik gelişmelerin etkisi büyüktür. Ancak iktisadi büyümenin hız kazandığı 1980' lerde dahi ücret seviyelerinin stabil kalmanın ötesinde yarıya varan aşınmalara maruz kalması, iktisadi gelişmelerin en azından tek başına etkileyici konumda olmadığını teyit etmektedir.

Önceki kısımlarda da yoğun olarak incelendiği üzere kamu kesimindeki harcama seçişi 1980' lerin başlarında altyapı yatırımları ve kamu borçlarının çevrilemeyeceği noktaya gelindiğinde de ihtiyari konsolidasyon yönünde gerçekleşmiştir.

Sosyal devletin ana prensibini oluşturan gelir dağılımı adaletinin tesisinde son derece önemli bir konumda yer alan ulusal reel ücret seviyesinin iyileştirilmesinde kamu ücretlileri dinamikli ulusal etkileme politikasının idarece tercih edilmediği görülmektedir. Bu da Türkiye' de sosyal devletin piyasa ekonomisinin bütünü için geçerli olduğu gibi henüz kurumsallaşamadığını net bir şekilde ortaya koyan önemli bir gösterge konumundadır.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

10. İNTİHAR VE SUÇLU OLGUSUNDAN HAREKETLE TÜRKİYE

Bir ülkede sosyal refah düzeyinin tespitinde diğer bir değişken de intihar ve suç olgusudur. Bu bölümde, intihar istatistikleri incelendikten sonra suç istatistiklerine bakılacaktır.

Tablo 24
Kaba İntihar Oranı (yüz binde = % 000)

1992	1993	1994	1995	1996
2.00	2.07	2.54	2.37	2.89

Kaynak:
DİE, *İntihar İstatistikleri 1996*, Ankara, 1998, s., 7.

Yukarıdaki tabloda da görüleceği üzere özellikle 1993 - 1994 döneminde intihar vakalarında sıçrama yaşanmıştır. Yaşanan krizle paralellik göstermesi, Türk ekonomisinin sosyal yapı üzerindeki etkisinin şiddetini göstermesi itibariyle dikkat çekicidir. Akabinde 1995' teki nisbi rahatlamayla düşüş eğilimine giren intihar vakaları, 1996' da krizsel yapının kurumsallaşma sürecine girilmesiyle yeniden artmıştır.

Türkiye' de beş yıl gibi kısa bir dönem içerisinde kaba intihar oranında % 45' lere varan sapmaların yaşanıyor olması, öncelikle ülkede mevcut bulunan istikrarsızlığın açık bir kanıt konumundadır.

Voltalitesinin yüksek olmasının yanında kaba intihar oranlarında süratli bir artışın yaşanıyor olması da mevcut iktisadi ve sosyal dönüşümde sorunların varlığını teyit etmektedir.

Cezaevine giren hükümlü sayısı itibariyle konu incelendiğinde de intihar vak' a larıyla paralelik arz eden bir yapıyla karşılaşılmaktadır. Aşağıdaki tabloda 1992 – 1997 yılları itibariyle toplam hükümlü sayısı gösterilmektedir.

Tablo 25
Türk Ceza ve Özel Kanunlara Göre Cezaevine Giren Hükümlü Sayısı

1992	1993	1994	1995	1996	1997
54.400	53.618	60.742	63.103	61.120	62.946

Kaynak:
DİE, *Adalet İstatistikleri 1997*, Ankara, 1998, s., 5.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde intihar vak' alarında olduğu gibi yine 1993' te düşüş gösteren hükümlü sayısı, 1994 krizin yaşandığı 1994' te ve krizin yansımalarının devam ettiği 1995' te sıçrayarak artış göstermiş, 1996' da, 1995' teki nisbi iktisadi rahatlamanın sonucu olarak düşüş göstermiş ve 1997' de artış trendini, yeni bir kriz dalgasının gelişiyle birlikte devam ettirmiştir.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

11. SONUÇ

Geleneksel ekonominin karakteristik özelliği olan tarım ağırlıklı üretim yapısının halen etkisini sürdürmekte olduğu Türkiye' de, emek - yoğun üretim tarzı benimsenerek teknoloji üretimi konusunda yetersiz kalınmıştır. Özellikle 1980 öncesi dönemde, emek - yoğun üretim tarzını destekleyici kamusal politikaların, mevcut işsizlik sorununun çözümüne hizmet edeceği düşüncesiyle hareket edilmesi sonucunda uygulandığı görülmektedir ki bu da piyasa ekonomisinin oturmadığının bir sonucu olarak nitelendirilebilir.

Kamusal müdahelenin, hemen tüm sahalara yönelik yoğun olarak gerçekleşmesi, piyasa ekonomisinin kurumsallaşma sürecinin tamamlanmadığı sonucuna varılmasında önemli bir data konumundadır.

Mali, emek ve mal piyasalarındaki çarpıklık da kamusal müdahelenin orta ve uzun vadede süreklilik arz etmesi gerektiğini göstermektedir. Keza sosyal göstergelerinde bu yapıyı teyit ettiği açıkça görülmektedir.

Tüm bu analizler, sosyal devletin, piyasa ekonomisinin kurumsallaşamamasının neticesinde uygulamada sınırlı olarak varlığını sürdürdüğünü ve gerek piyasa ekonomisinin kurumsallaşmasında ve gerekse de gelir dağılımı adaleti gibi sosyal standartların tesisindesosyal devletin sürekliliğinin kaçınılmazlığı sonucuna varılmasını mümkün kılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

Aktüel Para, 14 - 20 Haziran 1998.

ALKIN, E., ***Uluslararası Ekonomik İlişkiler***, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1981.

ALTUĞ, N., "Türkiye' de İç Borçlanma Yapısında 1970 - 92 Yılları Arasında Meydana Gelen Değişmeler Üzerine Bazı Gözlemler", ***İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, Cumhuriyetin 70. Yılı Anısına***, İstanbul, 1994.

AYKOL, F., ***AT' nin Sosyal Politikası ve Sosyal Şartı***, (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi), İstanbul, 1992.

DİE., ***Adalet İstatistikleri 1997***, Ankara, 1998.

DİE., ***AR + GE İstatistikleri 1990 - 95***, Ankara, 1997.

DİE., ***1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi Sonuçları***, Ank., 1997.

DİE., ***Çalışma İstatistikleri 1995***, Ankara, Haziran 1996.

DİE., ***Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları Ekim 1997***, Ankara, 1998.

DİE, ***İntihar İstatistikleri 1996***, Ankara, 1998.

DİE., ***İstatistik Göstergeler 1923 - 95***, Ankara, Temmuz 1996.

DİE., ***Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar Ekim 1998***,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

KOZLU, C., ***Vizyon Arayışları ve Asya Modelleri***, 4. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1996.

KOZLU, C., ***Sogo Şoşa***, ?, ?

KURTKAN BİLGİSEVEN, A., "Sağlıklı Sanayi-leşmenin Sosyal Temelleri", ***İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyoloji Konferansları***, İstanbul, 1993.

İTO., ***Ekonomik Rapor***, İstanbul, 1997.

KUTAL, G., "Türkiye' de İşsizliği Etkileyen Faktörler ve İşsizliğin Özellikleri", ***İ.Ü. İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Konferansları***, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1985.

Maliye Bakanlığı., ***Tarım, Sanayi, Hizmetler ve GSMH (1996 Yıllık Ekonomik Rapor) TBMM' ye sunulmuştur***, Ankara, 1997.

MİNİBAŞ, T., ***Azgelişmiş Ülkelerde Kalkınmanın Finansman Politikaları ve Türkiye***, 2. baskı, Der Yayınları, İstanbul, 1992.

MURAT, G., "Atipik İstihdam ve Çalışma Hayatında Yeni Gelişmeler", ***İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası Sabahaddin ZAİM Armağanı***, İstanbul, 1996.

ÖNCEL, T., "Ekonomik Kalkınmada Dış Ticaret Politikası Alternatifleri ve Türkiye' de İhracatı Teşvik Önlemleri", ***İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları***, İstanbul, 1982.

ÖNDER, İ., "Ekonomik Kriz Panaroması", ***İktisat Dergisi***, Nisan 1996, İstanbul, 1996.

ÖNDER, İ., TÜREL, O., EKİNCİ, N., SOMEL, C., ***Türkiye' de Kamu Maliyesi, Finansal Yapı ve Politikalar***, İstanbul, 1993.

PAKDEMİRLİ, E., "Türkiye' nin İç ve Dış Borçları", ***İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları***, İstanbul, 1985.

PARASIZ, İ., ***Para Banka ve Finansal Piyasalar***, 4. Baskı, Ezgi Yayınevi, Bursa, 1992.

Power, Ek, Haziran 1997.

SANAY, E., "Türk Ailesinin Eğitim Yapısı", ***Türkiye Aile Yıllığı 1990***, Ankara, Aralık 1990.

SERTEL, N., ***Devlet Görevlerindeki Değişmenin Sonucu Olarak Sosyal Devlet***, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1994.

SERTEL, N., ***İstihdam ve Gelişme***, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1993.

SÖNMEZ, S., "Az Gelişmiş Ülkelerin Finansmanında Özel Bankaların İşlevi", ***İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları***, İstanbul, 1990.

SPK, ***Aylık Bülten***, **Ekim 1992**, Ankara, 1992.

TEKELİ, S., ERGÜN, N., ***Girdi Fiyatlarının Bitkisel Dağılım ve Bileşimi Üzerine Etkileri (1982)***, Ankara, 1983.

TİSK., ***1994 Çalışma İstatistikleri ve İşgücü Maliyeti***, ?, ?.

TİSK., ***İşveren***, Şubat 1997.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

TOSUNER, M., ***1980 Sonrası Türk Vergi Sisteminin Yapısı ve Gelişimi***, İzmir, 1989.

TUNA, O., YALÇINTAŞ, N., ***Sosyal Siyaset***, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1994.

TÜTENGİL, C. O., ***Az Gelişmenin Sosyolojisi***, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1970.

UN., ***Demographic Year Book 1995***, New York 1997.

UN, ***Statistical Yearbook Fortieth Issue 1993***, New York, 1995.

ÜLKEN, Y., "Türk Ekonomisinde Tarım-Sanayi Dengesizliği ve Kur Politikası", ***İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Prof. Dr. Süleyman BARDA Armağanı***, İstanbul, 1988.

ÜNAL, T., ***Finans Kesiminin Reel Sektöre Kaynak Yaratma Kapasitesi***, İTO Yayınları, İstanbul, 1996.

YILDIRIM, S., ALTUN, O., ***Türk Bankacılık Sisteminin Değerlendirilmesi: 1980 - 93 Dönemi, Türkiye' de Kaynak Aktarım Sürecinde Sermaye Piyasalarının Rolü: 1980 Sonrası Dönemin Bir Değerlendirmesi***, SPK Yayınları, Ankara, 1995.

ZADİL, E., "İşsizlik Sigortası", ***İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Konferansları***, İstanbul, 1960.

Prof. Dr. Dilek YILMAZCAN

1953' te İskilip' te doğmuştur. 1975' te İ. İ. T. İ. A. Beyazıd İktisadi ve İdari Bilimler Yüksek Okulu' ndan mezun olmuştur.

Lisans öğrenimini müteakip, İsviçre' de Ecole' Supenevre de Commerce' de öğrenim gören yazar, 1976 dan itibaren Boğaziçi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi' nde Lisansüstü çalışmalarına başlamıştır. 1980' de aynı üniversiteden *İktisat Master Derecesini*, 1986' da da Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü *Maliye Teorisi Bilim Dalı' ndan Doktora Derecesi'* ni almıştır. 1993' te *Maliye Teorisi Doçenti* olan yazar, 1999' da da *Üniversite Profesörü* olmuştur.

Halen Marmara Üniversitesi İ. İ. B. F. Ve Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi' nde görev yapmakta olan yazar, aynı zamanda on yılı aşkın süredir "Bütçe ve Mali Planlama A.B.D. Başkanlığı" nı sürdürmektedir.

Fransızca ve İngilizce bilen yazarın dört kitabı ve pekçok makalesi mevcuttur.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Murat ÇİFTÇİ (M.A.)

1977' de İstanbul' da doğmuştur. 1994' te Silivri Lisesi' nden 1999 yılında da İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Bölümü' nden mezun olmuştur.

Lisans öğrenimi esnasında İstanbul Üniversitesi Araştırma Fonu Saymanlığı' nca desteklenen bir projenin yürütücülüğünü üstlenmiştir.

Lisans öğreniminden itibaren pek çok derginin derleyenliği, genel yayın yönetmenliği ve editörlüğü görevlerini üstlenen yazar, "İstanbul Sosyo - Ekonomik Araştırmalar Derneği" nin de kuruluşunda yer alarak kurucu başkanlığını üstlenmiştir.

Lisans öğrenimini müteakip Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü' nde lisansüstü çalışmalarına başlayan yazar, aynı enstitünün *Mali İktisat Bilim Dalı*' ndan Temmuz 2001' de ve *İktisat Tarihi Bilim Dalı*' ndan Eylül 2001' de tezli yüksek lisans derecelerini (M.A.) almıştır. Halen, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsü ve GYTE Sosyal Bilimler Enstitüsü' nde lisansüstü ve doktora çalışmalarını sürdürmektedir.

Yazarın, İstanbul İktisat Fakültesi yayınları arasından çıkan Sosyal Devlet konusunda üç kitabı ve çeşitli dergilerde yayımlanmış pek çok sayıda makalesi bulunmaktadır.